

Var det voldtægt?

En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark

Var det voldtægt?

VAR DET VOLDTÆGT?

EN UNDERSØGELSE AF MENNESKERETTIGHEDER OG
VOLDTÆGTSSAGER I DANMARK

Camilla Laudrup
Helle Rahbæk

Var det voldtægt? En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark

Copyright: Center for Voldtægts ofre

Rigshospitalet

Blegdamsvej 9

DK-2100 København Ø

Layout, sats og tryk: Kopiservice/Grafisk,

Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet

Omslag: Jacob Bruun

1. oplag 2006

ISBN 87-991390-0-6

FORORD

Var det voldtægt? En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark er resultatet af et projektarbejde udført på Center for Voldtægtsofre i perioden september 2005 – april 2006. Projektet er blevet til i tæt samarbejde mellem cand.scient.pol. Camilla Laudrup fra Center for Voldtægtsofre og cand.scient.pol. Helle Rahbæk fra Als Research ApS. Herudover har Ph.d. Kirsten Hvenegård været tilknyttet som ekstern konsulent.

En lang række personer har bidraget med vejledning og viden undervejs i projektforløbet. Vi er taknemmelige for de mange relevante bidrag. Vi retter en særlig tak til personalet på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre og den øvrige OAK-projektgruppe, i særdeleshed overlæge Katrine Sidenius og formidlings- og undervisningskonsulent Karin Sten Madsen for klarsyn og konstruktive kommentarer.

Også en stor tak til Johanna Smulter og Julie Uldam for henholdsvis research og transskription. Endelig en tak til Amnesty International, som med stor fleksibilitet har gjort det muligt for Camilla Laudrup at blive frikøbt til dette projekt, og til Als Research ApS, som har givet rum og plads til, at Helle Rahbæk midt i travlheden kunne fordybe sig i projektet.

Den største tak går naturligvis til anklagere, kriminalpoliti, bistandsadvokater og menneskerettighedseksperter samt de professionelle, som arbejder med voldtægtsofre. Alle deltagere i undersøgelsen har med stor interesse, hjælpsomhed og velvilje stillet deres knappe tid og rige erfaringer til rådighed for projektet. Også tak til ledelsen i de fire deltagende politikredse, som fra første færd har været velvilligt indstillet over for projektet og den viden, det kunne frembringe. Vi håber, at I også vil finde resultatet interessant og relevant.

Endelig retter vi en tak til OAK Foundation for finansiering af projektet.

Camilla Laudrup & Helle Rahbæk

INDHOLDSFORTEGNELSE

DEL 1	
INTRODUKTION OG HOVEDKONKLUSIONER	9
KAPITEL 1 – INTRODUKTION & HOVEDKONKLUSIONER	11
BAGGRUND	11
FORMÅL	12
DATAMATERIALE	13
HOVEDKONKLUSIONER	13
ANBEFALINGER	19
RAPPORTENS OPBYGNING	22
DEL 2	
MENNESKERETTIGHEDER OG VOLDTÆGT	
– TEORI, KONTEKST OG METODE	25
KAPITEL 2 – VOLDTÆGT I DANMARK	27
Hvad er et seksuelt overgreb	27
Antal voldtægter i Danmark	28
Voldtægtssager i resten af verden	31
KAPITEL 3 – TEORETISK RAMME	33
Menneskerettigheder og voldtægt	33
Voldtægtsforbrydelsen som krænkelse af menneskerettighederne	34
Voldtægt begået af privatpersoner i den private sfære	36
Andre internationale retningslinjer for staten i voldtægtssager	39
Hvem kigger staterne over skulderen	42
Voldtægt som krigsforbrydelse	43
Voldtægtsofres retsbeskyttelse i Danmark	44
Tiltag til beskyttelse af voldtægtsofferet	45
KAPITEL 4 – METODISK RAMME	49
Tilgang	49
Metode	49
Datamateriale	50
Analysegreb	51
Betegnelser og kategorier	52
DEL 3	
PRAKSIS I VOLDTÆGTSSAGER –	
VURDERINGEN AF DEN TROVÆRDIGE FORBRYDELSE	55
KAPITEL 5 – PROCEDURER OG SAGSBEHANDLING	57

Forbrydelsens karakter	57
Sagsbehandlingen	58
Udfordringer og problematikker i sagsbehandlingen af voldtægtssager	60
Sagsbehandling versus behandling af offeret	68
Dilemmaet bliver forhandlet og forvaltet	73
KAPITEL 6 – BEVISER OG VURDERING	74
Skønnet – fornemmelse for forbrydelse	74
Beviserne	75
De tekniske beviser	77
Svært når det er en man kender	79
Vidner	81
Anmeldelsestidspunkt	81
KAPITEL 7 – FORKLARINGERNE	83
Påstand mod påstand	83
Den troværdige forklarings formsprog	85
Kvindernes forklaringer	87
Troværdige og utroværdige overgreb	89
De røde sko og g-streng	95
Mandens seksualitet er kvindens medansvar	98
Relationen mellem mand og kvinde	99
Troværdighed som utroværdighedens modstykke	100
KAPITEL 8 – ETNISKE MINORITETER OG VOLDTÆGT	102
Kultur	103
Anderledes kønsroller og adfærd	103
Troværdighed og forurettede med anden etnisk baggrund	104
Troværdighed og gerningsmænd med anden etnisk baggrund	106
KAPITEL 9 – HVAD BLIVER ANMELDT SOM VOLDTÆGT	110
Hvad anmeldes som voldtægt?	110
Refleksioner over 'det normales' udvidelse og indhold	114
DEL 4	
MENNESKERETTIGHEDER OG VOLDTÆGT	
– PROBLEMER OG LØSNINGER	119
KAPITEL 10 – SYSTEMETS REGLER VERSUS FORBRYDELSENS KARAKTER	121
Omfanget af sluttede sager	121
Begrundelser for sluttede sager	124
Ensartethed og vilkårlighed i sagsbehandlingen	127
Klager	129
Sammenblanding af politi og anklagemyndighed	132

Specialisering, fokusering og professionalisering	135
Retten til en retfærdig rettergang	139
Forebyggelse	144
Overvejelser over menneskerettigheder og voldtægt i Danmark	147
 KAPITEL 11 – ANBEFALINGER	 149
Forbedret retsbeskyttelse og retssikkerhed	150
Særlige retningslinjer og specialisering	151
Forebyggelse og fremme	152
Mere viden	154
 SUMMARY	 155
 LITTERATUR	 158

DEL 1

INTRODUKTION OG
HOVEDKONKLUSIONER

KAPITEL 1 – INTRODUKTION & HOVEDKONKLUSIONER

BAGGRUND

”Jeg er ikke blevet voldtaget i juridisk forstand”. Det er den konklusion, som en stor del af de kvinder, der anmelder en voldtægt i Danmark, må drage. I 2 ud af 3 voldtægtssager, hvor en mand er blevet sigtet, rejser anklagemyndigheden nemlig ikke tiltale – og sagerne bliver afsluttet uden at komme for retten.

Hvert år anmelder omkring 500 kvinder i Danmark en voldtægt, men under 100 sager ender med en fældende dom i retten. Mørketallet for voldtægter, som *ikke* bliver anmeldt, bliver vurderet fra 1.000 voldtæger om året helt op til 10.000.¹ Det er altså en ganske lille procentdel af det estimerede samlede antal voldtægter, som resulterer i, at en gerningsmand bliver dømt.

Trods et øget politisk fokus på særligt vold mod kvinder i hjemmet og højere strafferammer for voldtægt samt en altid sensationslysten mediedækning af seksuelle overgreb, er der begrænset viden om retssystemets praksis i behandlingen af voldtægtssager, og hvorfor det tilsyneladende er så vanskeligt at rejse sager om voldtægt i det danske retssystem. Spørgsmålet om, i hvilken grad og hvorfor/hvorfor ikke der bliver rejst tiltale i voldtægtssager, er således et vigtigt men underbelyst område. Det er denne manglende viden om praksis og eventuelle barrierer i processen – fra politiet står med en voldtægtsanmeldelse til anklageren skal træffe en afgørelse om sagen skal for retten – som denne undersøgelse søger at imødekomme. Afsættet er menneskerettigheder.

Voldtægt handler også om menneskerettigheder

Flere grundlæggende menneskerettigheder kommer i spil i voldtægtssager. Borgerne har en grundfæstet ret til en retfærdig rettergang, der er lighed for loven, og princippet om, at man er uskyldig, indtil det modsatte er bevist, skal håndhæves. Men disse regler er særligt møntet på beskyttelse af den anklagede. I de seneste år er der internationalt kommet større fokus på ofrenes retsstilling og deres menneskerettigheder – også i voldtægtssager.

1 Hallmann (1997), Balvig og Britta Kyvsgaard (2006)

Ofre for seksuelle overgreb har krav på ordentlig retsbeskyttelse, en retfærdig rettergang og oprejsning. Internationalt er der blevet rejst debat om, at princippet om *lighed for loven* måske ikke gælder fuldt ud for kvinder, når de har været udsat for seksuelle overgreb. Fra flere sider er særligt den meget beskedne tiltalefrekvens i voldtægtssager blevet fremhævet som eksempel på, at ofre for voldtægt reelt ikke har lige adgang til at få prøvet deres sager ved en domstol.² I erkendelse af, at der er mange voldtægtssager, der falder på 'bevisets stilling' og ender uden en retssag, har FN udpeget en *Special Rapporteur on the Difficulties of Establishing Guilt to Crimes of Sexual Violence*.³ Hun har blandt andet til opgave at undersøge vanskelighederne ved at placere skyld i sager om seksuelle overgreb.

Derudover er der sket et helt afgørende skifte inden for den menneskeretlige diskurs. Selve forbrydelsen voldtægt anses nu som et brud på kvinders menneskerettigheder – også selv om det ikke er en statsrepræsentant, der er den direkte udøver af overgrebet. Voldtægt kan nemlig være en krænkelse af kvinders seksuelle selvbestemmelsesret og en grov form for diskrimination af kvinder. Voldtægt er dermed et brud på menneskerettighederne, hvis staten har forsømt sin pligt til at beskytte kvinder mod overgreb, efterforske forbrydelserne, retsforfølge og også *fremme* kvinders rettigheder inden for rimelighedens grænser og i den nationale kontekst, man nu engang er placeret i. Det vil sige, at indhold og intention i internationale traktater og andre menneskerettighedsdokumenter skal udmønte sig i konkret politik, så borgernes rettigheder også i praksis bliver en realitet. Ellers lever staterne ikke op til de internationale forpligtelser, som de selv har underskrevet og vedtaget.

FORMÅL

Dette forskningsprojekts formål er ud fra en menneskeretlig ramme at undersøge baggrunden for og betydningen af, at så forholdsvis få voldtægtssager ender med en domsafgørelse i det danske retssystem. Det gør vi ved at skaffe viden om *praksis* i afgørelsen af, om der skal rejses tiltale eller ej i voldtægtssager. Hvornår og ud fra hvilke kriterier rejses der tiltale i en voldtægtssag, og hvad er baggrunden for, at så mange sager bliver sluttet af anklagemyndigheden og dermed ikke kommer for retten? Hvilke problemstillinger rejser praksis i voldtægtssager ud fra et menneskerettighedsperspektiv? Mens analysens genstand altså er praksis i voldtægtssager, så er menneskerettighederne det spejl, som praksis holdes op overfor.

2 Kelly & Regan (2001), Kelly & Regan (2003), UN Economic and Social Council (2004a)

3 UN (2004) og Kelly (2005)

Da forskningsprojektet skal kaste lys over styrker og svagheder i behandlingen af voldtægtssager, er det en vigtig del af formålet at give stemmer til systemets egne folk – politi og anklagere – så det er *deres* erfaringer og vurderinger, der danner grundlaget for undersøgelsen.

DATAMATERIALE

Undersøgelsens datamateriale består af politijournaler og en interviewundersøgelse. Fire politikredse har givet tilladelse til, at vi kunne gennemgå sagsakter for voldtægtsanmeldelser modtaget i 2004, alle defineret ud fra gerningskode 72211, dvs. voldtægt ud fra Straffelovens § 216. Interviewundersøgelsen består af en række interview med anklagere og kriminalpoliti fra de fire politikredse. Herudover er der foretaget interview med bistandsadvokater, ansatte på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre, frivillige rådgivere hos Joan-Søstrene og endelig interview med menneskerettighedseksperter.

De fire politikredse er valgt, fordi de tidligere både har vist interesse for dialog med Center for Voldtægtsofre, og fordi de gør en god og til tider ekstra indsats for at behandle denne type anmeldelser. De er gode eksempler i deres tilgang til behandlingen af voldtægtssager. Baggrunden for at bruge gode eksempler er, at der både kan være grundige og nye erfaringer samt refleksioner at hente i forhold til at belyse praksis, og at der kan være en positiv lære for andre politikredse.

HOVEDKONKLUSIONER

Forbrydelsens karakter kontra systemets præmisser

Der er ingen tvivl om, at voldtægt bliver betragtet som en meget alvorlig forbrydelse. Det understreger både strafferammens størrelse og informanternes udsagn. Men voldtægt er også en vanskelig forbrydelse, og der udspiller sig et overordnet dilemma mellem *på den ene side* selve systemets objektive og generelle spilleregler, som politi og anklagemyndighed skal handle ud fra og *på den anden side* voldtægtsforbrydelsens nuancerede og svært målbare karakter, som vanskeligt lader sig indpasse i entydige og målbare kategorier. Det giver en iboende modsætning i systemet mellem retssikkerheden for henholdsvis den sigtede mand og for kvinden udsat for overgreb. Dilemmaet har betydning for den daglige praksis for politi og anklagere – og har især stor betydning for, om voldtægtssager ender for retten eller ej. Og dilemmaet er reelt. Det bunder hverken i utilstrækkelige kompetencer hos politi og anklagere eller grundlæggende uvilje mod at tage voldtægtssagerne alvorligt. Derimod bliver problemerne skabt i mødet mellem systemets præmisser og voldtægtens karakter.

Voldtægtens særlige karakter gør, at sagsbehandlingen af voldtægtssagerne kommer til at berøre vanskelige emner som seksualitet og køn. Heri ligger en ekstra dimension i voldtægtssagerne, der handler om at klarlægge det seksuelle samkvems karakter og vurdere, om der har været tale om tvang eller frivillighed. Troværdighed spiller en afgørende rolle i denne vurdering.

Problemstillinger i sagsbehandlingen

Omkring to tredjedele af de voldtægtssager, hvor politiet sigter en formodet gerningsmand, slutter på anklagerens bord – og kommer ikke for retten. I de fleste af disse sager vurderer anklagemyndigheden, at der ikke er tilstrækkeligt bevis for domfældelse af manden. Sagerne kommer derfor ikke for retten, men bliver sluttet på 'bevisets stilling', (Retsplejelovens § 721, stk. 1, nr. 2) *"hvor videre forfølgning i øvrigt ikke kan ventes at føre til, at sigtede findes skyldig"*. Det er kriminalpolitiets opgave at belyse sagen objektivt og fra alle vinkler, og herefter er det anklagemyndighedens opgave at afgøre, om der skal rejses tiltale eller ej. Rammerne er lagt for, hvad henholdsvis politi og anklagemyndighed skal gøre i sagsbehandlingen, men det er deres konkrete forvaltning af rammerne, der skaber praksis. En række problemstillinger knytter sig til forvaltningen af rammerne.

Frivillighed og tvang

Selve grundvilkåret for, om en anmeldelse for voldtægt ender med en retssag er, at der skal være overvejende sandsynlighed for, at anklageren kan bevise, at manden rent faktisk vidste eller burde have vidst, at kvinden *ikke* ville have sex. Det skal kunne bevises, at der var 'forsæt' – ellers kan der ikke dømmes for en forbrydelse. Netop den praktiske fastlæggelse af denne grænse mellem frivillighed og tvang er helt afgørende for, om der bliver rejst tiltale i en voldtægtssag eller ej, men den er ifølge flere informanter svær at kortlægge og vurdere objektivt, rationelt og generelt. Det er blandt andet fastlæggelsen af denne grænse, der gør bevisbyrden overordentlig svær at løfte i voldtægtssager. Selve voldtægtsforbrydelsens karakter udfordrer systemets mulighed for at sikre både den mistænkte rettigheder ud fra grundtanken om, at man er uskyldig, indtil det modsatte er bevist, og samme systems forsøg på at sikre retsbeskyttelsen af et offer for et seksuelt overgreb. Det er særligt de sager, hvor parterne kender hinanden i forvejen – hvilket er størstedelen af sagerne – der sætter dilemmaet på spidsen.

Den rigtige voldtægt og den svære voldtægt

Det er hverken mindre ulovligt, mindre traumatisk eller mindre groft, når voldtægt bliver begået af en bekendt i stedet for en ukendt. Differentieringen mellem overfalds-, kontakt- og partnervoldtægt fremgår ikke af loven, men af vores informanternes beretninger om praksis.

Overfaldsvoldtægten, hvor en fremmed mand overfalder en kvinde, bliver oplevet som 'den rigtige' eller 'den nemme', mens partner- og kontaktvoldtægter, hvor personer har et mindre eller større kendskab til hinanden i forvejen er 'svære' sager. Opdelingen i 'rigtige' og 'svære' voldtægter kan påvirke sagsbehandlingen, så nogle sager allerede i udgangspunktet bliver mødt af en holdning om, at 'de jo alligevel ikke kommer for retten', ligesom stigende krav om effektivitet i sagsbehandlingen kan gøre det hensigtsmæssigt at fokusere mest på 'de rigtige sager'. Det er frustrerende vilkår at arbejde under for både politiet og anklagemyndigheden – og kan samtidig betyde, at voldtægtssager, hvor offeret og gerningsmanden kender hinanden i forvejen, ikke får en optimal sagsbehandling på grund af systemets præmisser.

Det objektive skøn

Anklagerens vurdering af en sags bevis betegnes som et *skolet skøn* eller *objektivt skøn*. Vurderingen kan ikke sættes på formel, men handler om erfaring. Det er uundgåeligt den enkelte anklagers læsning og forståelse af sagen, der i sidste ende afgør udfaldet. På den ene side har vi altså erfaringen og det professionelle skøn og på den anden side den personlige vurdering og fastlæggelse af grænser. Grænsernes flydende karakter betyder, at '*tilstrækkeligt bevis*' kan vurderes meget forskelligt. Det kan udefra være svært at gennemskue, på hvilket grundlag de mange afgørelser om at slutte sagerne bliver truffet.

Tvivl og sandhed

De interviewede anklagere er meget sjældent i tvivl, om en sag skal for retten eller ej. I de få tilfælde, hvor der alligevel opstår tvivl, vil sagen som udgangspunkt blive rejst og dermed komme for domstolen. Men selv inden for de fire kredse, der deltager i denne undersøgelse, er der forskel på, hvilke krav den enkelte anklager stiller til styrken af beviserne for at rejse en sag – og altså hvordan tvivlen bliver fortolket. Blandt både politi og anklagere er det den almene opfattelse, at sandheden er til at kende, når den dukker op. En slags genkendelig, fast størrelse. Usandheden kommer derfor til at bestå af modsætningsfuldhed og tvivl. I partner- og kontaktvoldtægter er netop modsætninger og tvivl hovedingredienser – så disse sager står som udgangspunkt svagt i sandhedsvurderingen.

Sagsbehandling versus behandling af offer

Særligt politiet skal i sagsbehandlingen mestre en række funktioner, som ikke altid er umiddelbart forenelige. De skal efterforske og beskytte, være kritiske og empatiske, udfordre og yde støtte. De samme funktioner kan både underkende og anerkende kvindens forklaring om voldtægt. Der bliver i stigende grad stillet krav om støtte og vejledning til ofre. Denne udvikling udfordrer

både systemets objektive logik og kommer i karambolage med effektivitetskrav og optimering af ressourceanvendelse. God behandling af offeret stiller krav til både systemet og den enkelte betjent. Ledelsen kan være med til at institutionalisere god behandling af offeret, blandt andet i afhøringerne. Der er ikke nødvendigvis et modsætningsforhold mellem god behandling af sigtede og god behandling af offeret. Når politiet skaber en tillidsrelation til kvinderne, slapper kvinderne mere af, de bliver bedre vidner og kan fortælle grundigt og i detaljer.

Beviser og vurdering

Hvordan bliver beviserne vurderet, hvad består de af, og hvad er tilstrækkeligt bevis til domfældelse? Det er et grundlæggende paradoks, at det objektive system i bund og grund har subjektive vurderinger som indgroet præmis i sagsbehandlingen. Troværdighed er den underliggende tråd, som skønnet bliver spundet på. Tømmefingerreglen er, at vold, vidner, hurtig anmeldelse, forklaringens konsekvens og forhistorien er væsentlige i vurderingen af sagerne. Selv om der ofte er fysisk vold involveret også i kontakt- og partnervoldtægter, står disse sager i udgangspunktet svagt på flere af de øvrige parametre: Selve samlejet benægtes ikke, der er sjældent vidner, og anmeldelsen falder ofte ikke lige med det samme. Problemet viser, at det er svært at vurdere seksuelle handlinger fra intimitetens verden ud fra systemets regler om objektive kriterier. Det betyder reelt, at der er fare for, at lige præcis de nuancer og gradsforskelle, der adskiller et strafbart fra et ikke-strafbart overgreb, ikke tæller med i vægtningen af troværdighed og dermed i afgørelsen om, hvorvidt sagen skal for retten eller ej.

Forklaringer og troværdighed

I mange sager er troværdigheden i forklaringerne fra forurettede og sigtede helt afgørende, fordi de er det primære eller eneste holdepunkt for politiet og anklagemyndigheden. Enhver sandsynligheds- eller troværdighedsvurdering bunder i forestillinger og forventninger om, hvad der er normalt og unormalt. I voldtægtssagerne handler det blandt andet om betragtninger, der knytter sig til forestillingen om normal seksuel adfærd og kønsroller.

Alle undersøgelsens informanter tilslutter sig princippet om kvindens ret til at sige nej på ethvert givet tidspunkt ved enhver given lejlighed. Men når politiet og anklageren skal bevise, at et strafbart forhold er begået, så bliver dette princip udfordret. Der træder en række nuancer frem, der handler om, hvilke forventninger, der ligger i bestemte situationer, og især hvilke forventninger, der er til kvinden. I nogle tilfælde kan hendes ret til at sige nej blive annulleret af hendes adfærd eller relation til manden. Kvinden kan altså have en dårlig sag på forhånd. Omvendt taler andre normalitetsbetragtninger til fordel for kvindens troværdighed, for eksempel hvis der har været

flere gerningsmænd, hvis overgrebet er foregået et øde sted, eller hvis samlejet har været anal. Grænserne for vurderingen af troværdig adfærd og overgreb er flydende og afhænger af hvem, der fortolker. Konsekvensen er, at kvinder i en strafferetlig sammenhæng må finde sig i mere fra en bekendt eller en ekspartner end fra en fremmed.

Det sandsynlige forhold

Der er en række normalitetsbetragtninger om det sandsynlige forhold mellem mand og kvinde. Her spiller tiltrækning og alder en rolle for vurderingen af frivillighed. Problemet er her, at de normale standarder for indgåelse af seksuelle kontakter eller parforhold netop har frivilligheden og det frie valg som forudsætninger og derfor er svære at anvende på seksuelle overgreb. Ved overgrebet sætter tvangen eller truslen om tvang normale regler og normer ud af spil. Det har mere at gøre med magt end det har at gøre med seksuelle relationer. Troværdigheden bliver relativ og afvejet mellem de to parter, og her kan det betyde noget for vurderingen af *hendes* troværdighed, at *han* for eksempel er en pæn forretningsmand, der ikke normalt ville gøre ham til en sandsynlig voldtægtsmand.

Hvad bliver anmeldt som voldtægt

Det er blevet forsigtigt konkluderet, at kvinder i dag er hurtigere til at anmelde seksuelle krænkelse, og at grænsen for, hvornår noget bliver opfattet som en seksuel krænkelse, måske også har ændret sig.⁴ Vores informanter præsenterer forskellige forklaringer på tendensen, bl.a. at kvinder i dag er hurtigere og bedre til at sige fra, inklusive over for mænd de kender, men også at en række anmeldte voldtægter handler om fortrydelse, om dårlige seksuelle oplevelser eller om en måde at komme i centrum på. Herudover er der en kategori med falske anmeldelser. De er dog ifølge vores informanter, ikke et stort problem. Det største problem med de falske anmeldelser er ikke deres omfang, men risikoen for at politiet trækker en uskyldig mand igennem en hård proces. Derudover kan falske anmeldelser plante en skepsis hos nogle politifolk, hvilket i værste fald kommer til at påvirke modtagelsen af de mange seriøse anmeldelser.

Etniske minoriteter og voldtægt

Når den sigtede mand eller den forurettede kvinde har en anden etnisk baggrund, udskiller de sig potentielt fra flertallets definerede normalitet. Det kan komme til at spille ind i vurderingerne af troværdighed i voldtægtssagerne. Flere forskellige forhold bliver trukket frem af vores informanter: Anderledes kønsroller og anmeldelsesmotiver, vanskelighed ved at tale om seksuelle og intime

4 Balvig & Kyvsgaard (2006)

emner, sprog, anderledes adfærds- og udtryksformer, etc. Mange mener, at der er kulturelle barrierer for overhovedet at anmelde overgrebene. Og endelig synes der i en del anmeldelser fra danske kvinder at være en forestilling om, at hvis der er tale om en ikke-dansk gerningsmand, vil overgrebet virke mere sandsynligt for politiet. Kultur bliver en forklaringsmodel, når normalbilledet for en minoritet skal fortolkes og forstås. Det betyder selvsagt ikke, at kultur ikke indgår i et gennemsnitligt dansk normalitetsbillede, men her forbliver kulturen udtalt, fordi det er en fælles referenceramme for flertallet – inklusive systemets egne aktører.

Normer og grænser

Normalitetsbetragtninger og troværdighedsvurderinger er et produkt af herskende normer og grænser i samfundet, men politi og anklagere er også selv med til at definere disse normer ved for eksempel at afgrænse, hvad der tæller som voldtægt i juridisk forstand, og dermed hvad der er en samfundsmæssig acceptabel og uacceptabel seksuel adfærd. Mange informanter peger på, at der i dag er flere anmeldelser med unge mennesker. På den ene side er der blandt informanterne en fortolkning af, at områder som sex og porno har en stadig større plads i det danske samfund, og at grænserne for seksuel adfærd rykker sig i takt hermed. På den anden side er der fortolkningen af det danske samfund i dag som værende mere moralsk og puritansk.

Menneskerettigheder og voldtægt – problemer og løsninger

Vores undersøgelse og analysens pointer viser tydeligt, at voldtægtsområdet er nuanceret og rummer en lang række vanskelige problemstillinger, som blandt andre politifolk og anklagere må forholde sig til, hver gang en kvinde anmelder et seksuelt overgreb. Af samme årsag er det afgørende, at man kigger konstruktivt på, hvad denne virkelighed og praksis betyder for sikringen af også offerets retsbeskyttelse, og at der er retningslinjer og forholdsregler, der tilgodeser denne virkelighed.

Med menneskerettighederne i hånden er det muligt at udlede nogle retssikkerhedsmæssige implikationer af analysens pointer. Menneskerettigheder bliver tit forbundet med noget internationalt og eksternt, som med jævne mellemrum dukker op til overfladen som en løftet pegefinger. Men menneskerettighederne er faktisk meget nærværende og har konkret betydning for retstilstanden i Danmark – direkte som juridiske forpligtelser og indirekte som fortolkningsramme for vores retsprincipper. Derfor er det ikke en abstrakt øvelse, når vi sammenstiller menneskerettigheder med voldtægt og de dilemmaer, som opstår i mødet med systemets grundlæggende præmisser. Danmark har underskrevet de internationale menneskeretskonventioner efter eget valg og i egen interesse, og efterlevelsen af dem sker ikke

for at tilfredsstille det internationale samfund, men for at sikre gode og retfærdige rammer i det danske samfund. Det er derfor en vigtig pointe, at menneskerettigheder ikke er noget højtravende og abstrakt, som er blevet påduttet Danmark udefra, men derimod noget selvvalgt og meget konkret, der handler om, hvordan alle borgere bør sikres i forhold til staten og i forhold til hinanden.

Der er flere forskellige områder, hvor menneskerettighederne kan bidrage med et konstruktivt perspektiv til at reflektere over praksis i voldtægtssager og gøre løsningerne endnu bedre. Disse områder er for eksempel vanskeligheden ved at rejse tiltale, begrundelserne for at slutte sagerne, ensartethed og vilkårlighed i sagsbehandlingen, klager, sammenblanding af politi og anklagemyndighed, specialisering og professionalisering inden for systemet, 'access to justice' og behandlingen af ofre i det danske retssystem. Trods retssikkerhedsmæssigt fornuftige regler og rammer i det danske retssystem, er der et reelt dilemma i, at voldtægtssagerne i praksis sjældent opfylder betingelser for at blive prøvet ved domstolene og i sidste instans få domfældt gerningsmænd.

ANBEFALINGER

Undersøgelsen fastslår, at de retlige instrumenter for sagsbehandlingen af voldtægtssager i Danmark er til stede. De formelle rammer tager hensyn til både sigtede og til offeret i voldtægtsforbrydelser. Der er mange gode tiltag i Danmark, der er med til at sikre kvinders menneskerettigheder, når de har været udsat for seksuelle overgreb. Men selvom de formelle rammer i rimelig udstrækning er på plads, er det ikke ensbetydende med, at de ikke kan blive bedre og mere hensigtsmæssige. Derudover er det heller ikke ensbetydende med, at den daglige praksis i sagsbehandlingen nødvendigvis altid modsvarer rammernes gode intentioner. Teori er én ting, praksis en anden. På baggrund af rapportens påviste problemstillinger peger vi på en række realistiske tiltag, som med fordel kan blive iværksat for at forbedre behandlingen af voldtægtssager og voldtægtens ofre i det danske retssystem.

Domstolsprøvelse af troværdighed

Voldtægtsforbrydelsens særlige karakter betyder, at vurdering af sigtedes og forurettedes troværdighed ofte er det udslagsgivende i bevisvurderingen af en sag. Domstolsprøvelse af troværdighed og andre momenter i voldtægtssager er den mest formaliserede og transparente form for vurdering. En retssag giver mulighed for, at nuancer og særegenheder i sagen kommer frem. Nuancer og særegenheder, som ikke er tilgængelige for den anklager, der skal træffe afgørelsen

om at rejse tiltale. Anklagemyndigheden er i dag for forsigtig med at rejse sager, der i så høj grad handler om troværdighedsvurderinger, og flere sager burde blive prøvet ved en domstol.

Gennemsigtighed i vurderingerne

I mangel på adskillelse mellem politi og anklagemyndighed, anbefaler vi, at der bliver sikret mere gennemsigtighed i de troværdighedsvurderinger, der gør udslaget i voldtægtssager. Når anklagemyndigheden vælger ikke at rejse tiltale, bør der som minimum være grundig argumentation og gennemsigtighed i slutskrivelsen, så man kan undersøge, på hvilket grundlag sagerne bliver sluttet.

Flere ressourcer til behandling af voldtægtssager

Fokus på retfærdighed bør udmønte sig i mere end blot forhøjede strafferammer – nemlig i øgede og øremærkede ressourcer til behandlingen af voldtægtssagerne hos politi og anklagere.

Retningslinjer og synlig ledelse

Der bør være klare og grundige retningslinjer fra Rigsadvokaten for, hvordan en voldtægtssanmeldelse skal modtages, efterforskes og vurderes. I voldtægtssager bør der fastsættes klare og specifikke retningslinjer for blandt andet optagelse af anmeldelse, afhøringsmetoder, efterforskningsmetoder samt for anklagerens vurdering af beviser og parternes troværdighed. Ledelsen i politikredsene bør lægge en klar linje på baggrund heraf og bakke op om at prøve vanskelige sager ved domstolen.

Specialisering af professionelle

De forestående reformer inden for politi og retsvæsen er en oplagt anledning til at nedsætte specialiserede enheder, der ligesom ved forbrydelser mod børn, kan afprøve og iværksætte for eksempel særlige afhørings- og efterforskningsmetoder, der tager hensyn til voldtægtsforbrydelsens karakter. Specialisering vil medvirke til at optimere erfaring, viden og kompetencer hos de professionelle.

Brug af eksperter og ekspertviden

Det vil være en klar styrke for forebyggelse, efterforskning og sagsbehandling af seksuelle overgreb at gøre brug af tilgængelig viden og ekspertise. For eksempel er der i de fire politikredse, der deltager i denne undersøgelse, på nogle områder dialog og vidensudveksling med Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre.

Vejledning og støtte til ofre

Vi anbefaler at fortsætte med at forbedre vejledning og støtte til ofrene, blandt andet ved at gøre de gode tiltag, som denne undersøgelses politikredse har iværksat eller foreslået, obligatoriske. Det drejer sig for eksempel om at tage personlige samtaler med de kvinder, hvis sager bliver sluttet af anklageren og om at forsøge videoafhøringer, som både vil skåne ofrene samt få et bedre og mere detaljeret datamateriale at foretage efterforskning og afgørelse på baggrund af.

Undervisning af politi, anklagere og dommere

Der bør sættes mere på den undervisning, som politiet modtager i forhold til seksuelle overgreb, så politiet får endnu bedre redskaber til at håndtere disse sager. Men vi efterlyser, i lighed med flere informanter fra denne undersøgelse, at også anklagere og dommere får undervisning.

Etniske minoriteter

Det skal sikres, at der altid er professionelt uddannet tolkebistand til rådighed samt oplysningsmateriale på flere sprog om rettigheder i forbindelse med seksuelle overgreb. Herudover bør der etableres et forsøg med brug af kulturelle mediatorer for at imødekomme den udfordring, som anderledes normer, værdier og udtryksformer er for systemet.

Forebyggelse og oplysning

Forebyggelse og oplysning er to sider af samme sag, når det kommer til at bekæmpe stereotype holdninger til køn og seksualitet. Det er nødvendigt at opgradere og kvalificere seksualundervisning af de unge i skolerne samt at give et seriøst modbillede til medieskabte billeder af køn og seksualitet. Vi efterlyser en særskilt politisk handlingsplan for bekæmpelse af seksuelle overgreb.

Viden om internationale erfaringer på voldtægtsområdet

Som konsekvens af den lave tiltalefrekvens opfordrer vi til at lave en tilbundsående undersøgelse af andre landes erfaringer med tiltag, der skal imødegå den potentielle straffrihed for særligt visse typer af voldtægter. Vi tænker især på at undersøge forholdene i Norge efter introduktionen i Straffeloven af en bestemmelse om uagtsom voldtægt.

Bredere undersøgelse af praksis i tiltalespørgsmål

For at blive klogere på, hvilke forskelle og ligheder, der er mellem praksis i og karakteren af voldtægtssager og andre overgreb, anbefaler vi at lave en gennemgribende undersøgelse af de lave tiltalefrekvenser i voldtægtssager sammenlignet med andre sædelighedsforbrydelser og andre straffelovsovertrædelser generelt.

Løbende monitorering af eksisterende tiltag

Der bør være en løbende monitorering på området for seksuelle overgreb for at sikre, at nye og eksisterende tiltag virker og rent faktisk er en del af den daglige praksis i politikredsene. Kommer flere sager for en dommer, og fører det til flere domfældelser af gerningsmænd? Endelig kunne man med fordel etablere en midlertidig indberetningsordning af alle sluttede sager med forklaring på, hvorfor der ikke kan rejses tiltale.

RAPPORTENS OPBYGNING

Rapporten er opbygget i fire dele.

Indeværende **Del 1** indeholder introduktion og hovedkonklusioner.

Del 2 præsenterer kontekst, menneskerettigheder og metode. *Kapitel 2* introducerer definition og omfang af seksuelle overgreb i Danmark. *Kapitel 3* præsenterer den menneskeretlige ramme for anskuelsen af seksuelle overgreb. *Kapitel 4* fortæller kort om den metodiske tilgang i undersøgelsen.

Del 3 indeholder analyser af praksis i voldtægtssager hos politi og anklagemyndighed. *Kapitel 5* ser på procedurer og problemstillinger i politiets og anklagemyndighedens sagsbehandling. *Kapitel 6* kigger på beviserne og vurderingerne heraf. *Kapitel 7* dykker ned i forklaringerne og de vurderinger af troværdighed og normalitet, som er en del af at bevise og afgøre sagens forløb. På baggrund af vurderingerne om normalitet ser *kapitel 8* nærmere på etniske minoriteter som eksempel på en yderligere udfordring i bevisvurderingen. Endelig ser *kapitel 9* på grænser og normer blandt andet i forhold til at anmelde voldtægt.

Del 4 sætter praksis i voldtægtssagerne i et menneskeretligt perspektiv. *Kapitel 10* diskuterer dilemmaet om systemets regler over for voldtægtsforbrydelsens karakter ud fra en menneskeretlig betragtning, mens *kapitel 11* præsenterer en række anbefalinger til forbedring af praksis i voldtægtssager.

DEL 2

MENNESKERETTIGHEDER OG
VOLDTÆGT

– TEORI, KONTEKST OG METODE

KAPITEL 2 – VOLDTÆGT I DANMARK

Hvad er et seksuelt overgreb

Den juridiske definition af voldtægt finder man i Straffelovens kapitel 24, § 216, der siger:

”Den, der tiltvinger sig samleje ved vold eller trussel om vold, straffes for voldtægt med fængsel indtil 8 år. Med vold sidestilles hensættelse i en tilstand, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen.

Stk. 2. Straffen kan stige til fængsel i 12 år, hvis voldtægten har haft en særlig farlig karakter eller der i øvrigt foreligger særligt skærpende omstændigheder”

Det er primært § 216-sager, vi har undersøgt i de fire politikredse, og primært dem som informanterne taler om. Der er dog også referencer til andre former for seksuelle overgreb. En del sager refererer således til § 224 (*anden kønslig omgængelse end samleje*) ved for eksempel oralt og analt samleje.⁵

Typer af seksuelle overgreb

Typerne af seksuelle overgreb bliver ofte defineret ud fra ofrets relation til gerningsmanden. Vi anvender samme opdeling som Balvig (Rigspolitichefen 1998), der henviser til *overfaldsvoldtægter*, hvor gerningsmanden er ukendt for offeret, *kontaktvoldtægter*, hvor gerningsmanden er en nylig bekendt eller ven og *partnervoldtægter*, hvor gerningsmanden er en tidligere eller nuværende partner.⁶ Center for Voldtægts ofre skelner inden for kontaktvoldtægter mellem tilfælde, hvor parterne har kendt hinanden i mindre end 24 timer (nyligt bekendtskab), og hvor parterne kan have kendt hinanden i årevis (ven eller længerevarende bekendtskab).

Opdelingen kan være nyttig i forhold til at pege på forskellige overgrebs karakter og eventuelle forskelle i for eksempel den praktiske sagsbehandling af sagerne. Det skal samtidig understreges, at loven ikke skelner mellem voldtægt begået af en ukendt, en bekendt eller en (eks)partner.

5 Derudover kan nævnes § 217 (samleje ved anden ulovlig tvang), § 218 (samleje hvor personen er ude af stand til at modsætte sig) – bruges ved de såkaldte ’drug-rapes’, § 222 (samleje med barn under hhv. 15 og 12 år) og § 225 (kønslig omgængelse med person af samme køn).

6 Rigsadvokaten opererer med en lignende tredeling, men kalder dog den tredje variant for parvoldtægt.

Offeret kender tit gerningsmanden

I langt de fleste voldtægtssager kender offeret og gerningsmanden hinanden. En opgørelse fra Rigshospitalets Center for Voldtægts ofre viser således, at det kun er en mindre del af de samlede henvendelser, der omhandler overfaldsvoldtægt, nemlig 21 % i 2004.⁷ Partnervoldtægterne udgør 11,3 %, hvoraf langt størstedelen drejer sig om en tidligere partner. Endelig tegner kontaktvoldtægterne sig for den overvejende del af henvendelserne, hvor korterevarende bekendtskaber udgør 27 % og længerevarende bekendt- og venskaber tegner sig for 35,5 %.⁸

Det er altså snarere reglen end undtagelsen, at kvinder bliver voldtaget af en ven, en bekendt eller en tidligere partner. Kontakt- og partnervoldtægter synes desuden at udgøre en stigende del af det samlede antal henvendelser om voldtægt, også selv om det ikke er alle henvendelser til Rigshospitalets Center for Voldtægts ofre, der ender med en anmeldelse.⁹ Der er intet, der tyder på, den store andel kontakt- og partnervoldtægter, som Center for Voldtægts ofre har registreret i deres henvendelser, er misvisende i forhold til et generelt billede.¹⁰ Selv om det ikke er alle henvendelser, der resulterer i en anmeldelse, er der ikke markant forskel på anmeldelsesfrekvensen for de forskellige typer overgreb. Derfor er det rimeligt at formode, at fordelingen mellem voldtægtstyperne vil gå igen i de anmeldelser, som politiet modtager.¹¹

Antal voldtægter i Danmark

Det er generelt anerkendt, at langt fra alle seksuelle overgreb bliver anmeldt til politiet. Der er forskellige bud på, hvor stort mørketallet er for voldtægter. Nogle undersøgelser estimerer, at det reelle antal voldtægter begået årligt i Danmark er mellem 5.000-10.000.¹² Joan-Søstrene vurderer, at fire ud af fem kvinder ikke anmelder voldtægten, hvilket vil sige, at de angiver det

7 Andelen af overfaldsvoldtægter er i de foregående år opgjort til lidt mere, nemlig 24,2 % i 2003 og 27,5 % i 2002. Se: Center for Voldtægts ofre (2004)

8 De øvrige sager er registrerede som 'uoplyste'. Se: Center for Voldtægts ofre (2004)

9 Denne fordeling har ændret sig fra tidligere. I undersøgelsen *Voldtægters omfang og karakter i Danmark* er der en omtrentlig fordeling af voldtægtsanmeldelser i Københavns Politikreds (1990-1992), hvor overfaldsvoldtægter udgør over halvdelen, kontaktvoldtægter godt en tredjedel og partnervoldtægter en tiendedel. Se: Rigspolitichefen (1998)

10 På Center for Voldtægts ofre i Århus er der en lignende fordeling: Ukendt gerningsmand: 23 %, familie/partner 14 %, kortere bekendtskab 36 % og ven/bekendt 21 %. Se: Center for Voldtægts ofre, Århus (2003). Denne fordelingstendens bekræftes også i vores interviewundersøgelse

11 Anmeldeshyppigheden for henvendelser om overfaldsvoldtægter på Center for Voldtægts ofre var i 2002 81,7 % for overgreb begået af en partner eller bekendt omkring 70 %, for nyligt bekendte 63 %, og lavest af alle var anmeldeshyppigheden for overgreb begået af et familiemedlem med 50 %. Se: Center for Voldtægts ofre (2003)

12 Hallmann (1997)

reelle antal voldtægter til omkring 2.500 voldtægter årligt.¹³ Efter etableringen af undersøgelses- og behandlingscentre for voldtægts ofre i Danmark er det blevet muligt her at få mere viden om voldtægter, der ikke politianmeldes.¹⁴ Center for Voldtægts ofre på Rigshospitalet modtager hvert år omkring 250 voldtægts ofre, hvoraf 25 til 30 % vælger ikke at politianmelde.¹⁵

Den nyeste, danske prævalensundersøgelse, *Vold og overgreb mod kvinder*, opererer med begrebet tvangssamleje, som omkring 2.000 kvinder om året har været udsat for. Heraf har cirka halvdelen af kvinderne, altså 1.000 kvinder hvert år, oplevet det som en egentlig voldtægt.¹⁶

Anmeldte voldtægter

Balvig & Kyvsgaard¹⁷ peger på, at ud af de 1.000 voldtægter, der er estimeret årligt, bliver cirka halvdelen politianmeldt. Det passer gennemsnitligt godt med de forgangne års tal fra Danmarks Statistik. Antallet af *anmeldte voldtægter*¹⁸ har i en lang årrække ligget omkring 500 anmeldelser årligt. I årene op til årtusindskiftet lå antallet under, mens det var meget tæt på 500 i årene herefter.¹⁹ Antallet af anmeldte voldtægter i 2004, som er det år, en del af nærværende undersøgelses datamateriale baserer sig på, er 562 anmeldelser. Da der er udsving mellem de enkelte år, er dette ikke nødvendigvis et tegn på, at antallet af anmeldelser er stigende.

Anmeldelsens vej gennem retssystemet

Hvis man så ser på, hvordan det gennemsnitligt går med de 500 anmeldelser gennem retssystemet, tegner Balvig & Kyvsgaard²⁰ et overordnet billede af, at politiet opklarer 60 % af de anmeldte sager²¹ – det vil sige, at 200 voldtægtssager forbliver uopklarede, for eksempel fordi det ikke er muligt at finde en gerningsmand. De resterende 300 anmeldelser ender med, at en person bliver sigtet i sagen, og heraf ender 100 med en fældende dom. Det er altså blot en tredjedel af de sager, hvor politiet har sigtet en formodet gerningsmand, der ender med en fældende dom i retten. I de resterende to tredjedele af sigtelserne bliver der ikke fældet dom. I de fleste af disse sager vurderer anklagemyndigheden, at der ikke er tilstrækkeligt bevis for domfældelse af manden. Sagerne kommer derfor ikke for retten, men bliver sluttet på 'bevisets stilling' (Retsplejelovens § 721, stk.

13 Joan-Søstrene (2005)

14 Rust (2005)

15 Center for Voldtægts ofre (2002)

16 Balvig & Kyvsgaard (2006)

17 Balvig & Kyvsgaard (2006)

18 Voldtægt i Danmarks Statistiks opgørelser dækker §§ 216, 217, 221, 224 jf. 216, 217, 221

19 418 i 1998, 477 i 1999, 497 i 2000, 493 i 2001, 500 i 2002, 472 i 2003 og 562 i 2004

20 Balvig & Kyvsgaard (2006)

21 I betydningen, at politiet sigter en eller flere personer. Se: Balvig & Kyvsgaard (2006)

1, nr. 2) ”*hvor videre forfølgning i øvrigt ikke kan ventes at føre til, at sigtede findes skyldig*”.

Tiltale eller ej

For at få en mere konkret angivelse af antallet af voldtægtssager, hvor anklagemyndigheden vælger *ikke* at rejse tiltale, kan man se på de seneste tal fra Danmarks Statistik, der dækker voldtægter i 2004.²² Her er opgivet antal sigtelser, der er endt med at anklagemyndigheden har undladt at rejse tiltale – og sagen derfor ikke er kommet for retten. I 2004 blev to tredjedele af voldtægtssagerne, hvor en person var sigtet, sluttet på bevisets stilling. Anklagemyndigheden rejste ikke tiltale i sagerne, og de kom dermed ikke for retten.

Ifølge Kriminalstatistikken for 2004 blev der altså samlet i dette år registreret 562 anmeldelser for voldtægt m.v., og sigtelsesprocenten var 68,7. Af de i alt 350 sigtelser, der ikke var grundløse, undlod anklagemyndigheden at rejse sag i 227 tilfælde. Af de sager, der kom for retten, endte 68 med en ubetinget frihedsstraf, 1 med betinget frihedsstraf, 25 med ’anden afgørelse’²³ og 29 med frifindelse.²⁴

Sammenligning med andre forbrydelser

Sammenlignet med andre straffelovsovertrædelser, så ligger voldtægt meget højt i andel af påtaleopgivelser, også når referencen er andre sædelighedsforbrydelser.²⁵ Kriminologen Kruize udtaler: ”*Man kan undre sig over, hvorfor anklagere så ofte – i forhold til voldssager – opgiver voldtægtssager efter retsplejelovens § 721, stk. 1, nr. 2. Frifindelsesprocenten for sædeligheds- og voldsforbrydelser er derimod næsten lige*”.²⁶

Inden for den samlede kategori af sædelighedsforbrydelser har voldtægtssager altså også en høj andel af påtaleopgivelser, og det er netop på grund af de mange sager, som bliver afsluttet på grund af utilstrækkelige beviser (bevisets stilling). Kruize peger på, at hvis man sammenligner andelen

22 Det skal bemærkes, at tallene fra Danmarks Statistik er afgrænset på årsbasis. Det vil sige, at antallet af anmeldelser dækker alle modtagne anmeldelser i året 2004, uafhængigt af om overgrebet blev begået året før – eller sågar flere år tilbage. Ligeledes gælder for afgørelser, der dækker anklagemyndighedens eller rettens afgørelser i 2004, der altså ikke nødvendigvis korresponderer med de konkrete anmeldelser samme år. Således henfører en del af afgørelserne truffet i 2004 sig til overgreb begået i årene forud.

23 ’Anden afgørelse’ er en blandet kategori og indeholder såvel foranstaltningsdomme, hvor sigtede har fået en psykiatrisk behandlingsdom, men også tilfælde, hvor sigtede er død eller flygtet inden domfældelse. Se: Balvig & Kyvsgaard (2006) samt samtale med Britta Kyvsgaard, Justitsministeriet. Der var i 2004 8 foranstaltningsdomme for voldtægt, alle uden udmåling af længstetid. Se: Justitsministeriet (2004)

24 Danmarks Statistik (2004); tabel 3.07

25 Kruize (2004)

26 Kruize (2004)

af afgørelser, der ender med en afvisning på bevisets stilling, så var andelen for voldtægt i år 2000 godt 60 %, mens andelen for sædelighedsforbrydelser samlet set var 40, og for voldsforbrydelser cirka 25. Bevisets stilling bruges altså forholdsmæssigt meget som afgørelse på sager inden for voldtægtsforbrydelser. Samtidig lå frifindelsesprocenten for voldtægt også højere end for både sædelighedsforbrydelser samlet og voldsforbrydelser samlet.²⁷

Voldtægtssager i resten af verden

Undersøgelser fra Europa, Nordamerika, Australien og New Zealand viser, at det er et globalt faktum, at tiltalefrekvenser og domfældelsesfrekvenser enten er faldet eller har været statiske i mere end et årti.²⁸ Det har skabt en kontekst af en form for straffrihed for seksuelle overgreb. Det er på denne baggrund og i anerkendelse af, at voldtægtssager kan udgøre et menneskeretligt problem, at FN har udnævnt en såkaldt *Special Rapporteur on the Difficulties of Establishing Guilt to Crimes of Sexual Violence*.²⁹

Voldtægtssager kommer ikke for retten i Europa

I EU og resten af Europa er der sket et generelt fald i antallet af sager, der kommer for retten set i forhold til antallet af voldtægtsanmeldelser i løbet af de sidste årtier. Frekvensen for domfældelse i voldtægtssager er stort set også faldet over alt.³⁰ Tyskland er en undtagelse, idet både tiltaleraten og domfældelsesraten er steget. Raterne for, hvor mange anmeldte voldtægtssager, der aldrig kommer for retten, varierer meget over Europa. Fra Ungarn, hvor over halvdelen af de anmeldte sager ender i retten,³¹ til Finland, hvor kun omkring en tiendedel af de anmeldte voldtægtssager kommer for retten. Også i Norge ender kun en lille del af voldtægtsanmeldelserne for retten, og FN har udtrykt bekymring over, at op mod 80 procent af alle voldtægtsanmeldelser i Norge bliver henlagt.³² I nogle europæiske lande ender de fleste sager, der er kommet hele vejen til domstolen, med en fældende dom (blandt andet i Letland og Ungarn), mens der i andre lande kun falder dom i en fjerdedel af de rejste sager. Generelt er domfældelsesfrekvensen faldet over det meste af Europa siden 1970'erne.

27 11,5 % i voldtægtssager i forhold til 9 % i sædelighedssager og 9,2 % i voldsager. Se: Kruize (2004)

28 Kelly (2005)

29 Kelly (2005)

30 Regan & Kelly (2003)

31 I Ungarn er der langt højere anklagefrekvens end i mange EU-lande. Over halvdelen af sagerne ender med et anklageskrift. Se: Regan & Kelly (2003)

32 www.amnesty.no (maj 2006)

Wake up call

Flere har fremhævet, at de overvældende data fra både Europa og resten af verden bør være et *'wake up call'* for alle, der bekymrer sig om retfærdighed, lighed og menneskerettigheder. De fleste stater i Europa lever ganske enkelt ikke op til deres pligt til at sikre deres kvindelige borgere *"protection and redress from sexual violence"*.³³

Kvindes rettigheder har igennem de sidste 10-15 år været i fokus i den europæiske og internationale debat på menneskerettighedsområdet.³⁴ Vold mod kvinder har siden Verdenskonferencen om Menneskerettigheder i Wien i 1993, og særligt med FN's *Declaration on the Elimination of Violence against Women* også fra 1993, været genstand for øget politisk og juridisk opmærksomhed. Både i og uden for Danmark har dette forårsaget en større politisk bevågenhed på særligt vold i hjemmet.³⁵ Med nogle undtagelser³⁶ har voldtægt som forbrydelse og fænomen dog ikke i samme grad påkaldt sig studier og forskning. Der har generelt været en beskedent investering – både finansielt, intellektuelt og politisk – i emnet seksuelle overgreb i Europa.³⁷

Flere europæiske forskningsprojekter – med forskeren Liz Kelly i spidsen (der blandt andet for *FN's Police Commissioner* har udarbejdet retningslinjer til politiet i sager om seksuelle overgreb),³⁸ peger decideret på, at der mangler viden om, hvorfor antallet af domsafgørelser på anmeldte voldtægtssager generelt er faldende i de europæiske lande.³⁹ Spørgsmålet om, hvorfor og hvorfor *ikke* sager om voldtægt kommer for retten, er et underbelyst tema. Det er denne manglende viden om eventuelle barrierer for retsprocessen i voldtægtssager i en dansk kontekst, som denne undersøgelse søger at imødegå.

I Danmark indeholder Socialminister Eva Kjer Hansens *Handlingsplan til bekæmpelse af mænds vold mod kvinder og børn i familien 2005-2008* et afsnit om bekæmpelse af seksuel vold mod kvinder. Her bliver det fremhævet, at Center for Voldtægtsofre på Rigshospitalet med sin forskning skal *"...afdække problemets omfang og karakter med henblik på at styrke indsatsen for voldtægtsofre mest muligt"*.⁴⁰ Denne rapport er et bidrag hertil.

33 Regan & Kelly (2003)

34 Knop (2004), i Knop (2004)

35 Se for eksempel *Regeringens Handlingsplan til bekæmpelse af vold mod kvinder*, marts 2002 og *Handlingsplan til bekæmpelse af mænds vold mod kvinder og børn i familien 2005-2008*, april 2005.

36 I særdeleshed FN's krigsforbrydertribunaler for Eksjugoslavien og Rwanda samt Den Internationale Straffedomstol.

37 Regan & Kelly (2003)

38 Se for eksempel Kelly & Regan (2001) og Kelly & Regan (2003)

39 For et amerikansk studie i tiltale / ikke-tiltale, se: Frohmann (1991)

40 Minister for ligestilling (2005), p. 31

KAPITEL 3 – TEORETISK RAMME

Menneskerettigheder og voldtægt

Menneskerettighedskonventionerne er internationale, forpligtende standarder, der giver rettigheder til borgere og beskytter dem mod staten og mod hinanden. Siden FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne er der vedtaget en lang række retligt bindende internationale menneskerettighedskonventioner, der særligt sikrer de helt centrale borgerlige og politiske rettigheder som for eksempel retten til ytringsfrihed, forsamlings- og foreningsfrihed, religionsfrihed, frie valg, retfærdig rettergang – og sikrer borgerne mod diskrimination og overgreb. Det er staterne, som skal sørge for, at konventionernes ord bliver til virkelighed.

Allerede i 1990'erne begyndte en række NGO'er at dokumentere overgreb på kvinder inden for de traditionelle menneskeretlige rammer.⁴¹ I 1993, på FN's menneskerettighedskonference i Wien, erklærede FN, at vold mod kvinder er et brud på menneskerettighederne, som kræver øjeblikkelig opmærksomhed og handling – og det blev bestemt, at kvinders menneskerettigheder skulle være *"an integral part of the United Nations human rights activities"*⁴². Siden har det internationale samfund anerkendt voldtægt som et menneskerettighedsproblem gennem en række internationale juridiske standarder og mekanismer.

Underskrifter forpligter

Når stater indgår internationale aftaler om menneskerettigheder, forpligter de sig til at overholde aftalerne. Overordnet betyder det, at når en stat ratificerer en menneskerettighedstraktat, forpligter staten sig til at sikre disse rettigheder over for alle borgere; staten forpligter sig til at lade beskyttelsen af rettighederne udmønte sig i konkret politik; til at forebygge overtrædelser af disse rettigheder; og til at give oprejsning til ofre, hvis deres rettigheder bliver overtrådt.⁴³

Menneskerettighederne er ikke objektive standarder. De skal sættes ind i en national kontekst. Under alle omstændigheder forpligter staterne sig til, at ord og ånd i internationale traktater og andre menneskerettighedsdokumenter udmønter sig i konkret politik, så borgernes rettigheder også bliver respekteret og beskyttet i praksis.

41 Charlesworth & Chinkin (2000)

42 UN (1993), p. 2

43 Bell (1999), Amnesty International (2001)

Danmarks forpligtelser

Danmark har underskrevet en lang række menneskerettighedstraktater og er dermed bundet af disse internationale retsregler. Det betyder, at Danmark skal efterleve traktaterne – også dem, der i særlig grad sigter mod beskyttelse af kvinders menneskerettigheder.

Siden vedtagelsen af FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne i 1948 er der kommet en række vigtige internationale traktater og tekster, der skal beskytte og fremme kvinders menneskerettigheder. Nogle dækker over en bred gruppe af rettigheder, som for eksempel Den internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (1966) og Den internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder (1966).⁴⁴ Andre beskæftiger sig med specifikke emner, som for eksempel Konventionen om afskaffelse af alle former for racediskrimination (CERD) og Konventionen om afskaffelse af alle former for diskrimination mod kvinder (CEDAW) – også kaldet for Kvindekonventionen. Danmark har vedtaget alle konventionerne. Ud over disse internationale instrumenter eksisterer en række regionale konventioner, hvor den væsentligste er Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, som Danmark også har vedtaget og inkorporeret i dansk lov.

I dette afsnit vil vi først fokusere på de menneskeretlige rammer udstukket i bl.a. FN's Kvindekonvention. Her er det særligt retten til ikke at blive diskrimineret og udbredelsen af den menneskeretlige beskyttelse til den private sfære, der trækkes frem. Derefter vil vi se på statens forpligtelser og ansvar i forhold til at sikre rettigheder, både for den mistænkte og for offeret. Og endelig vil vi give eksempler på den konkrete implementering af retsbeskyttelsen for voldtægts ofre i Danmark.

Voldtægtsforbrydelsen som krænkelse af menneskerettighederne

Med udgangspunkt i en række veletablerede konventioner og erklæringer har især FN's Kvindekonvention medvirket til at fortolke voldtægt inden for menneskeretlige rammer. Den gældende fortolkning er, at voldtægt er et brud på kvinders seksuelle selvbestemmelsesret og samtidig en grov form for diskrimination af kvinder, fordi voldtægt rammer kvinder i uforholdsmæssig høj grad. Voldtægt er dermed et brud på menneskerettighederne – vel at mærke, hvis staten har forspildt sin pligt til at beskytte kvinder mod overgreb, efterforske forbrydelserne og retsforfølge gerningsmændene.

⁴⁴ Disse to konventioner kaldes sammen med FN's Verdenserklæringen om Menneskerettigheder for *International Bill of Rights*.

FN's Kvindekonvention og retten til ikke-diskrimination

Retten til *ikke* at blive diskrimineret – heller ikke på grund af sit køn – er én af de mest grundlæggende rettigheder. Retten til ikke at blive diskrimineret er understreget allerede i FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne (1948) og har siden været grundlæggende i internationale konventioner om menneskerettigheder, blandt andet Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. FN's Kvindekonvention (1979) giver et yderligere detaljeret mandat til at sikre lighed mellem mænd og kvinder og forbyde diskrimination af kvinder.⁴⁵ I Danmark blev FN's Kvindekonvention underskrevet i 1980 og trådte i kraft i 1983. Det betyder, at Danmark har forpligtet sig til at overholde Konventionens bestemmelser.⁴⁶

Kvindekonventionen skaber ikke nye rettigheder, men tydeliggør allerede eksisterende rettigheder ved at tage udgangspunkt i kvinders liv og erfaringer og fremhæve rettigheder, der har særlig betydning for kvinder. Konventionen hviler på den forudsætning, at fuld ligestilling mellem mænd og kvinder kræver, at traditionelle stereotype opfattelser af kønnene, der placerer kvinder i en underordnet position, afskaffes.⁴⁷

Konventionen pålægger blandt andet stater, der har tiltrådt konventionen:

- At inkorporere ligestillingsprincippet i forhold til mænd og kvinder i national lovgivning, fjerne alle diskriminerende love og bestemmelser samt forbyde diskrimination af kvinder ved lov.
- At sikre kvinder effektiv beskyttelse mod diskrimination ved de nationale domstole samt de øvrige offentlige institutioner.
- At udrydde enhver form for diskrimination mod kvinder begået af personer, foreninger og virksomheder.

Kønsbaseret vold er diskrimination

Den autoritative fortolkning af Kvindekonventionen er, at kønsbaseret vold mod kvinder er en form for diskrimination, når der er tale om *"violence that is directed against a woman because she is a woman or that **affects women disproportionately**. It included acts that inflict physical, mental*

45 Kvindekonventionen bliver vedtaget på FN's Generalforsamling den 18. december 1979 og træder i kraft den 3. september 1981.

46 www.retsinfo.dk (maj 2006)

47 Jørgensen (2003)

or *sexual harm or suffering, threats of such acts, coercion and other deprivations of liberty*⁴⁸ (vores understregning).

Voldtægt falder i høj grad ind under definitionen, fordi voldtægt er kønsbaseret seksuel vold, der rammer kvinder uforholdsmæssigt meget. Der er altså tale om, at selve forbrydelsen fratager kvinder deres ret til at nyde samme rettigheder og friheder på lige fod med mænd.

Voldtægt begået af privatpersoner i den private sfære

Ifølge det internationale menneskerettighedskompleks er en given stat ansvarlig for voldtægt begået af statens repræsentanter. Tidligere var staternes repræsentanters *direkte* involvering en forudsætning for, at der kunne være tale om et brud på menneskerettighederne. Handlinger begået af privatpersoner var dermed ikke omfattet af den menneskeretlige beskyttelse. I løbet af de sidste 10-15 år er der dog sket en voksende international anerkendelse af statens ansvar for at adressere forbrydelser begået af ikke-statslige aktører.⁴⁹ Aktuelt er den mest fremherskende fortolkning, at staten også er ansvarlig for voldtægt begået af *privatpersoner*, hvis staten har forsømt at *forebygge, afhjælpe* eller *straffe* de pågældende handlinger.⁵⁰ Det gælder også, når overgreb sker bag hjemmets fire vægge. Distinktionen mellem 'det offentlige' og 'det private' i *international human rights law* er dermed gradvist blevet nedbrudt.

Netop det grundlæggende modsætningsforhold mellem 'det offentlige' og 'det private' har været skarpt kritiseret af flere kvinderetsforkæmpere for at være alt andet end kønsneutralt og i realiteten afskære kvinder fra menneskeretlig beskyttelse. De peger på, at krænkelse af kvinders rettigheder i høj grad bliver begået af privatpersoner i den private sfære uden statens direkte indblanding.⁵¹

Særligt Kvindekonventionen har været med til at imødegå denne kritik og udvide staters ansvar til også at gælde den private sfære.⁵² Selve intentionen med Kvindekonventionen var

48 Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (1992): General Recommendation 19

49 Se for eksempel Amnesty International (1990)

50 Steiner & Alston (2000)

51 Hegarty (1999)

52 Denne udvikling understreges i beslutningerne i de to første sager B.J. v. Germany, 1/2003 CEDAW/C/C32/D/1/2003, 2005, og A.T. v. Hungary, 2/2003 CEDAW/C/C32/D/2/2003, 2005, samt 'the inquiry under Optional Protocol to Convention on the Elimination of Discrimination Against Women', July 2004. Inquiry in regard to Mexico, CEDAW/C/2005/Op.8/Mexico.

at tage udgangspunkt i kvinders erfaringer, og lægge vægt på de rettigheder, der i særlig grad påvirker kvinder og samle dem i én konvention. Kvindekonventionen er med til at dæmme op for, at menneskerettighedsdokumenter både i deres indhold og fortolkning har tendens til, når forholdet mellem stat og borger reguleres, særligt at rette sig mod mænds rettigheder over for staten i den offentlige sfære.⁵³ Krænkelser af kvinders integritet og rettigheder berører derimod ofte kropslighed og seksualitet, der historisk er blevet opfattet som 'privat' i modsætning til for eksempel Verdenserklæringens formuleringer, der tager afsæt i krænkelser af menneskerettigheder i det offentlige rum.⁵⁴

På en række områder bringer Kvindekonventionen rettighedsdiskursen ind i den private sfære. For eksempel understreger konventionen kvinders lige ret til at deltage i offentlige beslutningsprocesser på alle niveauer og understreger eksplicit kvindens ret til lighed inden for familiens privatsfære – meget ulig andre menneskerettighedsdokumenter, der kun ser på familien som en lukket enhed, der skal beskyttes.⁵⁵ Kvindekonventionen er dermed med til at nedbryde 'offentlig / 'privat' sondringen i *international human rights law*.⁵⁶

Voldtægt og statens ansvar

Kvindekonventionen fra 1979 er siden fulgt op af FN's Generalforsamling med *Erklæringen om afskaffelse af vold mod kvinder* fra 1993, der tydeligt understreger, at vold mod kvinder er et brud på menneskerettighederne, hvad enten det forekommer i det offentlige eller private rum.⁵⁷ Ifølge Erklæringen om afskaffelse af vold mod kvinder er det statens ansvar at forebygge, efterforske og straffe vold mod kvinder – uanset om forbrydelsen er begået af staten eller af privatpersoner. Lever staten ikke op til dette ansvar, er der tale om et brud på menneskerettighederne. Staten er nemlig forpligtet til at '*pursue by all appropriate means and without delay a policy of eliminating violence*'.⁵⁸

Rettidig omhu

Hvis staten ikke handler med 'rettidig omhu' (due diligence) for at *forebygge* vold mod kvinder, hvem end der udøver volden, eller hvis staten ikke *efterforsker* og *straffer* forbrydelserne efterfølgende, kan staten holdes ansvarlig for brud på menneskerettighederne. Stater kan altså

53 Höglund (2001)

54 Höglund (2001)

55 Charlesworth & Chinkin (2000)

56 Bell (1999)

57 FN's Generalforsamling (1993): Erklæringen om afskaffelse af vold mod kvinder

58 FN's Generalforsamling (1993): Erklæringen om afskaffelse af vold mod kvinder, artikel 4

stilles menneskeretligt til ansvar for privatpersoners og gruppers handlinger, når den ikke handler med 'rettidig omhu'. I dette lys bliver voldtægt en form for diskrimination af kvinder og et brud på kvinders menneskerettigheder, hvis staten har forspildt sin pligt til at beskytte kvinder mod overgreb, efterforske forbrydelserne, retsforfølge og også *fremme* kvinders rettigheder inden for rimelighedens grænser og i den nationale kontekst, man nu engang er placeret.⁵⁹

Netop standarden 'at handle med rettidig omhu' er generelt blevet accepteret som en slags målestok for at vurdere statens ansvar for menneskerettighedskrænkelser begået af private personer.⁶⁰ Der er dog et ganske flydende begreb, der ikke bliver meget tydeligere, når det konkretiseres med formuleringer som 'at træffe de nødvendige forholdsregler' og 'passende foranstaltninger'.

De konkrete nationale tiltag for at sikre respekten for borgeres rettigheder skal tilpasses hvert enkelt lands kontekst med udgangspunkt i landets politiske, økonomiske, religiøse, kulturelle og sociale institutioner. Men sociale og kulturelle praksisser må aldrig blive brugt til at undskylde manglende handling fra statens side.⁶¹ Det betyder også, at en stat, som bibeholder et juridisk og socialt system, hvor kønsbaseret vold eller anden diskrimination mod kvinder, er "*endemic and where such actions are trivialised or discounted*" har pligt til at tage ansvar og udøve rettidig omhu for at sikre beskyttelsen af kvinder.⁶²

Den nye menneskeretlige dimension – at 'fremme' rettigheder

Faktisk går Kvindekonventionen ret langt og kræver at staterne 'skal tage passende forholdsregler' blandt andet for at ændre mænds og kvinders sociale og kulturelle adfærdsmønstre med henblik på at afskaffe fordomme og sædvaner og al anden adfærd, som hviler på den opfattelse, at det ene køn er mere eller mindre værd end det andet, eller på stereotype roller for mænd og kvinder.⁶³ "Note throughout the Convention the blurred lines between the private and public spheres of life, and the range of obligations on states to intervene in the private sector, to go beyond "respect" in order to 'protect', 'ensure', and promote...".⁶⁴ Som en ekstra dimension skal stater ifølge Kvindekonventionen altså også 'fremme' kvinders rettigheder. Men det er dog noget elastisk og uklart, hvordan det at 'fremme kvinders rettigheder' for eksempel i en dansk kontekst skal fortolkes.

59 Amnesty International (2004)

60 Benninger-Budel & Bourke-Martignoni (2002)

61 Amnesty International (2004)

62 Charlesworth & Chinkin (2000)

63 FN's Konvention om afskaffelse af alle former for diskrimination mod kvinder (FN's Kvindekonvention), artikel 5

64 Charlesworth & Chinkin (2000)

Andre internationale retningslinjer for staten i voldtægtssager

Selvom FN's Kvindekonvention er den internationale traktat, der konkretiserer statens udvidede pligter i forhold til vold og seksuel vold mod kvinder,⁶⁵ så er en række andre menneskeretlige dokumenter også relevante, når man ser på voldtægt i et menneskeretligt lys.

Der eksisterer således en hel række konkrete menneskeretlige anbefalinger for, hvad staterne har pligt til at gøre for at leve op til sine menneskeretlige forpligtelser, når de skal forebygge, efterforske og straffe kønsbaseret vold, blandt andet seksuel vold mod kvinder. Derudover er det også relevant at se på de gængse og helt grundlæggende borgerlige rettigheder, som er hjørnestenen i et retssamfund, nemlig de bestemmelser, der sikrer borgere mod staten, for eksempel den tiltaltes ret til en retfærdig rettergang og bestemmelser, der fastslår, at ingen straf må ske uden lov og dom.⁶⁶

I dansk sammenhæng er det især FN's internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, der er relevante. Derudover eksisterer en række såkaldte '*soft law*' rekommendationer fra blandt andet FN's Generalforsamling og Europarådet, som er relevante i denne sammenhæng. Sidstnævnte er ikke juridisk bindende, men er dog autoritative fortolkninger af international lovgivning, der udstikker retningslinjerne for staterne.

Retfærdig rettergang

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention fastsætter en række krav til en retfærdig rettergang. Grundelementerne er, at den anklagede borgers rettigheder skal sikres bedst muligt – domstolen skal være uafhængig og upartisk, domstolen skal være oprettet ved lov, retssagen skal føres på en retfærdig måde, retssagen skal normalt føres i offentlighed (dog er der undtagelser), og dommen skal afsiges i offentlighed, og retssagen afsluttes inden for rimelig tid.⁶⁷

Konventionen fastslår, at enhver er uskyldig, indtil hans eller hendes skyld er bevist. Enhver rimelig tvivl skal komme anklagede til gode. Det er anklageren, der skal bevise, at den anklagede er skyldig, og ikke den anklagede, der skal bevise, at han eller hun er uskyldig.⁶⁸ Formodningen

⁶⁵ Som tidligere nævnt dog altid med udgangspunkt i allerede eksisterende menneskeretsstandarder

⁶⁶ Konvention til beskyttelse af Menneskerettigheder og grundlæggende Frihedsrettigheder (Den Europæiske Menneskerettighedskonvention), artikel 6 og 7

⁶⁷ www.menneskeret.dk (maj 2006)

⁶⁸ www.menneskeret.dk (maj 2006)

om uskyld, indtil det modsatte er bevist, er i det hele taget en grundlæggende menneskeret, og som FN's Menneskerettighedskomité har udtrykt det: "...the burden of proof of the charge is on the prosecution and the accused has the benefit of doubt; no guilt can be presumed until the charge has been proved beyond a reasonable doubt; and all public authorities have a duty to refrain from prejudging the outcome of a trial."⁶⁹

Efterforskning og retsforfølgelse af kønsbaseret vold

FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder fastslår, at staten har pligt til at sikre, at alle nyder lige beskyttelse under loven. Artikel 14 fastslår for eksempel, at "*all persons shall be equal before the courts and tribunals*".⁷⁰ Det betyder blandt andet, at kvinder, der har været udsat for vold eller voldtægt, har ret til samme retsbeskyttelse som ofre for andre former for forbrydelser. Hvis staten ikke sikrer det, vil en sådan diskriminerende behandling på baggrund af køn krænke retten til lige beskyttelse af loven. Statens ansvar dækker altså også forfølgelse af brud på menneskerettigheder gennem efterforskning og retsforfølgelse: "...the failure to investigate or prosecute contravenes the state's responsibility to protect rights and exercise due diligence".⁷¹

FN's generalforsamling har konkret understreget vigtigheden af at hjælpe kvindelige ofre gennem retsprocessen for eksempel ved at anbefale, at stater, gennem politi og retsvæsen "*encourage and assist women victims of violence in filing charges and throughout the process*".⁷²

Offerets retsstilling

Der er inden for de sidste år kommet større fokus på offerets retsstilling i *international human rights law*.⁷³ Selv om hjørnestenen i de borgerlige rettigheder, så at sige, er borgerens sikring mod staten og dermed den anklagedes ret til retfærdig rettergang, så betyder denne udvikling blandt andet, at det nu i højere grad bliver understreget, at *både* offeret og den anklagede har krav på retfærdig rettergang. Denne dobbelte sikring er væsentlig også i forhold til voldtægtssager. Ofrenes krav på oprejsning bliver fremsat i FN's Verdenserklæring om menneskerettigheder: "*enhver har ret til en fyldestgørende oprejsning ved de kompetente nationale domstole for handlinger, der krænker de fundamentale rettigheder, som forfatningen eller loven giver vedkommende*".⁷⁴ Efterfølgende sikrer

69 Lahti (1999), p. 245

70 FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder, artikel 14

71 Amnesty International (2004): p. 87. Se også: Benninger-Budel & Bourke-Martignoni (2002)

72 UN General Assembly Resolution 52/86 concerning crime prevention measures and criminal justice for the elimination of violence against women, para.10b, p. 8

73 Interview med jurist, ekspert i menneskerettigheder, 2005

74 FN's Verdenserklæringen om menneskerettigheder, artikel 8

en række retligt bindende internationale aftaler ofrenes krav på oprejsning⁷⁵ – blandt andet Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 13, der fastslår at *"Enhver, der krænkes i de ved denne konvention anerkendte rettigheder og friheder, skal have adgang til effektiv oprejsning for en national myndighed, uanset om krænkelsen er begået af personer, der handler på embeds vegne."*⁷⁶

Også Europarådet har med sine *soft law* rekommandationer om anklagemyndighedens praksis, heriblandt anklagemyndighedens forhold til ofre og vidner, været med til at øge fokus på ofres og vidners retsstilling. Europarådet er i forhold til europæisk strafferet den mest autoritative institution med det formål at styrke menneskerettigheder og *"the rule of law"* for medlemsstaterne.⁷⁷

Tre rekommandationer, som autoritative, ikke-retligt bindende fortolkninger af international lovgivning, skal fremhæves her. I 1985 vedtog Europarådet Rekommandation R (85) 11 om vidners position i straffesager.⁷⁸ Rekommandationen indeholder, ud over en række krav til politi og domstole i forhold til behandlingen af vidner, også et krav om, at den offentlige anklagemyndighed skal informere vidner om afgørelsen, både når anklagemyndigheden vælger at rejse sagen eller slutte sagen. I 1997 vedtog Europarådet *Recommendation (97) 13*, der indeholder retningslinjer for en lang række tiltag, som anklagemyndigheden bør iværksætte for at beskytte vidner.⁷⁹ For eksempel skal vidner blive tilbudt alternative metoder til at give vidneudsagn i retten, som beskytter dem mod at sidde ansigt til ansigt med den anklagede. Blandt andet brugen af videooptagelse af vidneudsagn foretaget før retssagen bliver fremhævet.⁸⁰ I år 2000 vedtog Europarådet Rekommandation R (00) 19, som identificerer de vigtigste retningslinjer for anklagemyndighederne i de europæiske strafferetlige systemer.⁸¹ Det bliver fastslået, at den offentlige anklager ikke blot har pligt til at tage vare på den sigtedes rettigheder, men også på vidner og ofre. Det bliver også understreget, at *"consideration for victims is now a major element of European crime policies"*.⁸²

75 Møse (1999)

76 Konvention til beskyttelse af Menneskerettigheder og grundlæggende Frihedsrettigheder (Den Europæiske Menneskerettighedskonvention), artikel 13

77 Brien & Köhne-Hoegen (2001)

78 Council of Europe (1985): Recommendation No R (85) 11 on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure

79 Council of Europe (1997): Recommendation No R (97) 13 of the Committee of Ministers to member States concerning Intimidation of Witnesses and the Rights of the Defence

80 Brien & Köhne-Hoegen (2001)

81 Council of Europe (2000): Recommendation No R (00) 19 on the Role of Public Prosecution in the Criminal Justice System; samt tilhørende Explanatory Memorandum

82 Council of Europe (2000): Recommendation No R (00) 19 on the Role of Public Prosecution in the Criminal Justice System

Europarådets anbefalinger skal ligesom andre retningslinjer eller beslutninger om forbedring af ofres retsstilling, balanceres, så beslutningerne ikke kommer i krambolage med Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.⁸³

Det grundlæggende krav om retfærdig rettergang for den anklagede begrænser i det hele taget de retspolitiske muligheder for at forbedre ofrenes retsstilling gennem juridiske reformer af strafferetten.⁸⁴

Også i voldtægtssager må sikringen af offerets retsstilling ikke medføre indskrænkninger i anklagedes rettigheder: ”*The strengthening of the victim’s procedural position should not lead to an undue restriction of the rights of the defence, thus upsetting the delicate balance of equal protection and consequently encroaching upon the right to a fair trial.*”⁸⁵

Beskyttelse og støtte til ofre behøver heller ikke kompromittere den anklagedes rettigheder. Blandt andet har FN’s CEDAW-komité fremhævet, at undervisning af politi, domstolsvæsen og andre offentlige ansatte er nødvendig for at sikre en effektiv implementering af Kvindekongressionen og dermed kvinders rettigheder.⁸⁶

Hvem kigger staterne over skulderen

Særligt to instanser er relevante, når voldtægt undersøges i et menneskeretligt perspektiv: Kvindekomitéen og FN’s *Special Rapporteur*. Begge instanser skal sikre, at staterne lever op til deres internationale forpligtelser.

Kvindekomitéen

FN’s *Committee on the Elimination of Discrimination Against Women*, eller CEDAW-komiteen, behandler landerapporter og udarbejder rekommandationer, der skal sikre en ensartet fortolkning af Kongressionen. Derudover har Komiteen fået en række yderligere beføjelser, herunder den individuelle klageprocedure samt en undersøgelsesprocedure.⁸⁷ Individer og grupper kan klage til

83 Reasbeck (2001)

84 Lehtimaja & Pelonpää (1999)

85 Lehtimaja & Pelonpää (1999), p. 237

86 Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (1992): General Recommendation 19, para. 24 (b)

87 Efter markant lobbyisme fra en lang række organisationer for at få en klagemekanisme kom *Vienna Declaration* i 1993, hvor forarbejderne til den senere tillægsprotokol blev lavet. I 1999 blev den særlige tillægsprotokol i Kvindekongressionen vedtaget på FN’s Generalforsamling. Den trådte i kraft i 2000

Komitéen ved overtrædelser af Konventionen. Komitéen kommer derefter med sine kommentarer og eventuelle anbefalinger. Komitéen kan også iværksætte en særlig undersøgelsesprocedure, hvis den har modtaget oplysninger, der indikerer alvorlige og systematiske overtrædelser af Konventionen i en af de stater, der har tiltrådt protokollen. Komitéen undersøger sagen og udarbejder på den baggrund en anbefaling, som udleveres til ofre for krænkelse og til staten.

Special Rapporteur

I 1994 blev Radhika Coomaraswamy udpeget som den første FN *Special Rapporteur on violence against women*.⁸⁸ Hun har understreget, at de internationale juridiske rammer for at standse vold mod kvinder er på plads. Problemet består i, at de, der har ansvaret og magten til at sikre, at vold mod kvinder standses, ikke handler. Det er den praktiske implementering, der halter. FN's *Rapporteur* har blandt andet foreslået nationale handlingsplaner og juridiske reformer i forhold til for eksempel vold mod kvinder og voldtægt.⁸⁹

Voldtægt som krigsforbrydelse

Særligt efter 1990'ernes uhyggelige massevoldtægter i det tidligere Jugoslavien og Rwanda kom der internationalt fokus på voldtægt under væbnede konflikter. De to straffedomstole for henholdsvis Eksjugoslavien og Rwanda⁹⁰ samt Den Internationale Straffedomstol⁹¹ har i høj grad været med til juridisk at definere seksuel vold mod kvinder og sætte standarder for beskyttelse af ofre for seksuel vold under væbnede konflikter.⁹² For eksempel anerkendte Den Internationale Straffedomstol i Rwanda, at voldtægt og seksuel vold kan være et element i folkemord og gav dermed voldtægt en definition under *international law*,⁹³ og Den Internationale Straffedomstol, som blev etableret i 1998, anerkender voldtægt og andre former for seksuel vold som forbrydelser mod menneskeheden og som krigsforbrydelser.⁹⁴ Til trods for, at der som udgangspunkt er tale

88 CHR Res. 1994/45, UN Doc. ESCOR, 1994, Supp. No. 4., 11 March 1994. Mandatet blev fornyet i 1997, CHR Res. 1997/44

89 Eide (1999)

90 International Criminal Tribunal for Rwanda, etableret ved Security Council resolution S/RES/955 (1994); International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, etableret ved Security Council resolution S/RES/827 (1993)

91 International Criminal Tribunal, etableret ved Rome Statute of the International Criminal Court (U.N. Doc. A/CONF.183/9)

92 Luopajarvi (2001)

93 "...if committed with the specific intent of destroying, in whole or in part, a particular targeted group" (Prosecutor v. Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T (ICTR Chamber I, 2 September 1998))

94 Romstatutten for den Internationale Straffedomstol giver domstolen mandat til at retsforfølge både statsaktører og private for blandt andet folkemord, forbrydelser mod menneskeheden og krigsforbrydelser. Udover Romstatutten regulerer yderligere to dokumenter domstolens arbejde, nemlig 'The Rules of Procedure and Evidence', samt 'Elements of Crimes', som er et ikke-retligt bindende dokument, der kan

om juridiske standarder for forbrydelser under væbnede konflikter,⁹⁵ så kan *international criminal law* også anvendes som retningslinjer i fredstid. De er en slags minimumsstandarder inden for international praksis og er derfor eksempler til efterfølgelse på, hvordan stater kan leve op til deres internationale forpligtelser. Det er altså internationalt anerkendte standarder, som man kan henlede opmærksomheden på nationalt.⁹⁶

Beskyttelse af ofre

I sager om seksuel vold balancerer Den Internationale Straffedomstol mellem at sikre retten til en retfærdig retssag for den anklagede og ofrenes og vidners rettigheder. Romstatuttens artikel 64 (2) understreger for eksempel, at domstolen skal “*ensure that a trial is fair and expeditious and is conducted with full respect for the rights of the accused and due regard for the protection of victims and witnesses*”.⁹⁷ Med dét udgangspunkt, at den anklagedes ret til en retfærdig rettergang *altid* skal sikres, giver Den Internationale Straffedomstol ofrene en række konkrete beskyttelsesforanstaltninger. For eksempel er det ikke tilladt at bruge offerets tidligere seksuelle forhold som bevis;⁹⁸ domstolen tillader ofre for seksuel vold at afgive vidneforklaring på video, hvis det fuldt ud respekterer den anklagedes ret til en retfærdig rettergang;⁹⁹ domstolen sikrer støtte til ofre og vidner i form af “*a counsel, a legal representative, a psychologist or a family member*” under vidneudsagnet.¹⁰⁰ Derudover har Den Internationale Straffedomstol etableret en særlig “*victims and witnesses unit*”, og vidner har ret til en bistandsadvokat, som kan deltage i retssagen, hvis dommeren tillader det. Endelig sikrer domstolen også erstatning til ofrene. Den Internationale Straffedomstol kan være en god model for nationale systemer. Der er inspiration og anbefalinger at hente i den spirende og progressive internationale retspraksis i forhold til synet på og behandlingen af ofre for voldtægt.¹⁰¹

Voldtægtsfres retsbeskyttelse i Danmark

Også i Danmark er der inden for de sidste år kommet større fokus på offerets retsstilling generelt

anvendes af domstolen i fortolkningen og implementeringen af Romstatutten.

95 “*International criminal law includes: Crimes under international law, including customary and conventional law, such as genocide, crimes against humanity, war crimes, torture, enforced disappearances and extrajudicial executions; Conduct where treaties require states to extradite suspects or to submit the cases to their own prosecutors for the purposes of prosecution, such as counterfeiting, hijacking of aircraft and “terrorist” offences*”. Se: Amnesty International (2005b), p. 4

96 Amnesty International (2005b)

97 Rome Statute of the International Criminal Court, art. 64 (2)

98 ICC Rules for Procedure and Evidence, rules 70 and 71

99 Rome Statute of the International Criminal Court, art. 69 (2)

100 Rules for Procedure and Evidence, Rule 88

101 Ni Aolain (1997)

– også i voldtægtssager. Hjørnестenen i det danske retssystem er stadig hensynet til at sikre den anklagedes ret til retfærdig rettergang, men også i Danmark bliver det i stadigt højere grad understreget, at *både* offer og anklagede har krav på retfærdig rettergang. Som formanden for Det Kriminalpræventive Råd Eva Smidt sagde på Rådets årsmøde i 2005: *”Justitsministeriets Strafferetsplejeudvalg har netop afgivet sin betænkning om forbedring af voldtægtsfres retsstilling. Jeg ser dette initiativ som udtryk for, at samfundet prioriterer behandling af ofre for forbrydelser højt.”* I Danmark eksisterer der i forhold til straffelovsforbrydelser generelt og voldtægtsforbrydelser specifikt en lang række tiltag og mekanismer, der skal sikre både den mistænkte og den forurettedes retsbeskyttelse. Her vil vi kort fremhæve de tiltag, der har særlig betydning for de kvinder, der anmelder en voldtægt.

Tiltag til beskyttelse af voldtægtsofferet

Hjælp til ofre

Der er en række forskellige tilbud eller muligheder, som kvinder udsat for seksuelt overgreb kan benytte sig af. Siden 1999 er der blevet etableret en række voldtægtscentre rundt om i landet, for eksempel Rigshospitalets Center for Voldtægts ofre.¹⁰² Her kan kvinder henvende sig uafhængigt af politianmeldelse og få medicinsk, psykologisk og social hjælp efter overgrebet. Det er også her, at eventuelle fysiske skader bliver undersøgt, og spor bliver sikret til brug for efterforskningen. Herudover er der i alle politikredse en Offerrådgivning, hvor frivillige yder støtte til ofre for forbrydelser.

Bistandsadvokat

Danmark blev i 1987 foregangsland¹⁰³ i forhold til at give ofre for blandt andet voldtægt ret til at få beskikket en bistandsadvokat på baggrund af betænkning 1102/1987. Bistandsadvokaten skal både hjælpe med erstatningskrav og give støtte og vejledning. Med Strafferetsplejeudvalgets betænkning 1458/2005 og efterfølgende lov 558 af 24. juni 2005 er voldtægtsfres retsstilling i Danmark blevet forbedret. Nu har forurettede i voldtægtssager krav på, med mindre hun selv frabeder sig det, at få beskikket en bistandsadvokat,¹⁰⁴ hun har krav på at have en samtale med bistandsadvokaten før første politiafhøring,¹⁰⁵ og hun har krav på at have advokaten til stede

102 Herudover er der centre for voldtægts ofre i Århus, Ålborg, Odense, Hillerød, Herning, Kolding og Bornholm.

103 Temkin (1987)

104 Retsplejelovens § 741 a, stk. 2, 1. pkt.

105 Retsplejelovens § 741 a, stk. 2, 2. pkt..

under afhøring.¹⁰⁶ Derudover har bistandsadvokaten ret til at gøre indsigelse mod bevisførelse i retten ud fra Retsplejelovens § 185, 2.¹⁰⁷ Retsmøder med forurettedes deltagelse skal så vidt muligt berammes efter aftale med bistandsadvokaten,¹⁰⁸ og bistandsadvokaten har nu ikke alene ret til at gøre sig bekendt med forurettedes forklaring forud for tiltalerspørgsmålet, men også andet materiale vedrørende forurettede, for eksempel lægelige udtalelser.¹⁰⁹

Retsplejelovens § 185, stk. 2

Paragraf 185, stk. 2 blev føjet ind i den danske retsplejelov for godt 20 år siden. Det skete efter en intens offentlig debat om voldtægt og rimeligheden i, at voldtægtssager blev henlagt med henvisning til kvindens opførsel forud for voldtægten. Paragraffen skulle modvirke, at domstolenes adfærdskodeks for, hvordan kvinder kunne opføre sig, og hvad de kunne tillade sig, betød, at kvinderne ikke kunne hævde voldtægt, når de selv havde indladt sig i situationer med mænd, hvor de måtte kunne se, at de løb en risiko.¹¹⁰ Paragraffen begrænser bevisførelse i retten om kvindens tidligere seksuelle adfærd til kun at være tilladt, hvis det er af *væsentlig* betydning for sagen. Det er dommeren, der i praksis i hver sag sætter grænsen for, hvilken type af spørgsmål, der er tilladt. I det hele taget er der kommet større fokus på at undgå ydmygelse af ofre¹¹¹ – blandt andet er der mulighed for, at tiltalte bliver ført ud af retten, når forurettede skal afgive forklaring.

Uddannelse og vejledning

FN's CEDAW-komité har blandt andet i sin bedømmelse af Danmarks tredje rapport foreslået, at politi, dommere og befolkningen generelt bør oplyses om emner som vold, voldtægt og incest.¹¹² Center for Voldtægtsofre på Rigshospitalet underviser nu på Politiskolens forskellige uddannelser. Uddannelse af politiet er siden blevet formaliseret i *Cirkulæreskrivelse vedrørende politiets relationer til ofre for forbrydelser og ulykker og deres pårørende* (for eksempel CIS nr. 9581 af 20/10/2004). Politiet er også begyndt at udpege en kontaktperson, som kvinden altid kan henvende sig til med spørgsmål eller tvivl. Herudover skal politiet oplyse om rettigheder og muligheder. Blandt andet har Justitsministeriet udformet en folder med oplysninger om disse

106 Retsplejelovens § 741 b, stk. 2, 2. pkt.

107 Retsplejelovens § 741 c, stk. 1, 2. pkt.

108 Retsplejelovens § 741 c, stk. 1

109 Retsplejelovens § 741 c, stk. 2, 1. pkt.

110 Interview med Nell Rasmussen og Eva Smith i "De løsaftige ofre", Jyllands-Posten 2003

111 Se bl.a. Betænkning 1458/2005, jf. Folketingsbeslutning af 4. juni 2004, (der bygger på beslutningsforslag B82)

112 Det Danske Center for Menneskerettigheder (1999)

rettigheder ”Til den, der har været udsat for voldtægt, incest (blodskam) eller andre seksuelle overgreb”. En ny udgave er på vej efter den sidste lovændring om forurettedes retsstilling.

Rigsadvokatens retningslinjer

Rigsadvokaten udstikker generelle retningslinjer, der skal sikre ensartethed i sagsbehandlingen, for eksempel omkring politiets og anklagemyndighedens vejledningspligt over for ofre (*Meddelelse 2/2001 Vejledning til ofre for forbrydelser og udpegning af en kontaktperson for vidner*).

Indberetningsordninger til Rigsadvokaten

Nye tiltag, der er med til at sikre voldtægtsfres retsbeskyttelse, er blandt andet indberetningsordninger, for eksempel i forhold til sagsbehandlingstid. Retningslinjen er, at sagsbehandlingstiden ikke overstiger 60 dage fra sigtelse i en voldtægtssag til sagens indbringelse for retten (Rigsadvokaten Meddelelse 3/2005). Herudover er der også midlertidige indberetningsordninger. For eksempel er seneste runde af indberetninger for straffenes længde i voldtægtssager netop udløbet ultimo januar 2006 (*Rigsadvokaten Informerer 25/2005*), mens en indberetningsordning for brug af § 185, 2 i voldtægtssager løber til og med 2007 (*Rigsadvokaten Informerer 22/2005*). Her skal alle kendelser og domme, hvor § 185, 2 er anvendt, indberettes uanset, om retten har tilladt eller afvist bevisførelsen.

Klagesystem, tilsyn og erstatning

Regler for anke og erstatning gælder også ofre for voldtægt. Når anklagemyndigheden vælger at slutte en sag, skal forurettede have en forklaring på, hvorfor sagen ikke skal for retten. Når en kvinde modtager et brev fra anklagemyndigheden om, at sagen er lukket, bliver hun samtidig gjort opmærksom på, at hun kan klage over anklagemyndighedens afgørelse til Statsadvokaten inden for fire uger. Statsadvokaten vurderer herefter, om anklagemyndigheden har afgjort sagen korrekt. Hvis der falder dom i en voldtægtssag, vil kvinden typisk blive tilkendt en erstatning. Typisk vil beskikkelsen af bistandsadvokaten ophøre ved afgørelsen om påtaleopgivelse, dog ikke hvis kvinden anker afgørelsen.

Højere straf

Der har generelt de senere år været politisk fokus på vold og voldens ofre, herunder også voldtægt. Allerede inden de ovennævnte lovændringer med henblik på at forbedre voldtægtsfres retsstilling, var voldtægt på den politiske dagsorden, blandt andet i forbindelse med spørgsmålet om længden af straf for en begået voldtægt. I Danmarks rapport til CEDAW-komiteén i 2001 understreger regeringen, at den har stillet lovforslag om forhøjelse af strafframmen for voldtægt,

og begrunder det således: *The reason for this bill is that the present level of punishment does not adequately reflect the extent to which the integrity and sexual self-determination of the victim is violated.*" ¹¹³ Det resulterede i vedtagelse af lov nr. 380 af 6. juni 2002, hvor blandt andet strafferammen for voldtægt blev hævet til henholdsvis 8 og 12 år i § 216, stk. 1 og 2.

Vidne eller part

I Danmark betragtes forurettede ikke som part, men som vidne, i voldtægtssager ligesom ved øvrige straffelovssager. Sagt lidt populært, overtager staten sagen, når en kvinde anmelder voldtægt. Det er altså statens rolle og ansvar at efterforske og kortlægge sagen, at vurdere om beviserne er tilstrækkelige til at bære en retssag og i sidste ende at føre en eventuel retssag mod en tiltalt. Det er altså staten og sigtede/tiltalte, der er sagens parter. Som vidne har kvinden pligt til at medvirke til forskellige undersøgelser og til efterforskningen, og hun skal tale sandt. Ligeledes kan hun som alle andre borgere blive straffet for falsk anmeldelse og som andre vidner for falsk vidneudsagn. Det eneste område, hvor kvinden bliver anset som part, er i forhold til erstatning. Strafferetsplejeudvalget foretager i øjeblikket på Justitsministeriets anmodning en gennemgang af ofres processuelle retsstilling i straffesager, herunder om ofret skal have delvise partsrettigheder i forhold til den anmeldte straffesag. Udvalget skal være færdigt med sit arbejde og eventuelle anbefalinger om lovændringer med udgangen af 2006.

Handlingsplan for seksuel vold

Regeringen har udarbejdet *Handlingsplan til bekæmpelse af vold mod kvinder*, som 8. marts 2002 blev lanceret af daværende ligestillingsminister Henriette Kjær og justitsminister Lene Espersen. I april 2005 blev den fulgt op af socialminister Eva Kjer Hansens *Handlingsplan til bekæmpelse af mænds vold mod kvinder og børn i familien 2005-2008*, som blandt andet indeholder et afsnit om bekæmpelse af seksuel vold mod kvinder. Der er dog ikke lavet nogen særskilt handlingsplan for seksuelle overgreb, der i lighed med kortlægningen af initiativer mod vold mod kvinder i hjemmet kommer hele vejen rundt om dette svære problemfelt.

113 Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (2001), p. 6

KAPITEL 4 – METODISK RAMME

Tilgang

Det overordnede formål med dette projekt er at undersøge *praksis* i afgørelserne om at rejse tiltale eller ej i voldtægtssager. Det er anklagemyndigheden, der træffer afgørelsen om, hvorvidt der i en sag skal rejses tiltale, så sagen dermed bringes for domstolene, eller om sagen skal slutes, oftest på grund af utilstrækkelige beviser ('bevisets stilling'). Anklagerne træffer afgørelserne på baggrund af politiets efterforskningsarbejde. Det er derfor anklagemyndigheden og politiet, der er de væsentligste aktører i forhold til at belyse praksis og til at videregive erfaringer med eventuelle utilstrækkeligheder eller faldgruber. Denne viden fra systemets aktører har vi suppleret med oplysninger fra bistandsadvokater og fra instanser, som tager sig af ofre for voldtægt.

Mens analysens genstand er systemets praksis i forhold til voldtægtssager, så er menneskerettighederne det spejl, som praksis holdes op overfor. Menneskerettighederne bliver altså den forståelsesramme, som analysens pointer og nuancer sættes op imod, og som kan kaste et blik på systemets handlemåder. For at sætte praksis i et menneskeretligt perspektiv, har vi også talt med menneskerettighedseksperter.

Metode

På baggrund af interview med undersøgelsens informanter, har vi kunne udskille væsentlige temaer i forbindelse med afgørelsespraksis i voldtægtssager. Der er således nogle temaer og problematikker, som alle informanter fremhæver som betydningsfulde i forhold til at behandle voldtægtssager – for eksempel voldtægtsforbrydelsens karakter og vurderingen af troværdighed.

Mens vi altså har defineret rammerne for analysen, er det informanternes udsagn, der udfylder rammerne. Det vil sige, at det er deres erfaringer og oplevelser, som tegner analysen. Det er således ikke vores ærinde at gøre os til dommer over 'sandt' og 'falsk', men derimod at se på praksis som vores informanter oplever og fortolker den. På denne måde er det muligt at give et billede af den praktiske forvaltning og implementering af det retssystem, som kvinder møder, når de anmelder en voldtægt. Selv om det er os, der anlægger de analytiske snit og temaer, så er det aktørernes udsagn og input, der har formet og defineret disse. Det er således et bevidst sigte for projektet at lade informanterne selv, særligt repræsentanter for politi og anklagemyndighed, komme til orde. Præmissen for undersøgelsen er, at vi må vide, hvordan praksis reelt er, før

det giver mening at se på, hvilke eventuelle vanskeligheder og problemer, der er i forhold til voldtægtssager, og før det bliver muligt at udpege områder, hvor det måske kan gøres bedre eller mere hensigtsmæssigt.

Datamateriale

Vores datamateriale består af politijournaler og en interviewundersøgelse. Fire forskellige politikredse har givet tilladelse til, at vi gennemgik deres voldtægtsjournaler fra 2004, alle defineret ud fra gerningskode 72211, dvs. voldtægt ud fra straffelovens § 216¹¹⁴. Med fokus på spørgsmålet om at rejse tiltale eller ej, har vores primære interesse været i de sager, hvor der er blevet rejst sigtelse, og hvor afgørelsen derfor enten er påtaleopgivelse (ud fra Retsplejelovens § 721) eller tiltale (og dermed efterfølgende retssag). En enkelt politikreds havde ingen voldtægtssager med efterfølgende domfældelse i 2004, men i de øvrige 3 har vi også gennemgået disse sager for at kunne sammenligne sager med og uden tiltale.

Valg af politikredse

De fire politikredse er alle beliggende i den storkøbenhavnske/nordøstlige del af Sjælland. De er valgt ud fra, at de alle har et vist antal voldtægtssager og dermed har erfaring med disse sager. Vigtigere er dog, at de alle forudgående har vist interesse for at gøre en god indsats for at behandle denne type anmeldelser. De er med andre ord gode eksempler i deres tilgang til behandlingen af voldtægtssager, således at der både kan være grundige og nye erfaringer og refleksioner at hente i forhold til at belyse praksis, og at der kan være en positiv lære for andre politikredse.

Selv om det er fire ret forskellige kredse i forhold til befolkningsgrundlag, størrelse og antal voldtægtssager, så er der en række grundlæggende problematikker, som går igen, og som selv med stor opmærksomhed og høj prioritet, alligevel er vanskelige. Selv om undersøgelsen således på ingen måde er repræsentativ, er der god grund til at formode, at disse problematikker ikke kun gælder for vores fire politikredse, men snarere omhandler nogle overordnede vanskeligheder i forhold til voldtægtssager.

Informanter og interviews

Interviewundersøgelsen omfatter i alt 17 interview med informanter, der alle har erfaring med voldtægtssager eller menneskerettigheder. Der er foretaget interview med 4 anklagere og med 5 repræsentanter fra kriminalpolitiet i de fire politikredse, som vi har haft adgang til. Herudover

114 Denne indeholder både forsøg på voldtægt og fuldbyrdet voldtægt.

er der foretaget interview med 2 bistandsadvokater og 3 personer, som arbejder med ofre for voldtægt fra henholdsvis Rigshospitalets Center for Voldtægts ofre og Joan-Søstrene. Endelig har vi interviewet 3 juridiske eksperter inden for menneskerettighedsområdet. Alle interview er foretaget på de pågældende informanternes arbejdsplads. Interviewene har haft en varighed af mellem 40 og 90 minutter, de fleste på godt en time. De er foretaget efter semistrukturerede interviewguider, hvor overordnede temaer har sikret sammenlignelighed, men hvor vægtningen af temaerne har været forskellig, alt efter i hvilken retning den enkelte informant trak samtalen. Der har været forskellige interviewguider til de forskellige kategorier af informanter. Derudover har vi indhentet yderligere viden hos to forskere i voldtægtssager, hos personalet på Rigshospitalets Center for Voldtægts ofre og hos en række jurister og tidligere anklagere. Vi har desuden fulgt domsforhandlingerne i to voldtægtssager.

Analysegreb

Vi har i analysen opstillet nogle rammer for at give mening til den viden, som datamaterialet har givet os. Disse såkaldte analysegreb kan ses som værktøjer til at åbne materialet med og gøre det tilgængeligt og forståeligt i forhold til at analysere afgørelser i anmeldte voldtægtssager og sætte processen og resultatet heraf i et menneskeretligt perspektiv.

Når man træder ind i det offentlige system af politi, anklagemyndighed og domstole, tillægges seksuelle overgreb bestemte betydninger ud fra bestemte logikker. Et seksuelt overgreb er således en forbrydelse, hvis straffeloven definerer det som sådan (via politi og anklagemyndighedens fortolkning). *Systemets logik og præmisser* afgrænser altså, hvad der kan regnes som en forbrydelse i juridisk forstand. Præmisserne for systemets logik er *objektive* (er der begået en forbrydelse eller ej), *rationelle* (det handler ikke om følelser, men om beviser), og *generelle* (lovens regler gælder ens for alle og skal efterleves på samme måde). På den ene side er denne logik en måde at undgå afgørelser baseret på vilkårlighed, men på den anden side er det et iboende paradoks, at de præmisser og regler, som lovgivningens rammer dikterer jo netop ikke er uden for fortolkning. De afhænger af at blive udfyldt og implementeret via praktiske *fortolkninger, skøn og vurderinger*.

Da der ikke findes en formel at sætte sagerne ind i, må politi og anklagemyndighed altid vurdere elementerne i det enkelte og unikke tilfælde. Der bliver foretaget en vurdering af, hvad der er rigtigt og forkert, sandsynligt og usandsynligt, inden for og uden for logikkens grænser. Vi kalder dette for systemets *normalitetsbetragtninger*. Hvis man anlægger en mere teoretisk forståelse på denne øvelse kan man sige, at systemets Normal (seksuelt overgreb i juridisk forstand) udgrænser det unormale (det seksuelle overgreb, der ikke kan bevises eller den falske anmeldelse).

I sagsbehandlingen støder den objektive præmis, der gerne vil bevise, måle og veje, ind i de subjektive skøn og vurderinger. Begrebet *troværdighed* er her det vigtige omdrejningspunkt, der skal indholdsfylde det normalitetsbegreb, der muliggør at dømme inden for eller uden for systemets grænser, at definere som strafbart eller ikke-strafbart.

Systemets præmisser, normalitetsbetragtninger og troværdighed er begreber, som vil være gennemgående i analysen.

Betegnelser og kategorier

Der er forskellige begreber i spil til at betegne særligt voldtægtssagernes implicerede parter, men også forbrydelsen og de professionelle i systemet. *Ofre, forurettede* og *kvinderne* er alle forskellige betegnelser for *kvinder udsat for seksuelle overgreb* alt efter om det er fra menneskerettighedsområdet, det strafferetlige system eller det professionelle hjælpesystem, de taler.¹¹⁵ Ligeledes er *sigtede*, *mistænkte* og *formodede gerningsmand* forskellige navne for de mænd, som kommer i søgelyset for at have begået en voldtægt, men hvor der endnu ikke er truffet en afgørelse i forhold til sagen eller skyldsspørgsmålet. Først når en anklager vælger at rejse tiltale, bliver *sigtede* til *tiltalte*.

I undersøgelsen er *systemet* synonymt med det strafferetlige system, altså både politi, anklagere og domstole. Vores informanter fra *anklagemyndigheden* og *politiet* bliver altså samlet til *systemets aktører*. På grund af anonymitetshensyn betegner vi ikke disse informanterne ud fra rang. De interviewede er alle højtstående og erfarne mænd og kvinder i deres politikredse. I rapporten bruges således blot betegnelserne *anklagere* og *kriminalpoliti*.

Informanterne fra Center for Voldtægtsofre og Joan-Søstrene betegner vi samlet som *offer-eksperter*. Og endelig skal det nævnes, at selv om *voldtægt*, *seksuelle overgreb* og *seksuelle krænkelser* bruges synonymt, så er en (strafbar) *voldtægt* i systemets terminologi kun de seksuelle overgreb, der er defineret i Straffelovens § 216.

Alle informanter er i denne rapport anonymiseret og har fået tildelt andre navne.

115 Mænd bliver også voldtaget, men udgør kun en minimal del af det samlede antal anmeldelser. Danmarks Statistiks tal registrerede f.eks. i 2004 11 mandlige og 529 kvindelige ofre i voldtægtsanmeldelser. Se: Danmarks Statistik (2005). Desuden er der ingen eksempler på mænd udsat for seksuelle overgreb blandt politijournalerne fra de fire kredse, som er en del af denne undersøgelses datamateriale. Derfor er fokus i denne undersøgelse kun på voldtægt begået af mænd mod kvinder.

DEL 3

PRAKSIS I VOLDTÆGTSSAGER –
VURDERINGEN AF DEN
TROVÆRDIGE FORBRYDELSE

KAPITEL 5 – PROCEDURER OG SAGSBEHANDLING

Forbrydelsens karakter

En alvorlig forbrydelse

Der er ingen tvivl om, at voldtægt er en meget alvorlig forbrydelse. Det understreger både strafferammens størrelse og informanternes udsagn. Samtidig gør det seksuelle islæt forbrydelsen ekstra alvorlig, som Lillian siger: *"Det er voldsomt krænkende, for det er en kombination af seksuelt overgreb og vold"* (Lillian, anklager). Der er enighed blandt politi og anklagere om, at *"...hver gang, der kommer en kvinde og vil anmelde voldtægt, så sætter vi alt det tunge skyts frem"* (Rikke, kriminalpolitiet). Det er et stort system, der går i gang ved en voldtægtsanmeldelse, og det kan blandt andet ses ved, at politiet sætter mange ressourcer af til den såkaldte personfarlige kriminalitet, ligesom det er de mest erfarne kriminalfolk og anklagere, som tager sagerne.

En vanskelig forbrydelse

Voldtægt er også en vanskelig forbrydelse. Som efterforsker Ebbe forklarer, så har selve forbrydelsen et iboende dilemma, som gør sagerne problematiske, for som han siger: *"Samleje er jo grundlæggende tilladt. Hvis det var forbudt, havde vi ikke noget problem. Det er grotesk at sige det [...] men grænsen mellem hvornår vi er ovre i voldtægt, og hvornår det er almindeligt kendt og tilladt samleje, den er svær at lægge nogle gange"* (Ebbe, kriminalpolitiet). For mange andre alvorlige forbrydelser er selve handlingen som udgangspunkt altid forbudt, for eksempel seksuel omgang med børn eller røveri. Der ligger derfor en ekstra dimension i voldtægtssagerne, der handler om i udgangspunktet at klarlægge det seksuelle samkvems karakter, og derfra om der har været tale om tvang eller frivillighed. Dette er én, men ikke den eneste grund til, at de fleste informanter karakteriserer voldtægtsområdet som et komplekst felt at navigere i. Herudover er der en lang række psykologiske, procesmæssige, kønspolitiske og, ikke mindst, juridiske hensyn, som aktørerne skal handle på baggrund af.

Flere peger på, at voldtægtssager er et 'politisk' område, dvs. pressen har stor fokus på sagerne, politikerne tager særlige sager op, der bliver stillet spørgsmål til ministeren, udarbejdet betænkninger, og Rigsadvokaten udstikker retningslinjer og krav. Kombinationen af forbrydelsens karakter og de mange krav til politi og anklagemyndighed indefra og udefra er altså arbejdsvilkårene i forhold til at håndtere voldtægtssager.

Sagsbehandlingen

Når en kvinde har anmeldt en voldtægt, er det som hovedregel ordenspolitiet, der modtager og registrerer anmeldelsen. Herefter overgår sagen til kriminalpolitiet, som skal klarlægge hændelsesforløbet omkring det anmeldte seksuelle overgreb, lokalisere og eventuelt sigte den formodede gerningsmand og fremskaffe beviser til at underbygge sagen. På baggrund af politiets efterforskning er det anklagemyndighedens rolle at afgøre, om der skal rejses tiltale, og dermed om sagen skal for retten eller ej. Det er Straffeloven og Retsplejeloven, der udstikker de juridiske rammer for henholdsvis, hvad der gælder som en voldtægt, og hvordan sagsbehandlingen skal foregå, herunder hvilke rettigheder både den sigtede og forurettede har.

Politiets efterforskning

Det er politiets opgave at kortlægge et præcist hændelsesforløb, sørge for dokumentation og sikre beviser. Politiet skal efterprøve forklaringer, opklare, vurdere og bevise. Ifølge informanterne er voldtægtssager på sin vis ikke anderledes end andre sager. Som efterforsker Rikke udtrykker det:

”...i virkeligheden behandler vi voldtægtssager, som vi behandler alle andre sager. For os gælder det om, at få sagen objektivt belyst. Det starter med en afhøring af den forurettede, og så kigger man på, er der noget i hendes forklaring, der ikke stemmer overens, [...] stemmer det overens med spor, vi har fundet? Hvordan stemmer hendes forklaring overens med vores mistænkes forklaring? Har vi nogle vidner? Vi prøver jo at belyse sagen fra alle vinkler” (Rikke, kriminalpolitiet).

For politiet gælder det altså om at *belyse sagen objektivt og fra alle vinkler*. I praksis betyder det, at hele det såkaldte *hændelsesforløb* bliver undersøgt så grundigt som muligt. Til dette formål er der en række elementer, som er i politiets fokus. Det handler for eksempel om forløbet op til den anmeldte hændelse, gerningsstedet, den forurettede og den sigtede, evt. spor og vidner og forklaringerne fra de involverede. At sagen skal belyses fra alle vinkler betyder samtidig, at det også handler om at finde beviser for, at der *ikke* er begået en forbrydelse:

”...vi forsøger at samle alle de indikationer op, som kan dels underbygge, tingene er sådan, som de er forklaret eller det modsatte. Vi arbejder begge veje. Både for at bevise, at skiderikken lyver, men også for at bevise, at vedkommende, der ikke er skiderik, ikke lyver” (Lars, kriminalpolitiet).

Det er politiets efterforskning og bevismuligheder, der definerer det endelige hændelsesforløb – for som den erfarne efterforsker Preben sammenfatter det: *”Hvis du ikke kan bevise det, er der ikke begået en forbrydelse”* (Preben, kriminalpolitiet).

Anklagerens afgørelse

Det er anklagemyndighedens opgave at afgøre, om der skal rejses tiltale eller ej i de sager, som politiet har efterforsket. Hvis anklagemyndigheden vurderer, at der er tilstrækkeligt bevis til at føre sagen for domstolene, rejses der tiltale mod den sigtede gerningsmand. Derimod rejses der ikke tiltale, dvs. 'sagen sluttet', hvis sigtelsen enten vurderes grundløs, eller der ikke er tilstrækkeligt bevis til at formode, at domstolene vil kunne finde sigtede skyldig i voldtægt. Man taler her om henholdsvis indenretlige og udenretlige afgørelser. En indenretlig afgørelse indebærer, at sagen kommer for retten, dvs. anklagemyndigheden rejser tiltale mod den sigtede. En udenretlig afgørelse indebærer, at anklagemyndigheden selvstændigt afgør sagen. I voldtægtssager betyder det, at anklagemyndigheden opgiver påtale og slutter sagen.¹¹⁶

Langt de fleste af de voldtægtssager, som anklagerne selvstændigt slutter, ender på det såkaldte 'bevisets stilling'. Ifølge Retsplejelovens § 721, stk. 1, nr. 2 træffes denne afgørelse "*hvor videre forfølgning i øvrigt ikke kan ventes at føre til, at sigtede findes skyldig*" – dvs. når anklagemyndigheden vurderer, at der ikke er tilstrækkeligt bevisgrundlag for, at den sigtede vil blive fundet skyldig i en retssag. I mere sjælden grad anvendes § 721, stk. 1, nr. 1, "*hvor sigtelsen har vist sig grundløs*".

Den ofte benyttede 'bevisets stilling' er således en situation, hvor anklageren vurderer, at sigtede ikke vil blive kendt skyldig i retten, men hvor der har været grundlag for at mistænke og undersøge vedkommende nærmere, for eksempel når han har "*haft en vis legemsdel så langt fremme, at du simpelthen [er] nødt til at acceptere, at du er genstand for en undersøgelse. Du må lade være at opføre dig så tåbeligt en anden gang*" (Karsten, anklager).

En del af anklagerens opgaver er altså at være den sorteringsmekanisme, der gør, at bevismæssigt utilstrækkelige sager ikke bare bliver ekspederet videre til en eventuel frifindelse i retten. Udover at være en praktisk foranstaltning, er hensigten bag det juridiske krav om, at kun sager med tilstrækkelig bevis skal føres for retten, nemlig at minimere procesrisikoen og dermed undgå, at uskyldige dømmes. Flere af de adspurgte anklagere påpeger, at der i dét at slutte en sag også ligger et hensyn til forurettede, der så ikke skal igennem en lang og svær retssag, der ender med en frifindelse af sigtede. Det behøver heller ikke entydigt at være en fordel for en sigtet, at anklagemyndigheden ikke rejser tiltale. På den ene side undgås selvfølgelig den slidsomme retssag, men på den anden side er der også en risiko for, at mistanken så at sige hænger ved. De

¹¹⁶ Af de mulige udenretlige afgørelser (bødeforlæg, tiltalefrafald og påtaleopgivelse) er det Retsplejelovens § 721 om påtaleopgivelse, der er relevant i forhold til § 216-sagerne.

adspurgte anklagere understreger, at det er et stort ansvar at træffe afgørelse i en voldtægtssag. Lillian siger, at *"det er nok nogle af de sager, hvor jeg føler ansvaret som anklager tungt, at det er nogle enormt vigtige beslutninger, man træffer. Uanset, hvad man gør. Det er virkelig svært, og det har stor, stor betydning for folk og deres liv"* (Lillian, anklager). I samme forbindelse fremhæver de, at det i virkeligheden er en større beslutning at slutte sagen end at lade domstolene træffe afgørelsen. At slutte en sag frem for at rejse tiltale er en del af at forvalte anklagerens ansvar og mandat.

Udfordringer og problematikker i sagsbehandlingen af voldtægtssager

Selv om rammerne således er lagt for, hvad politi og anklagemyndighed skal foretage sig i sagsbehandlingen af voldtægtssagerne, er rammerne ikke helt entydige. Det er den konkrete forhandling og forvaltning af rammerne i de enkelte sager, der skaber praksis på voldtægtsområdet. Via vores informanternes erfaringer og iagttagelser, kan vi pege på en række væsentlige problematikker, som spiller ind i sagsbehandlingen og dermed i denne forvaltning af rammerne. I dette afsnit trækker vi disse problematikker og udfordringer op.

Frivillighed og tvang

Fælles for informanterne er, at de som udgangspunkt håndterer voldtægtssager ligesom alle mulige andre sager. Men der er omstændigheder omkring voldtægtsforbrydelsen, der kan gøre det svært at leve op til blandt andet kravene om dokumentation og bevis.

For at blive dømt for voldtægt, skal gerningsmanden have haft forsæt. Det betyder, at politiet skal kunne bevise, at forbrydelsen var overlagt, og at manden har haft til hensigt at tiltvinge sig samleje mod kvindens vilje. Det er altså samleje under tvang i modsætning til frivilligt samleje, der er strafbart ifølge Straffeloven. Ifølge vores informanter er netop denne grænse mellem frivillighed og tvang *"flydende"* og *"svær"* at kortlægge og vurdere objektivt, rationelt og abstrakt.

Rasmus forklarer, at situationen ofte er den, at *"...på et eller andet tidspunkt sker der noget, hvor noget løber løbsk, set måske med offerets øjne, men måske ikke med gerningsmandens øjne. Og det er lige præcis det skæringsfelt, der er det meget, meget vanskelige"* (Rasmus, anklager). Efterforsker Lars forklarer, at grænsen for voldtægt er svær at bevise, for

"...hvor går grænsen mellem det at være et dumt svin, som har overskredet offerets grænser, måske endda markant, og så til at der egentlig er forsæt til voldtægt? [...] den er flydende, afhængig af situationen og optakten, og hvad er det for nogle personer, vi har med at gøre" (Lars, kriminalpolitiet).

I voldtægtssager betyder det altså, at det skal bevises *for det første*, at der er tale om tvang og ikke frivillig sex, og *for det andet* at manden vidste, at det var tvang. Ifølge Karsten kan en seksuel oplevelse være rigtig "*ubehagelig og klam*" (Karsten, anklager), men det er ikke nødvendigvis nok til, at det er strafbart i lovens forstand.

Netop denne grænse mellem frivillighed og tvang er helt grundlæggende for, om der bliver rejst tiltale i en voldtægtssag eller ej. Selve grundvilkåret for, om en anmeldelse for voldtægt ender med en retssag, er netop, at der skal være overvejende sandsynlighed for, at anklageren kan bevise, at manden rent faktisk vidste, at kvinden *ikke* ville have sex. Det skal kunne bevises, at der var 'forsæt'. Det er blandt andet fastlæggelsen af denne grænse, der ifølge flere informanter gør bevisbyrden overordentlig svær at løfte i voldtægtssager.

Den rigtige voldtægt og den svære voldtægt

Det er vigtigt at slå fast, at ifølge Straffelovens § 216 er voldtægt en forbrydelse og skal straffes som sådan uanset, om voldtægten er begået af en vildt fremmed, en taxachauffør, manden fra baren, ekskæresten eller den nuværende partner. Det er hverken mindre ulovligt, mindre traumatisk eller mindre groft, når voldtægt begås af en bekendt i stedet for en ukendt. Når der skelnes mellem overfald-, kontakt- og partnervoldtægt, henviser det altså ikke til lovens bogstav, men til hvad vores informanter fortæller.

Der er enighed om kategoriseringen af overfaldsvoldtægten. Den bliver betegnet som "*den rigtige*", "*den nemme*", "*den klassiske*" eller "*den uproblematiske*" voldtægt. Der, hvor en fremmed mand overfalder kvinden, og hvor hun ofte vil have synlige mærker, rifter, blod og andre tegn på fysisk vold. Den slags voldtægt er i efterforskningsøjemed ifølge informanterne forholdsvis nem at gå til. Efterforsker Ebbe beskriver den rigtige, klassiske voldtægt med eksemplet: "*...den uskyldige præstedatter, der kommer cyklende ud af landevejen, som bliver væltet ned i grøftekanalen af en ukendt gerningsmand*" (Ebbe, kriminalpolitiet). At en bestemt type voldtægt således bliver benævnt 'rigtig voldtægt' er ikke uproblematiske, fordi det underliggende insinuerer, at andre voldtægter så *ikke* er rigtige.¹¹⁷

Problemet bliver forstærket af, at det er de færreste sager, der er 'rigtige voldtægter'. Langt de fleste sager er partner- og kontaktvoldtægter, hvor personerne kender hinanden i forvejen. Det er de sager, som alle informanterne betegner, som "*de svære*" sager. Her er der sjældent vidner.

117 Maskell & Poulsen (2004)

Tit indrømmer manden, at der har været seksuelt samkvem. Men han påstår, det var frivilligt, mens kvinden påstår, det var under tvang. De to modstridende forklaringer er typiske for disse voldtægter, selvom der også er fysiske skader på offeret i mere end halvdelen af de sager, hvor gerningsmanden og offeret kender hinanden i forvejen.¹¹⁸

Informanterne fra undersøgelsens fire politikredse understreger, at de tager alle anmeldelser lige alvorligt. Alligevel opstår der nogle særegne problematikker for de forskellige typer af voldtægt i forhold til efterforskning og de bevismæssige gråzoner, men også i vurderingen af troværdighed, som vi vil gå meget mere ind i senere. Som begrebet tydeligt fortæller, er overfald udtryk for forsæt, og dermed er der ingen tvivl om, at der er tale om tvang og dermed voldtægt i juridisk forstand. Forsæt bliver til gengæld vanskeligere at påvise, når der har været forudgående kontakt mellem de to parter, hvad enten denne har været af kortere eller længere art. Som efterforsker Rikke udtrykker det:

”...det der så også gør de her sager specielle at arbejde med, det er den bevismæssige del af det. Fordi en ting er, at man har den der rene voldtægt, som ingen stiller spørgsmålstejn ved, netop fordi der er nogle synlige skader, og der er måske nogle vidner og nogle andre elementer, det er det der bevismæssige. Det kan godt ske, vi har en kvinde, som føler, hun har været udsat for et overgreb, og hendes grænser er blevet overskredet, og hun har uden tvivl haft en rigtig dårlig seksuel oplevelse, men derfra og til at bevise gerningsmandens kriminelle forsæt, det er jo vores opgave. Og det er en meget svær opgave” (Rikke, kriminalpolitiet).

Det er altså særligt kontakt- og partnervoldtægterne, der bliver en udfordring inden for systemets objektive logik, idet de nærmest per definition har vanskeligt ved at leve op til kravene om efterforskning og beviser.

Den onde cirkel i sagsbehandlingen af de ”svære” sager

En uheldig konsekvens af opdelingen i rigtige og svære voldtægtssager kan være, at det påvirker sagsbehandlingen – også selv om det sker utilsigtet. Flere af de informanter, der arbejder med ofrene, anfører for eksempel, at mens anmeldelser om overfaldsvoldtægter altid modtages beredvilligt, så er der ikke den samme entusiasme, når det drejer sig om kontakt- eller partnervoldtægter.¹¹⁹

118 Rigspolitichefen (1998), tabel B.2.3: Registreret fysisk skade: Overfaldsvoldtægt: Forsøg på voldtægt 44 %, fuldbyrdet voldtægt 68 %; Kontaktvoldtægt: Forsøg 50 %, fuldbyrdet 61 %; Partnervoldtægt: Forsøg 83 %, fuldbyrdet 80 %

119 Det skal nævnes, at denne kritik ikke anføres i forhold til de her udvalgte politikredse.

Ligeledes fremhæves det, at selve sagsbehandlingen af de svære sager bliver påvirket af, at det ligesom fra starten forventes, at sagerne bliver sluttet. Anklageren Lillian fortæller, at betjentene ofte synes, det er dybt frustrerende at bruge mange ressourcer på en voldtægtssag vel vidende, at den ender med at blive henlagt på 'bevisets stilling'. De frivillige rådgivere hos Joan-Søstrene og en psykolog på Center for Voldtægtsofre på Rigshospitalet har erfaring med, at politiet nogle gange nærmest ikke gider bruge en masse kræfter på voldtægtssagerne, fordi de alligevel *"bare bliver sluttet"*. De svære sager er ofte partner- og kontaktvoldtægterne, hvor flere kvinder oplever, at det virker, som om politiet *"nærmest ikke gider sagerne"*. Denne reaktion fra betjentene oplever anklageren Lillian også, når hun diskuterer voldtægtssager med betjentene: *"...Hvis de så føler, at sagen ikke kan bære igennem, så vil vi jo typisk snakke om det [...] De gider ikke lave tre omslag til forsvar og ret og anklager, hvis [...] sagen skal slutte alligevel"* (Lillian, anklager). I yderste instans kan denne indstilling til *'de besværlige sager'* have alvorlige konsekvenser for offerets adgang til retfærdighed. Joan-Søstrene fortæller blandt andet om en kvinde, der ville anmelde en kontaktvoldtægt. Hun bliver mødt af en gammel betjent, der klapper hende på kinden og siger *"hvis du var min datter, ville jeg sige, du skulle gå hjem og tage et bad og glemme det, min pige. [...] Tag et bad, fordi det her er alt for besværligt"* (Joan-Søstrene). Det besværlige i sagen får dermed den konsekvens, at kvinden bliver mødt med en afvisning allerede ved skranken.

Krav om effektivitet

Flere peger på, at kravene til effektivitet hos både politi og anklagemyndighed er høje. Det gælder om, at få afviklet så mange sager som muligt. Dermed bliver det endnu et ydre pres på systemet i behandlingen af de vanskelige voldtægtssager. En informant ved politiet fortæller yderligere, at én af konsekvenserne ved, at politiet bliver målt på effektivitet i sagsbehandlingen er, at der bliver tænkt i journalteknik, det vil sige, at sagen bliver vurderet og gransket, inden den bliver registreret som en egentlig voldtægtsanmeldelse. Hvis den ikke holder, bliver den lukket som en såkaldt 'undersøgelsessag'. Anmeldelsen vil da ikke fremgå af statistikker og opgørelser over antallet af anmeldte voldtægtssager.¹²⁰ Kravene om effektivitet mærkes også i forhold til tidspresset:

"...der er lidt mange ting, der skal ske på en gang, hvor vi også skal overholde en masse

120 En række anmeldelser om seksuelle overgreb bliver indledningsvis *ikke* registreret af politiet med gerningskoden 72211 for voldtægt. I stedet bliver sagerne registreret som 'undersøgelsessager om sædelighedsforbrydelser' og får undersøgelsesnummeret 83961. En af grundene til, at ikke alle anmeldelser med det samme bliver registreret som en egentlig voldtægtsanmeldelse er, ifølge vores informanter, at politiet indledningsvis vurderer, at der er 'så lidt hold i sagen', at den ikke kvalificerer sig til at blive registreret som et seksuelt overgreb. Nogle undersøgelsessager forbliver i denne kategorisering, indtil de bliver afsluttet, mens andre siden bliver konverteret til egentlig voldtægtssag.

tidsfrister og skal have undersøgt hele sagen, helst inden der er gået seks timer, hvor vi så skal have et grundlovsforhør. Og nogen synes, der skal vældig meget dokumentation til. Men det lever vi med. Det er politisk bestemt, hvad vilkår vi arbejder under” (Lars, kriminalpolitiet).

Kravene om effektivitet står altså over for tilsvarende systemkrav om grundighed og objektivitet i ofte vanskelige sager om voldtægt. Herudover udfordrer de mange sluttede sager også det professionelle krav om ’ens sagsbehandling’, fordi alle i systemet ved, at de svære sager alligevel ikke ender for retten, nærmest ligegyldig hvor grundig efterforskning, der er blevet udført.

Følelser og faglige roller

I forbindelse med de mange sluttede sager er det ikke kun det praktiske i forhold til arbejdsindsats og effektivitet, der bliver oplevet som frustrerende af både politi, anklager og de eksterne offer-rådgivere. Det handler også om følelser og arbejdsmæssig tilfredshed hos politiet. Lillian fortæller også, at *”politifolkene kan blive meget stødt over, at man slutter en sag, som de har brugt meget tid på at efterforske”* (Lillian, anklager). Hun fortæller, at de bliver *”fortørnede og ærgerlige”*. Det er især frustrerende for politiet, når de i løbet af efterforskningen har fået fornemmelse af, at kvinden vitterligt *har* været udsat for et seksuelt overgreb, de *har* den formodede gerningsmand – men det hele står og falder på bevisets stilling, som i sidste ende vurderes af anklageren. Lillian taler om, at selvom nogle politifolk har været rigtig ærgerlige over hendes beslutninger om at slutte sager, så synes hun alligevel, at *”vi er meget gode til at respektere hinandens faglige roller, vores forskellige plads i systemet. Det synes jeg faktisk går meget godt...”* (Lillian, anklager).

Denne respekt for hinandens arbejdsområder og beslutninger er der overordnet stor enighed om blandt de interviewede politifolk og anklagere. Der er dog alligevel en klar tendens til, at netop voldtægtssagerne nogle gange bliver oplevet, som om det er ’politifolk mod juristerne’. Informanterne blandt både politi og anklagere fortæller, at politifolkene er dem, der har haft hænderne rigtig nede i sagerne og sat sig ind i det følelsesladede omkring en voldtægtssag, mens juristerne sidder bag skrivebordet og skal være de objektive og vurdere, om *”sagen kan bære”*. De mange henlæggelser i voldtægtssager er med til at sætte rollerne og arbejdsdelingen lidt på spidsen. De interviewede anklagere vil dog på ingen måde lade politibetjentene om at være de eneste, der bliver følelsesmæssigt påvirket af, hvorvidt en voldtægtssag bliver rejst eller ej. Også for anklagerne er de mange sluttede sager et følsomt emne.

Systemets indre udfordringer

Sammenfattende kan man sige, at de mange *”svære”* sager skaber en ond cirkel i sagsbehandlingen. Selv om politiet understreger, at der bliver sat mange ressourcer af til voldtægtssagerne, så oplever

de netop størstedelen af de anmeldte voldtægtssager som *"dårlige sager"* nærmest fra starten. Især partner- og kontaktvoldtægtssagerne *"bliver jo alligevel ikke til noget"*. Dermed ender sagerne trods grundig efterforskning og stor arbejdsindsats med *"at blive sluttet alligevel"*. Voldtægtssagerne ryger ikke videre i systemet – og vel at mærke et system, hvor arbejdspresset er stort, og både politi- og anklagemyndighed bliver målt på effektivitet. Derfor udfordrer især de *"svære"* voldtægtssager selve systemets logik og præmisser. Både for hvad der er en forbrydelse, og for hvordan politi- og anklagemyndighed skal håndtere sagerne. Denne evindelige udfordring af systemets normale logik er både arbejdsmæssigt og følelsesmæssigt frustrerende for politibetjentene. Især hvis de har lagt meget arbejde i en efterforskning, som så bliver sluttet uden retssag. Frustrationerne bliver yderligere forstærket, hvis de er overbeviste om eller har en fornemmelse af, at *"manden har gjort det"*.

Det objektive skøn

Anklagerne træffer, som nævnt, en afgørelse på baggrund af politiets efterforskning. Det indebærer, at de vurderer og vejer de fremkomne beviser. En af anklagerne beskriver denne vurdering således:

"Dels adskiller det sig jo fra sag til sag, men den grundlæggende vurdering er jo: Kan vi føre et bevis for, at en person – som i øvrigt nægter sig skyldig, det er jo ligesom der, det bliver interessant – føre bevis for ud over enhver rimelig tvivl, at han også er skyldig i det, vi nu siger, han har gjort. Det er jo meget vanskeligt at sætte på formel. Det kan man faktisk ikke. Det er noget, du kan, per erfaring, vurdere om en sag kan holde eller ikke kan holde i retten" (Rasmus, anklager).

Det handler altså om *erfaring*. Betegnelser som *skolet skøn* og *objektivt skøn* går igen i forklaringerne, men da beslutningen jo netop ikke kan sættes på formel, kommer det uundgåeligt til at være den enkelte anklagers læsning og forståelse af sagen, der i sidste ende afgør udfaldet. Som Lillian påpeger, *"vi sidder jo med hver vores vurdering og har sikkert også forskellige grænser for, hvor meget, der skal til, før vi kører en sag, og hvor meget bevis vi mener, vi har brug for for at gå i retten"* (Lillian, anklager). På den ene side har vi altså erfaringen og det professionelle skøn og på den anden side den personlige vurdering og fastlæggelsen af grænser. Disse to sider er selvsagt gensidigt afhængige, idet erfaringer og personlige grænser former og farver hinanden, og tilsammen definerer de den praksis, der anlægges i forhold til voldtægtssager. Hvor anklagernes erfaringer kan ses som en akkumuleret pulje af egne og andres tidligere afgørelser og af retspraksis i forhold til voldtægtssager, spiller den personlige vurdering og fortolkning ind, idet *ingen sager jo netop er ens*.

Den subjektive vurdering i sagerne er på den ene side en sikkerhed for, at den enkelte sags nuancer og særegenheder rent faktisk tænkes med. Det er med andre ord et grundvilkår, der gør, at systemet ikke bare går på autopilot, men rent faktisk indlægger hensyn og respekt for sagernes unikke karakter. På den anden side stiller det også store krav til den enkelte anklagers bevidsthed om egen forforståelse og måde at afkode virkeligheden på. *"Vi er altid influeret af alle de her mange mærkelige faktorer, som vi sådan set ikke kan pin pointe, men som man jo godt ved, men på den anden side heller ikke kan isolere"* (Rasmus, anklager). Grænsernes flydende karakter betyder, at det udefra kan være svært at gennemskue, hvad der ligger til grund for afgørelsen.

Der knytter sig to vigtige pointer til denne iagttagelse: For det første, at denne potentielle kilde til usikkerhed bør tages alvorligt, og at det derfor gøres klart på hvilket grundlag afgørelsen om at slutte sagen er truffet. De fire politikredse, der har deltaget i denne undersøgelse, er alle meget bevidste om dette element. For det andet, at det subjektive islæt er et grundvilkår, som ingen systemer kommer udenom, og som derfor heller ikke er isoleret til anklagemyndigheden. Som flere anklagere påpeger, så spiller denne subjektivitet også ind, når dommeren skal træffe en afgørelse i retten:

"Det er jo ikke noget, man er bevidst om, at man på en eller anden måde måtte have nogen fordomme, men selvfølgelig kan man da ikke undgå det. I et eller andet omfang, så spiller ens køn, alder, opdragelse, stemning den pågældende dag osv. ind på ens afgørelser. Derom er der ingen tvivl. Men det gør det sgu også på en dommer" (Rasmus, anklager).

Dette er selvsagt vigtigt at have in mente, idet en afgørelse truffet i en retssag ikke nødvendigvis er mere 'sand' eller objektiv eller i højere grad garanterer en følelse af, at retfærdigheden er sket fyldest.

Tvivl og sandhed

Når adgangen til at få sin sag for retten bliver defineret ved tilstrækkeligt bevis til domfældelse, og når grænserne for tilstrækkeligt bevis i sidste instans er personlige vurderinger, så rejser det naturligt spørgsmålet, hvad anklageren stiller op i tilfælde af tvivl. I forhold til gråzonerne, er der to grundlæggende og enslydende meldinger fra de interviewede anklagere. *For det første*, at de meget sjældent er i tvivl. Selv om sagerne kan være vanskelige, er der som hovedregel altid momenter, der er sikre nok til at pege afgørelsen i den ene eller anden retning. *For det andet*, at i de få tilfælde, hvor der alligevel opstår tvivl, så vil der blive rejst tiltale. En eventuel tvivl kan have flere forskellige årsager, for eksempel bevisets styrke, en fornemmelse eller en sags særligt vanskelige natur – selv om det understreges, at *"overbevisning er en ting, bevis er noget andet"* (Rasmus, anklager).

Alle adspurgte anklagere kan godt forholde sig til situationen, hvor en sag ikke umiddelbart giver sig selv, og her er meldingen, at de så vil sende sagen videre til retten. Selv om det er bevisets styrke, der er afgørende, spiller fornemmelser alligevel ind i tvivltilfælde: *"Som regel, hvis jeg føler, der er begået noget forkert, så rejser jeg den sgu, så må vi få den til at hænge sammen. Rive tæppet væk under ham i retten"* (Karsten, anklager). Det er en gråzone, hvor der er et fortolkningsrum med plads til at gå begge veje. Fortolkningen beskrives således af Kirsten: *"Skal det være sådan, at jeg skal være næsten overbevist om, at dommeren vil gøre det, eller skal jeg være sådan, at jeg kan sige, der kan også ske ting i retten, og den kan udvikle sig bedre, så jeg ikke nu som anklager allerede skal afskære muligheden for, at sagen kommer for retten"*. I dette tilfælde er hendes valgte strategi, at *"i tvivlsager, hvor jeg er lige oppe under, hvor jeg tror, dommeren måske godt kunne domfælde, der rejser jeg tiltale. Og så siger jeg, at vi må gøre det så godt som muligt i retten. Han får en mulighed for at forklare sig fuldt ud"* (Kirsten, anklager).

Vores interview med informanter uden for systemet peger på, at dette sandsynligvis er et af de områder, hvor de her udvalgte politikredse adskiller sig positivt fra mange andre, hvor oplevelsen i højere grad er, at de besværlige sager sluttet snarere end at blive ført for retten. Men selv inden for disse fire kredse er der forskel på, hvor meget den enkelte anklager skønner nødvendigt for at rejse en sag – og altså hvordan tvivlen fortolkes, og hvornår der reageres på den.

Som nævnt sker det sjældent, at de interviewede anklagere er i tvivl om, hvordan en sag skal afgøres. Der synes at være en almen opfattelse af, at sandheden er til at kende, når den dukker op. En anklager siger, at *"sandheden er sgu et underligt dyr. [...] Man er sgu ikke i tvivl. Når du står over for en sandfærdig forklaring"* (Karsten, anklager). En politimand siger *"der er en vis grad af sandhed i, at mennesker kun kan huske sandheden, for den kan de se for sig i billeder, mens løgnhistorierne er vanskeligere at holde styr på"* (Lars, kriminalpolitiet), og endelig følger en bistandsadvokat trop ved at sige, at *"dertil kommer så også, at sandheden har en version, hvorimod løgnen har mange versioner"* (Lone, bistandsadvokat). Problemet er her, at sandheden også er en størrelse, der ændrer sig over tid og mellem mennesker, hvorfor to forskellige mennesker kan have to forskellige versioner af denne sandhed. Idet der er skøn og fortolkning involveret i at definere, hvorvidt en anmeldt voldtægt også er en i juridisk forstand strafbar voldtægt, så er sandheden åben. Måske ikke så meget i forhold til om der var samleje eller ej, for her hjælper de objektive undersøgelser godt på vej, men mere – og i øvrigt langt mere sandsynligt – hvis det drejer sig om, hvorvidt forurettede blev tvunget til eller var udsat for trusler om tvang i forbindelse med hændelsen. Faren er, at når sandheden alligevel præsenteres som genkendelig og nærmest essentiel, så bliver tvivl og modsætningsfuldhed automatisk til dens modstykke og

dermed usandt. Sandheden bliver med andre ord en entydig formel. Dette eksponerer dermed de sager uheldigt, hvor der er modstridende forklaringer og elementer, usammenhængende hændelsesforløb og tvivlsomme bevismuligheder – sager, som oftest vil have karakter af kontakt- eller partnervoldtægter. Sandheden som yderste begrundelsesinstans korresponderer altså ikke nødvendigvis med voldtægtssagerne og deres bevismuligheders mangeartede nuancer.

Sagsbehandling versus behandling af offeret

Kravene til sagsbehandlingen er så at sige abstrakte forud for mødet med offeret for voldtægten. I mødet opstår der en række yderligere krav, der ikke kun går på behandlingen af sagen, men også på behandlingen af offeret. Det handler om at sikre hendes rettigheder, men også om at yde hjælp og støtte. Hensynet til offeret kan også ses som et systemkrav, men kan samtidig udfordre øvrige krav om effektiv efterforskning og sikring af beviser i sagsbehandlingen. Dette afsnit vil runde kapitlet om sagsbehandlingen af med at se nærmere på de udfordringer og problematikker, som mødet med offeret rejser for og i systemet.

Hensynet til offeret

Der er to overordnede betragtninger omkring behandlingen af offeret, som er gennemgående blandt de fleste af vores informanter. Den ene handler om systemets rammer for forvaltningen af hensynet, og den anden handler om den personlige forvaltning af hensynet.

Systemets rammer for forvaltningen af hensyn

Der er ikke nødvendigvis et modsætningsforhold mellem at vise empati over for offeret og samtidig lave effektivt efterforskningsarbejde. Der er dog enighed blandt vores informanter om, at særligt afhøringsituationen kan give anledning til nogle modsætninger og dermed udfordre muligheden for hensynstagen. I efterforskningen er forklaringerne fra kvinden og manden vigtige beviser. Sagens hændelsesforløb skal kortlægges vha. detaljeringsgrad i forklaringerne og afvejning af troværdighed. Det betyder i praksis, at politiet under afhøringerne gentager spørgsmålene mange gange, spørger ind til mulige motiver for en falsk anmeldelse og spørger om mange detaljer. For at efterforske og indhente beviser, afhører politiet i de fleste tilfælde også kvinden flere gange. De spørger om det samme igen og igen – frem og tilbage. Det er en afhørings teknik i søgen efter den rigtige forklaring, og denne teknik kan virke meget mistænkeliggørende for kvinden.

Der opstår altså et modsætningsforhold mellem *på den ene side* det faktum, at politiets

efterforskning per definition går ud på detaljeringsgrad og påvisning og afvejning af troværdighed, som de i praksis bliver nødt til at vurdere ved for eksempel at gentage spørgsmål, spørge ind til mulige motiver og dermed virke 'mistroiske'. *På den anden side*, som påpeget af en psykolog fra Center fra Voldtægtsofre, er der kvinden, der kommer til politiet, fortæller om krænkelserne og føler, hun bliver mødt med mistro. Kvinden stiller spørgsmålstejn ved, om politiet virkelig tror på hende – "...*kigger han nu på mig, nikker han på den rigtige måde*" (Rie, psykolog) – og om de nu egentlig også kan beskytte hende og vil hende det godt.

En yderligere konsekvens af offerets følelse af mistænkeliggørelse handler om oplevelsen af omvendt bevisbyrde: nemlig at offeret føler, at hun skal bevise sin uskyld. For ofrene handler afhøringerne om noget meget følelsesladet, der er forbundet med skyld og ikke skyld. Ifølge Joan-Søstrene siger kvinderne "...*jeg kan ikke bevise det*". De fleste voldtægtsofre skyder også i forskellig grad skylden for selve overgrebet på sig selv. "*Jeg kunne også have taget en anden bluse på*", etc. Det resulterer i, at når kvinderne allerede delvist føler sig medskyldige i overgrebet, så er det ikke "...*ret langt fra den med, at man skal bevise sin uskyld*." (Kamma, Joan-Søstrene).

Der behøver dog ikke nødvendigvis være et modsætningsforhold mellem god og effektiv efterforskning og hensynsfuldhed over for offeret. Faktisk kan de to ting gå hånd i hånd. Når politiet skaber en tillidsrelation til kvinderne, så slapper de mere af og kan dermed fortælle grundigt og i detaljer. Det betyder, at der ganske enkelt kommer mere brugbart materiale frem, siger en erfaren efterforsker Peter. Den gode udspørger får simpelthen mest ud af offeret.

Udover afhøringerne, kan de tidligere nævnte stigende krav om effektivitet i sagsbehandlingen også udfordre mulighederne for at tage hensyn til offeret. Ikke alene udfordrer kravene nemlig den grundighed og objektivitet, som systemets egne præmisser fordrer, men de udfordrer og vanskeliggør også det modsatte krav om tid og overskud, som hensynet til offeret forudsætter.

Den personlige forvaltning af hensyn

Personlige egenskaber hos særligt politiet fremhæves af de fleste informanter som vigtige i at sikre hensynet til offeret. Alle informanter inden for politi og anklagemyndighed er opmærksomme på, at offeret har krav på beskyttelse og understreger, at det er vigtigt at være så nænsomme som muligt. Som Karsten udtrykker det: "... *det specielle ved en voldtægtssag, det er, at du foretager en undersøgelse af en meget intim karakter og meget intens karakter over for den person, som du i virkeligheden burde beskytte*" (Karsten, anklager). Der er stor forståelse for, at netop det intime og

seksuelle ved forbrydelsen gør det særligt svært for offeret at gennemgå hele sagsbehandlingen efter en anmeldelse. Lillian oplever det som *"traumatisk for ofrene at gå igennem"*, og hun understreger, at det er *"belastende og hårdt at vidne"* (Lillian, anklager). Rasmus kalder selve processen for *"en vridemaskine"* (Rasmus, anklager).

Der er fuldstændig enighed om, hvad der kendetegner den gode betjent i disse sager – både blandt politi, anklagere og de eksterne offerrådgivere. Den gode betjent er lyttende, hjælpende og indfølelse. Hans udgangspunkt er, at han skal hjælpe offeret igennem. Preben udtrykker det sådan her: *"...så må man vise hensyn og være empatisk og så videre og gøre oplevelsen – i hvert fald den del af oplevelsen – så let som muligt, så man ikke bliver traumatiseret yderligere ved, at de føler, de bliver dårligt behandlet"* (Preben, kriminalpolitiet). Den gode betjent er netop ikke *"bussemand"* men derimod *"offerets ven"* (Peter, kriminalpolitiet). Hensynet til offeret udtrykkes af mange som det vigtigste i sagsbehandlingen: *"Det vigtigste, det er jo, at [offeret] går herfra med en fornemmelse af, at det kan godt være, at gerningsmanden ikke kommer i fængsel, men 'politiet tror i hvert fald på mig. De er mine venner, og de skal nok hjælpe mig'"* (Preben, kriminalpolitiet). Faktisk bliver flere kvinder nærmest overraskede over den gode behandling, de får af politiet. Ifølge psykolog Rie siger nogle kvinder efterfølgende *"...hold da op. Det havde jeg da aldrig regnet med, når jeg skulle ind til politiet... Og han spurgte og vil du ikke have pause og han bød mig kaffe og han kiggede mig i øjnene og sagde 'det kan jeg da godt forstå'"* (Rie, psykolog).

Modstykket til den gode betjent er de *"ukvalificerede bonderøve"* (Karsten, anklager), der har dårlige manerer, ingen forståelse for offerets situation og mistro til kvinden. Alle tager afstand fra den dårlige betjent, hvis opførsel det simpelthen bare gælder om *"at komme af med"*. Denne *"ukvalificeret bonderøvsoptræden"* er dog undtagelsen fra reglen. Politiet selv fortæller, at der ofte er tale om *"dem ved skranken"* eller nogle få brodne kar, der ikke er *"lige høflige"*. Preben fortæller: *"...ude ved skranken har du ikke nogen garanti for, hvem der sidder derude. Har han haft en dårlig dag eller lige været oppe at skændes med konen, så kommer der en eller anden hysterisk kvinde ind, så er det ikke sikkert, han lige tænker på, at han skal altså tage særligt hensyn"* (Preben, kriminalpolitiet).

Der er enighed blandt de professionelle, der har med ofre at gøre, at den gode betjent primært optræder ved overfaldsvoldtægter, hvor mange kvinder har oplevet meget støtte fra politiet. Omvendt er der nogle *"grimme oplevelser"* med den dårlige betjent ved partner- og kontaktvoldtægter. Joan-Søstrene understreger, at *"politiet jo ikke altid er dumme og dårlige. Men politiet er altså bedst, når man er meget ilde tilredt, fordi så har de mere tiltro til ens historie"* (Kamma, Joan-Søstrene). Denne opfattelse udtrykker efterforsker Rikke også:

"...Det er nemmere at forholde sig til en, der har fået et par på skrinet og et flækket øjenbryn. Det er synligt, og der kommer helt automatisk den der medfølelse, fordi andre kan se det på vedkommende, at han har fået en skramme. Et voldtægtsoffer, det er oftest usynligt udvendigt" (Rikke, kriminalpolitiet).

Der er stor forskel på, hvordan der bliver grebet ind over for 'dårlig optræden', eller om der overhovedet bliver grebet ind. Efterforsker Peter fortæller, at han har givet en betjent en ordentlig skideballe for nærmest at råbe et offer ind i hovedet, at han ikke troede på hende. Peter kalder en sådan opførsel helt utilstedelig. I det hele taget taler informanterne om, at det er vigtigt, at den dårlige betjent bliver sat på plads – men også at der rent faktisk bliver lagt en god linje i behandlingen af voldtægtssager. Joan-Søstrene nævner for eksempel, at ofrene i nogle bestemte kredse bliver taget mere seriøst end andre steder, når de indgiver en anmeldelse. Særligt i nogle kredse *"...der ved politiet godt, de får problemer med Mester, hvis de ikke tager imod dem."* Men for at rydde den dårlige betjent helt af vejen, så kræver det ifølge Joan-Søstrene, at *"...politimesteren selv siger, at det her er vigtigt, og folk skal behandles ordentligt. Og at de her sager skal køres professionelt på den og den måde"* (Kamma, Joan-Søstrene).

Det gør en væsentlig forskel, om hensynet til offeret opfattes som et systemkrav eller som et personligt krav til den enkelte politimand. Faren ved udelukkende at lægge ansvaret for ordentlig behandling af ofre hos enkeltpersoner er nemlig, at eventuelle utilstrækkeligheder i sagsbehandlingen fritages, og at kvinden så at sige ikke har andet at falde tilbage på end håbet om, at den pågældende betjent er sympatisk og empatisk. Retningslinjer ovenfra – fra politimesteren eller sågar Rigsadvokaten – er en måde at institutionalisere og sikre, at god behandling af offeret bliver indarbejdet i den øvrige sagsbehandling. Ordningen med kontaktpersoner hos politiet kan ses som en måde at institutionalisere hensynet til offeret og at understrege politiets rolle som både efterforsker, hjælper og beskytter: Preben forklarer: *"...Der hvor de virkelig får hjælp, det er jo hos politimanden, som kender sagen. Det er jo derfor, vi har indført den ordning med kontaktpersoner. Folk kan jo ikke forholde sig til, at hvis de skal ringe til advokaten, så skal det være mellem ti og fjorten. Og hver gang de ringer, er der optaget, så får de at vide "ring senere". [...] Det er jo også ham, hun ringer til, når hun har problemer. Det er ham, hun ringer til, når der er noget, hun ikke forstår"* (Preben, kriminalpolitiet).

Balancering mellem god behandling af offeret og sigtede

Det er altså en vigtig pointe, at systemets aktører i sagsbehandlingen skal mestre ikke altid umiddelbart forenelige funktioner med både at efterforske og beskytte, være kritiske og empathiske, udfordre og yde støtte. De samme funktioner kan på en og samme tid være underkendende og

anerkendende over for kvinden, der anmelder en voldtægt. Kravene til især de politifolk, der sidder ansigt til ansigt med sagens parter, retter sig i stigende grad mod hensyn, der ikke direkte omhandler efterforskning og sagsbehandling, nemlig at lytte, støtte og rehabilitere. Samtidig er denne udvikling også en udfordring både af systemets objektive logik og af effektivitets- og ressourceoptimering.

Selv om den gode betjent skal kunne fungere som sjælesørger over for offeret, skal han samtidig *"holde tungen lige i munden"* og bevare sin objektivitet – også over for den sigtede. For den sigtede er det også en god betjent, der netop sørger for at belyse sagen objektivt og søge beviser, så anklagemyndigheden har et grundlag for at kunne træffe en beslutning om tiltale – altså kun rejse tiltale, når det er retmæssigt. Alle informanter understreger vigtigheden af, at sigtedes rettigheder bliver overholdt – og i sidste ende, at kun skyldige bliver dømt. Som Joan-Søstrene udtrykker det: *"...vi har jo også mænd og fædre og kærester, som vi jo heller ikke har lyst til at se dømt uretfærdigt"* (Kamma, Joan-Søstrene). I afvejningen mellem offer og sigtede understreger anklageren Lillian: *"...den sigtedes ret til at få sit forsvar vejer tungere end [offerets] kvinderettigheder efter kvindekonventionen. [...] Der kommer hans retssikkerhedsgaranti i forreste række"* (Lillian, anklager). Dermed er Lillian på linje med internationale regler om, at man aldrig må fravige sigtedes rettigheder i sikringen af offerets rettigheder.¹²¹

Heroverfor mener nogle informanter, at der stadig er en del at ønske i forhold til god behandling af offeret. En efterforsker siger for eksempel *"...jeg har det lidt sådan, at vores retssamfund er måske lidt strikket sammen sådan, at den sigtede får dit, og han får psykologbistand, han får gratis kaffe, han får lægebesøg, hudlæge. Vores ofre har vi nogle gange overset en lille smule"* (Rikke, kriminalpolitiet). Samtidig peger hun på, at den *"trøstende"* og *"hjælpende"* del af politirollen er svær og ud over, hvad man burde lave som betjent. Som Rikke forklarer, så sidder man *"...med den sigtede på den ene side, hvor vi hele tiden skal være objektive, [og på den anden side] med et hårdt medtaget offer, så går en stor del af politiets arbejde med også at være sjælesørger, stabilisere. Der synes jeg, det måske i højere grad kunne være et arbejde for en bistandsadvokat. At man ligesom kunne blive afhjulpel på den måde, så man kunne fokusere på det objektive"* (Rikke, kriminalpolitiet). Informanterne mærker tydeligt de stigende krav om traditionelt ikke-politimæssige kompetencer og funktioner, som udstrækker deres arbejdsområder til at rumme flere aspekter i form af omsorg, forståelse, psykologi og vejledning.

121 Lehtimaja & Pelonpää (1999), p. 237

Disse krav og funktioner, som fylder meget hos informanterne, bliver i høj grad berørt af FN's *Police Commissioner* Anita Hazenberg, der netop dykker ned i politiets mandat og arbejdsområde. Hun understreger, at man som politibetjent må balancere mellem at være en førstehjælps-yder, en indsamler af beviser, en kontaktperson for både offer og sigtede, en rapport-skribent og en rådgiver for den offentlige anklager. Kommissæren understreger, at politibetjentene skal være bindeledet mellem anklageren og respekten for menneskerettighedsstandarder ved blandt andet at yde professionel omsorg for de kvinder, de møder i sagsbehandlingen.¹²² Trods de frustrationer, som nogle af informanterne oplever ved den udvidede arbejdsbeskrivelse, er det altså helt i tråd med menneskeretlige anbefalinger. Forudsætningen er selvsagt, at der er ressourcer til at kunne opfylde de mange krav, og at der er vilje og evne til at tilpasse en sådan profil i systemets logik.

Dilemmaet bliver forhandlet og forvaltet

Systemets præmisser og logik definerer nogle rammer, inden for hvilke politi og anklagere kan handle på voldtægtssagerne. Det er rammer, som et retssystem må og skal sætte op, og som er objektive, rationelle og abstrakte. Samtidig kommer disse rammer op imod voldtægtens karakter og nuancerede elementer, som vanskeligt lader sig indpasse i entydige og målbare kategorier. Dilemmaet herimellem må uvægerligt forhandles og forvaltes igennem skøn og vurderinger. De efterfølgende kapitler dykker nærmere ned i dette problemfelt ved at se på, hvordan og på hvilket grundlag politi og anklagere forhandler systemets præmisser i mødet med voldtægterne, dvs. hvilke ingredienser, der så at sige ligger i de skøn og vurderinger, som politi og anklagere ikke kan fravige i deres behandling af voldtægtssager.

122 Kelly (2003)

KAPITEL 6 – BEVISER OG VURDERING

En af hensigterne med denne undersøgelse er at kaste lys over, hvorfor så få voldtægtssager kommer for retten, og tilsvarende hvorfor så mange sager bliver afsluttet administrativt. I denne del af analysen vil vi se nærmere på beviserne. Hvordan bliver beviserne vurderet, hvad består de af, og hvad er tilstrækkeligt bevis til domfældelse? Ved at sammenstille udsagn fra informanter, informationer fra politijournalerne i de fire kredse samt læsning af tidligere retskendelser er det muligt at se nærmere på de omstændigheder – eller *momenter*, som mange af systemets aktører kalder det – der særligt bliver fremhævet i voldtægtssager. Disse momenter går igen både i sager, hvor der bliver rejst tiltale, og som dermed går videre til domstolene, og i sager, hvor anklageren beslutter ikke at rejse tiltale.

Skønnet – fornemmelse for forbrydelse

Skønnet er en af grundingredienserne, når politi og anklagere behandler voldtægtssager. Når anklageren i sidste ende skal beslutte om sagen vil holde i retten eller ej, er det er anklagerens subjektive fortolkning af sagens omstændigheder, der skal passes ind i og holdes op imod systemets objektive rammer.

En anklager påpeger, at skønnet og vurderingen ikke er særegent for anklagerens afgørelse, men jo altså også gør sig gældende for sager, der går videre i retten: *”Men det er et skøn, selvfølgelig, i allersidste ende. Det har du ret i. Det er en dommers gerning jo også. Vi kan lægge det ene på vægten, det andet på vægten, og så står den der”* (Kirsten, anklager). Skønnet er altså et grundvilkår i retssystemet. Der er dog forskel på, på hvilken baggrund, og hvornår skønnet bliver foretaget. Skønnet ligger ikke fast, men kan derimod ændre sig med konteksten. Anklageren Lillian siger for eksempel: *”jeg bliver tit slået over, at tingene jo er anderledes, end man lige forestiller sig på papiret. Meget mere nuancerede”* (Lillian, anklager). Den vurdering og det skøn, som anklageren foretager ud fra læsning af sagens akter er altså ikke nødvendigvis den samme vurdering, som bliver foretaget i en retssag efter uddybende forklaringer. Eller for den sags skyld det samme skøn, som en anden anklager ville foretage.

Skøn og lighed for loven

Hvordan skal man så forholde sig til den kendsgerning, at vores objektive system, hvor alle

skal behandles ens og lige for loven, i bund og grund bliver udfordret af sin egen praksis ved, at 'subjektive skøn' er en indgroet præmis i enhver sagsbehandling? Første skridt er at forsøge at blive klogere på de beviser, der ligger til grund for anklagerens afgørelse. Vi vil kaste lys over, hvordan beviserne bliver fortolket, og hvilke rationaler, der ligger bag fortolkningerne.

Vurderingen af bevisernes troværdighed

Beviserne har ikke en selvstændig betydning eller en mening i sig selv. Det får de først, når de bliver vurderet 'troværdige' og derfor kan af- eller bekræfte sandsynligheden i et sammenhængende hændelsesforløb. Troværdighed er så at sige den underliggende tråd, som skønnet bliver spundet på. Den værdisætter udsagnskraften og dermed bevisstyrken af sagens forskellige elementer, som hver for sig og i sammenhæng skal give mening til den anmeldte hændelse. Som en bistandsadvokat siger: *"Man kan ikke bare sige, at blot fordi hun bliver der, så er hun ikke blevet voldtaget. Man kan heller ikke sige, at blot fordi hun løber skrigende ud af døren, så kan hun bevise, hun er blevet voldtaget"* (Gitte, bistandsadvokat). Der er ingen givne fortolkninger af tilsyneladende entydige handlinger, og i sidste ende er det et skøn over troværdighed og bevismaterialets udsagnskraft, der ligger til grund for afgørelsen.

Skønnet eller fornemmelsen af, om der er begået en forbrydelse går hånd i hånd med de rammer, som den anmeldte voldtægt skal passes ind i. Vurderingen af troværdighed kommer dermed til at udfordre systemets ellers objektive og rationelle logik. Når én anklager for eksempel siger, at hun gerne vil se vedkommende med det samme, *"fordi man kan se, om folk er berørt af det. Og typisk, tror jeg, man vil være mere berørt af det, hvis man har været udsat for noget mod ens vilje, end hvis man har indvilget i det og så bare fortrudt bagefter. Så det er også sådan noget med, hvordan man fremstår"* (Lillian, anklager), så er det første skridt i at få vurderingen af beviset til at passe til de objektive rammer, der taler om 'forsæt'.

Beviserne

Politi og anklagere i de fire kredse er enige om, at følgende omstændigheder er særlig vigtige, når man skal belyse en voldtægtssag: **Tekniske beviser, vidner, anmeldelsens hurtighed, forklaringens konsekvens og forhistorien.** Disse kategorier af beviser er både vigtige i sig selv og i sammenhæng. De bliver alle sammen underlagt anklagerens fortolkning for at danne grundlag for en afgørelse. Her præsenterer vi først et samlet overblik over de væsentligste momenter i bevisvurderingen, når henholdsvis manden og kvinden er omdrejningspunktet for bevisvurderingen. Vi vil senere i analysen grave dybere ned i rationalerne bag vurderingen af disse momenter.

Manden som bevisets omdrejningspunkt

Vold, brug af våben eller andre genstande er ét af de sikreste beviser i en voldtægtssag. Skiftende forklaringer eller løgn fra den formodede gerningsmand er en anden af de omstændigheder, der svækker mandens sag. Hvis han har udnyttet en overmagtssituation, for eksempel hvis kvinden har været ude af stand til at modsætte sig hændelsen, uanset om dette bunder i manglende fysiske eller psykiske ressourcer. En anden omstændighed kan være, at han har en historie med vold eller seksuelle overgreb, eller hvis der har været flere gerningsmænd i forening. At det seksuelle samvær er foregået udenfor, et øde sted eller ved at bryde ind i en kvindes hjem taler ligeledes for, at den mistænkte har haft forsæt med sit forehavende. Fælles for disse omstændigheder er, at de er karakteristiske for overfaldsvoldtægter. Ikke alene peger dette altså på, at overfaldsvoldtægter ofte indtræder i et klarere efterforskningsfelt, men også at gængse karakteristika ved overfaldsvoldtægter er med til at definere, hvad der er indikationer for en rigtig voldtægt.

En række omstændigheder styrker mandens forklaring uden for retten og er inden for retten medvirkende til frifindelse eller vil afspejle sig i strafudmålingen. Kvindens egen medvirken og samværet med hende op til hændelsen og eventuelt efterfølgende samvær kan sandsynliggøre, at han ikke har været bevidst om hendes modstand. Disse omstændigheder er typiske for kontakt- og partnervoldtægter. Samtidig er de defineret i forhold til kvindens adfærd, hvorfor troværdigheden af mistænktens forklaring pludselig bliver afhængig af eller direkte udledt af, hvilken adfærd og optakt, der tillægges kvinden.

Kvinden som bevisets omdrejningspunkt

Hvis vi ser på den forurettede kvinde, er der ligeledes en række omstændigheder, der henholdsvis lægger til og trækker fra bevisets styrke. De positive elementer i beregningen er igen tydelige fysiske mærker, der kan godtgøre, at der har været tvang involveret. Sammenhængende, detaljerede og konsistente forklaringer fremhæves fra alle sider, ligesom hurtig anmeldelse også spiller ind. En mere flagrende omstændighed handler om, hvordan hun fremtræder ved anmeldelsen, dvs. virker hun berørt af situationen, græder hun, er hun bange. Interessant nok kan dét at være psykisk syg eller ustabil virke både den ene og den anden vej. På den ene side taler det ind i rationalet om udnyttelse af en overmagtssituation, hvor hun grundet svage mentale ressourcer derfor ikke har kunnet – endsige ikke forventes at kunne – sige fra over for manden. På den anden side kan det også virke modsat i vurderingen, idet forklaringerne måske er usammenhængende og skiftende og derfor fremstår utroværdige. Dette sidste gælder ikke kun for psykisk ustabile kvinder, men for alle, nemlig at forklaringer, der ikke hænger sammen, ikke stemmer overens fra gang til gang, og som er dramatiserede, ikke giver et troværdigt indtryk. Samme effekt har det, hvis kvinden

ikke anmelder overgrebet med det samme, og hvis der i hendes adfærd bliver oplevet tegn på frivillighed, for eksempel flirt, hvis hun er gået frivilligt hjem med manden, eller hvis de har haft seksuelt samvær før og efter hændelsen. Det vil som oftest også påvirke vurderingen af sagen, hvis kvinden tidligere eller sideløbende har anmeldt flere voldtægter.

Et puslespil

Til sammen fortolkes alle disse momenter selvfølgelig i den givne kontekst og i forhold til hinanden. Vurderingen af beviserne er med andre ord et puslespil, der lægges forfra hver gang, en ny anmeldelse kommer ind. Men samtidig er det dog vigtigt at have in mente, at selv om puslespillet skal samles på ny hver gang for politi, anklagemyndighed og eventuelle dommere/ domsmænd, så vælger og vægter de brikkerne på baggrund af erfaringer og indtryk og på baggrund af, hvad der forekommer sandsynligt og rigtigt. Herudover er der selvsagt en række eksterne omstændigheder, der kan styrke eller svække parternes sager.

Reglerne bliver til ud fra undtagelsen

Det skolede skøn baserer sig på erfaring. Vores informanter nævner en række omstændigheder, som i hovedreglen vil svække eller styrke henholdsvis den forurettedes og sigtedes forklaringer, fordi erfaringen tilsiger, at de *som regel* vil pege i den ene eller anden retning. Men selvom manden og kvinden i langt de fleste voldtægtssager kender hinanden i forvejen, så er disse omstændigheder i højere grad udledt af erfaringer fra overfaldsvoldtægter. Voldtægtssagerne har så at sige oftere undtagelsens end reglens natur, og derfor er erfaringens pejlemærker og retningslinjer i fare for at komme til kort i vurderingerne af ret og vrang. Det er nødvendigt at være opmærksom på, at vi faktisk har en situation, hvor omstændigheder og kendetegn for en lille del af voldtægtssagerne, nemlig overfaldsvoldtægterne, definerer 'normalen' for *alle* typer voldtægter. Virkelighedens undtagelser bliver altså til systemets regler og omvendt: Kontakt- og partnervoldtægter bliver til systemets anomali eller undtagelse, som er svær at rumme og præsenterer langt flere gråzoner.

De tekniske beviser

Begrebet objektive eller tekniske beviser signalerer noget ufravigeligt og sikkert. Men også her er der rum for fortolkning i politiets efterforskning og anklagemyndighedens afgørelse. Ét er nemlig, om der er fakta i voldtægtssager, som kan måles og påvises, noget andet er, hvilken mening disse fakta bliver tillagt, og om det overhovedet er relateret til det anmeldte overgreb. Af samme grund bliver tilsyneladende objektive beviser, som for eksempel personundersøgelser af

forurettede og sigtede, en del af det større puslespil med at sandsynliggøre og bevise overgrebets karakter og eventuelle strafbarhed.

Tvang og fysisk vold

Der er ingen tvivl om, at fysiske tegn på vold er et teknisk bevis, der styrker troværdigheden af en voldtægtsanmeldelse. Her er vi sådan set tilbage ved rationalet bag overfaldsvoldtægter som lettere at gå til: Der er overvejende sandsynlighed for, at der har været tale om forsætlig tvang mod kvindens vilje, hvis manden har brugt fysisk magt for at gennemføre sit forehavende. Derfor, *"hvis der er fysiske skader, så er det til at have med at gøre"* (Lars, kriminalpolitiet). Hvor DNA-beviset kun er relevant, hvis en kendt gerningsmand nægter, at der har været seksuel kontakt eller en ukendt gerningsmand skal lokaliseres, så er personundersøgelsens redegørelse for fysiske tegn som for eksempel blå mærker, rifter, sår og blodsprængninger relevante og efterspurgt i alle sager. Som en anklager siger:

"Der skal så ikke ret meget til i form af, lad os nu sige, tekniske spor i aller videste forstand, netop sådan noget med, at hun har et blåt mærke eller en rift, som kan underbygge, at der har været bare en eller anden form for voldelig udfoldelse fra gerningsmandens side. Så klapper fælden" (Rasmus, anklager).

Selv mindre fysiske tegn fortolkes altså ofte som indikation på, at der har været anvendt tvang og/eller, at forurettede har ydet modstand.

Trusler om tvang

Tvang kan være meget andet end direkte fysisk vold, og samleje under 'trusler om tvang' er også strafbart ifølge Straffelovens § 216. Manglende tegn på fysisk modstand fra kvinden kan skyldes utallige ting – frygt for repressalier, handlingslammelse, en strategi for at undslippe eller slippe lettere og hurtigere igennem. Frygt og trusler er svære at vise og bevise. Informanterne anerkender, at når sager ikke har vold eller tydelige fysiske mærker at falde tilbage på, så udgør de ekstra udfordring for efterforskningsarbejdet og i sidste ende for at træffe en afgørelse. *"Det hedder jo vold-tægt, men der behøver jo ikke være vold i det, som det er beskrevet, det gør der jo ikke. Men der er ingen tvivl om, at det styrker altid en sag, hvis kvinden er fuldstændig forslået og sådan nogle ting"* (Ebbe, kriminalpolitiet).

Citatet her udtrykker to væsentlige pointer: nemlig på den ene side, at tegn på vold ikke er en forudsætning for, at der er begået en voldtægt, og på den anden side at sager, hvor der ikke er noget fysisk at påvise, som udgangspunkt står svagere.

Et andet eksempel på fortolkningsrummet i forhold til modstand er vurderingen af kvindens gråd. Som begrundelse for at henlægge en sag om partnervoldtægt skriver en anklager i sin slutskrivelse til kvinden: *"De har endvidere forklaret, at De hverken gjorde modstand eller sagde noget, idet De dog græd"* (slutskrivelse). Her er gråd altså for anklageren ikke en vægtig type modstand, mens en anden anklager på et generelt plan understreger, at han personligt ville føre en sag med gråd: *"hvis hun græder, så burde den bevismæssigt være i hus"* (Karsten, anklager).

Flere informanter understreger, at også sager uden vold kan ende for retten: *"jeg har også haft de her sager, hvor det var frygten for, at der skulle ske et eller andet. Dem har jeg også gennemført til domfældelse. Det er sjældent særlig svært. Det er som regel ret konkret"* (Karsten, anklager) – men samtidig også, at objektive tegn på vold ikke nødvendigvis udgør tilstrækkeligt bevis for at rejse tiltale. Der er altså ingen automatreaktion i voldtægtssagerne, om end sagernes bevisstyrke uden tvivl bliver markant forbedret med fysiske tegn på overgreb: *"hvis han nu havde startet med at tæve hende, så hun havde blå mærker, blå øjne og sådan noget, så ville man faste mere lid til historien"* (Preben, kriminalpolitiet).

Heri ligger én af kendsgerningerne i troværdighedens natur: Nemlig at dens bestanddele er gensidigt afhængige – et blåt øje vil altså umiddelbart øge hendes forklarings udsagnskraft, mens ingen tegn på fysisk overlast vil stille større krav til forklaringens egenverdi.

Svært når det er en man kender

Sandsynlighedsberegningen for forsæt og udtrykket for den legitime modstand er anderledes for pigen, der bliver voldtaget af en fremmed end for pigen, der bliver voldtaget af sin ekskæreste efter flere års frivillig seksuel samkvem. Manglende modstand er så at sige legitimt, hvis der har været en tydelig overmagt fra gerningsmandens side. Det kan være en stor forskel i fysisk styrke, brug af redskaber eller våben eller måske en stor aldersforskel, der virker autoritativt. Men hvis forholdet i øvrigt bliver regnet for at være jævnbyrdigt, og særligt når der er tale om et ekskærestepar, er det sværere at definere et entydigt billede af modstand.

De mange påtaleopgivelser bør ses i denne kontekst af tegn på modstand – eller mangel på samme – i kontakt- og partnervoldtægter, selv om der også ofte i disse sager faktisk er tegn på overgreb: *"... der kan man jo godt have tvunget nogen til noget uden, at der er tegn på vold. Og hvor*

man typisk kun har de der to forklaringer fra den ene og den anden part og det kan være meget svært. Især hvis de kender hinanden, samlivsforhold og sådan noget” (Lillian, anklager).

Dårlig sex er ikke strafbart

Gråzonen opstår, hvor det efterforskningsmæssigt ikke forekommer sandsynligt, at der skulle være tale om forsæt. For den sigtede skal jo have vidst, at han gjorde noget imod kvindens vilje. På den ene side er det ligetil og nærmest teknisk: Er der tegn, og har han vidst det? Men på den anden side er det mange gange mere kompliceret, fordi reaktionsmønstre er forskellige mellem kvinder, og måder at gennemtvunge samleje på er forskellige mellem gerningsmænd. En anklager giver som eksempel svaret på en tænkt situation, hvor en kvinde anmelder en voldtægt:

” En ting var, at det var ulækkert, men hvad ligger der af vold? Hvem har grebet fat i dig, hvem har truet dig, er der nogen, der har slået dig?” Og når så svarene ’nej, nej, nej’ kommer, så må vi sige ’så har der ikke været noget’. Så er gerningsindholdet i 216 altså ikke opfyldt, for dårlig sex er ikke strafbart” (Karsten, anklager).

Mens tilgangen her understreger det fysiske bevis’ primat i relation til troværdigheden, så tydeliggør den også den reelle iboende fare, at overgreb, der ikke kan ses, risikerer at ryge over i bunken af dårlig eller klam sex, og dermed også, at en voldtægt, der ikke kan erklæres juridisk strafbar, reduceres til en ubehagelig oplevelse eller en misforståelse.

Systemets måde at skelne et strafbart overgreb fra ikke-strafbare overgreb står altså bedre, hvis der har været vold til at understrege, at den seksuelle handling ikke skete frivilligt. Hvis det fysiske bevis er tilstrækkeligt, er det mindre relevant, hvad sagens parter udtrykker af følelser og fornemmelser, fordi det objektive bevis så at sige trumfer det subjektive. ’At føle sig seksuelt krænket’ er ikke det samme som ’at være blevet seksuelt krænket i juridisk forstand’, ligesom *”dårlig sex”* heller ikke er *’forbudt sex’*.

Problemet med den objektive logik er, at den ikke taler let ind i seksualitetens og intimitetens verden, og at det er svært at vurdere seksuelle handlinger ud fra objektive kriterier. Der er dermed en latent risiko for, at lige præcis de nuancer og gradforskelle, der adskiller et strafbart fra et ikke-strafbart overgreb, ikke kan rummes eller i hvert fald ikke påvises klart nok til at lade det tælle med i vægtningen af troværdighed og dermed i afgørelsen.

Vidner

Vidner kan be- eller afkræfte de afgivne forklaringer. Især ukendte vidner, der ikke har en dagsorden i forhold til sigtede eller forurettede, er vigtige brikker i puslespillet. Her kan kontakt- og partnervoldtægter igen stå en anelse svagere i udgangspunktet. Her er der sjældent vidner, og hvis der er, så har de ikke været vidne til selve den seksuelle handling. Selv om de kan sandsynliggøre en eventuel optakt eller efterspil, er der heller ikke her nogen direkte og ufravigelig sammenhæng mellem, hvad der skete bag lukkede døre mellem to mennesker. Det kommer meget hurtigt til at handle om forventninger til, hvad en intim optakt ville bringe med sig, til hvad et kærestepar typisk foretager sig eller til, hvordan en voldtaget kvinde vil se ud og opføre sig efter en voldtægt.

Psykologen Rie fortæller om sin erfaring med en klient, hvor hovedårsagen til, at sagen endte med påtaleundladelse var, at et vidne havde set hende forlade stedet, hvor hun ikke så særlig påvirket ud. I de fire politikredse, vi har besøgt, er der al mulig god grund til at forvente, at sagernes mange elementer og nuancer endevendes og udfordres kritisk. Ikke desto mindre handler vurderingen af bevisets værd og troværdighed om, hvilke forventninger vi alle har til normal adfærd. Og ligeså vel som folk har varierende reaktioner på oplevelser i deres hverdag – skrig, gråd, latter, flugt, passivitet kan være forskellige folks reaktioner på den samme begivenhed – så er det rimeligt at forvente, at ikke alene sagens direkte implicerede parter, men også vidner placerer deres syn og erfaringer i en meningsramme, som stemmer overens med, hvordan de skelner rigtig fra forkert, godt fra skidt, sandsynligt fra usandsynligt.

Anmeldelsestidspunkt

Anmeldelsestidspunktet har også på papiret skær af at være noget objektivt. Her kan der dog også være en masse bagvedliggende hensyn, der spiller ind. Flere kriminalfolk er for eksempel opmærksomme på den frygt, som kvinder har for at blive trukket igennem efterforskningsmaskinen. Alligevel åbner en sen anmeldelse for en række spørgsmål i forhold til troværdigheden, som en øjeblikkelig anmeldelse ikke gør: *"Kommer anmeldelsen nogenlunde i forlængelse af handlingen, eller kommer den tre dage senere. Hvis den kommer tre dage senere, så er man en lille smule på vagt. Ikke dermed sagt, at det nødvendigvis behøver at være forkert, der kan være mange gode grunde til, at der er gået tre dage. Der er netop de der, der ikke vil, men så bliver det så veninder, der alligevel overtaler dem"* (Rasmus, anklager). Sat på spidsen kan man sige, at der er en logik, der tilsiger, at jo hurtigere anmeldelsen falder, desto mere vil det styrke anmeldelsen og kvindens troværdighed – uanset, at der kan være gode grunde til den sene anmeldelse. Sat yderligere på spidsen giver

det anledning til at frygte, at der reelt er en slags forældelsesfrist for anmeldelse af voldtægt på omkring 24 timer. Anmelder en kvinde senere end det, er hun som udgangspunkt utroværdig.

Igen er de potentielle vanskeligheder forbundet med kontakt- og partnervoldtægterne defineret som en modsætning til forventningen om reaktionsmønsteret efter den klassiske overfaldsvoldtægt, hvor politiet som regel vil blive tilkaldt eller opsøgt øjeblikkeligt. Hvis voldtægten er begået af en bekendt, ven, partner eller et familiemedlem, vil der alt andet lige være nogle andre følelser på spil og nogle andre konsekvenser af en anmeldelse. I flere sager ses, at hvis kvinden har henvendt sig til Center for Voldtægts ofre eller har fortalt andre om overgrebet, kan det kompensere for et troværdighedstab i forbindelse med en sen henvendelse til politiet.

KAPITEL 7 – FORKLARINGERNE

FNs *Special Rapporteur on Difficulties on Establishing Guilt in Crimes of Sexual Violence* understreger, at troværdighed spiller en stor rolle i sager om seksuelle overgreb: *"The assessment of victim credibility is almost systematic in proceedings relating to sex offences [...] In fact, the subject's personality may be of no use in determining whether or not facts are material and uncover the truth, which is the sole objective of criminal proceedings"*.¹²³

Forklaringerne fra forurettede og sigtede er ofte systemets væsentligste brikker, når puslespillet om hændelsesforløbet i voldtægtssag skal lægges. Som en anklager siger om denne form for bevismateriale: *"... det kan også være sådanne mere uhåndterlige størrelser som almindelig troværdighed. Det spiller selvfølgelig også en vis rolle. Kan vi overhovedet stole på, hvad han eller for den sags skyld, hvad andre siger i denne her sag"* (Rasmus, anklager). Troværdighed er afgørende for vurderingen af forklaringernes indhold og udsagnskraft.

Påstand mod påstand

I voldtægtssager uden tegn på fysiske overgreb, og hvor manden påstår, at samlejet var frivilligt, kan mandens og kvindens forklaringer være eneste kilde til at belyse og bevise. I de tilfælde mister DNA-beviser sin betydning. *"Typisk har man jo to forklaringer, fra en mand og en kvinde, hvor kvinden påstår, at hun er blevet voldtaget, og manden siger, at det var frivilligt"* (Lillian, anklager). En anden anklager forklarer, at hun i voldtægtssager

"vurderer, om den forklaring, der er givet om forløbet, om den er mere eller mindre troværdig. Og forklaringen om forløbet er fra begge sider jo stadig det vigtigste bevis eller bevis for det modsatte. Det er den sammenhængende og meget detaljerede forklaring... Det er lange afhøringer, og det er i detaljer. Og det kan være forfærdeligt, måske irriterende for vedkommende, men det skal bruges til at bevise en sammenhæng i hendes forklaring, en sammenhæng, som passer med de ydre ting" (Kirsten, anklager).

Hvis der er andre omstændigheder, som for eksempel fysiske tegn eller vidneudsagn, vil disse altså blive sammenstillet med forklaringerne. Der er dog også sager, hvor eneste bevismateriale er

123 UN Economic and Social Council (2004a), para. 51

forklaringerne. Her bliver den troværdighed, der fæstes til forklaringerne, afgørende for, hvordan sagen bliver forstået og fortolket. Sagerne med udelukkende to forklaringer fra henholdsvis manden og kvinden bliver betegnet 'påstand mod påstand'.

Der er forskellige udmeldinger fra vores informanter om, hvor hyppigt 'påstand mod påstand'-sager forekommer. Anklageren Karsten mener *"det aldrig [er] påstand mod påstand. Der er altid noget mere"* (Karsten, anklager), ligesom Peter fra kriminalpolitiet siger, *"jeg synes, det er sjældent, vi kun står med dem"* (Peter, kriminalpolitiet). Omvendt mener Preben fra kriminalpolitiet, at det er tit, der i voldtægtssager ikke er andet end forklaringerne at gå efter, som for eksempel spor af vold: *"nej, heldigvis, kan man sige på den ene side, så yder kvinderne ikke tilstrækkeligt meget modstand, så de får sjældent blå mærker og skader [...] ja, heldigvis for kvinden. Desværre for os, kan man sige"* (Preben, kriminalpolitiet). Dette *"desværre"* skal ses i lyset af, at 'påstand mod påstand'-sagerne samtidig bliver regnet for at være meget vanskelige at bevise og dermed også svære at rejse tiltale i.

Regel eller undtagelse

Tommelfingerreglen er, at de adspurgte anklagere ikke rejser tiltale i sager med påstand mod påstand:

"grundlæggende må man jo sige, at har vi situationen påstand mod påstand, og der ikke er andre omstændigheder end lige præcis forklaringer, så er der ikke bevis. [...] det er det, som kvinderne jo meget ofte har svært ved at forstå, at de sager ikke bliver rejst. De siger 'politiet tror vi lyver'. Og det er jo ikke tilfældet. Problemet er bare, at vi jo ved, vi skal over enhver rimelig tvivl bevise, at han har begået en voldtægt. Og når vi har en påstand mod påstand, så har vi en fifty-fifty situation. Så må man sige, så er der vel rimelig tvivl" (Rasmus, anklager).

Det vil sige, det bliver afgørende, hvor anklageren definerer sin grænse for, 'hvor meget der skal til' for at sende sagen videre til retten. Troværdigheden hos forurettede er ikke i sig selv nok til at bære en sag igennem, uanset hvad fornemmelsen så i øvrigt er i den givne sag: *"der kan vi bare ikke løfte bevisbyrden. Og så kan man godt sidde tilbage som sagsbehandler med en fornemmelse af okay, han har måske ikke helt rent mel i posen, men det kan vi bare ikke bevise. Det er påstand mod påstand"* (Rikke, kriminalpolitiet).

Det skal dog siges, at der også til sagerne om påstand mod påstand er undtagelser til reglen om, at der ikke bliver rejst tiltale i disse sager. Hos flere af vores informanter finder vi eksempler på, at kvindens forklaring har været tilstrækkelig til at bære en sag igennem til retten. Bistandsadvokat

Gitte fortæller om en sag, hvor forurettedes forklaring alene blev vurderet stærk nok til at bære bevisbyrden, selv om der på den anden side var forklaring fra hele to sigtede mænd. Anklageren Lillian siger om sin grænse for bevisets styrke: *"hvis hun er troværdig, synes jeg. Man behøver ikke meget andet end de to forklaringer, hvis der i øvrigt ikke er omstændigheder, som tyder på, hun ikke taler sandt. Så behøver man ikke så meget andet, vil jeg sige"* (Lillian, anklager). Her bliver der åbnet for, at en forklaring alene er nok til at rejse tiltale – og altså som en regel snarere end en undtagelse.

Skraldespandskategori og straffrihed

Påstand mod påstand et begreb, som til tider synes at have fået et eget liv. Den er på en og samme tid en *beskrivelse* af en situation ('vi har kun to forklaringer og ikke andet') og en *forklaring* på en situation ('vi kan ikke rejse tiltale'). Det bliver meget hurtigt et cirkulært argument: Sagen er påstand mod påstand, så vi kan ikke rejse tiltale, fordi det er påstand mod påstand. Faren ligger selvfølgelig i, at det tager form af en skraldespandskategori, der på denne ene side er samlebetegnelse for de vanskelige og ubevislige sager, men på den anden side selv er med til at definere sager som vanskelige og ubevislige. Så snart termen 'påstand mod påstand' bliver trukket frem, kan sagsbehandlerne meddele, at sagen ikke vil holde i retten.

Hvis de voldtægtssager, der kun har mandens og kvindens modstridende forklaringer som bevisgrundlag, i udgangspunktet bliver regnet for umulige at føre bevis for, så er der jo en hel gruppe sager, der nærmest som grundvilkår er straffri. Det er retssikkerhedsmæssigt yderst betænkeligt.

Der er derfor al mulig grund til netop at se på de undtagelser, hvor sagen alligevel er gået videre til retten – også ihukommende, at flere anklagere siger, at man i retten får langt flere nuancer frem i sagen, hvilket netop kunne være hensigtsmæssigt i disse sager. Samtidig er det bemærkelsesværdigt, at der blandt ofre for voldtægt begået af en ekspartner, partner eller en bekendt bliver registreret fysiske skader hos mere end halvdelen af kvinderne. Det 'vanskelige' ved disse sager kan derfor ikke forklares med, at denne type voldtægtssager er 'påstand mod påstand' – uden tekniske beviser.

Den troværdige forklarings formsprog

Forklaringerne er afgørende uanset, om der kun er de to forklaringer at støbe bevis af, eller om der derudover er en række andre omstændigheder, der kan belyse sagen. Når forklaringernes troværdighed bliver vurderet, handler det både om indhold og om form. Og der hersker tydeligt

bestemte normalbilleder af, hvordan en voldtaget kvinde og manden, der har begået et seksuelt overgreb, forventes at agere og reagere i situationen.

Forklaringens form handler om, hvordan forklaringen bliver præsenteret. Det er altså en del af de iagttagelser, som politiet foretager i mødet med sagens parter. Førstegangsindtrykket bliver overleveret til sagens akter og følger, så at sige, med i den videre proces. Dermed bliver det en del af afgørelsesgrundlaget for anklageren, når denne sidder med sagens akter foran sig. Sådanne indtryk og iagttagelser vil langt de fleste gange fremgå af sagens akter og kan for eksempel lyde som følger:

”ved kort besigtigelse af anm. person, skønnedes hun at være ædru – være stærkt oprevet og psykisk ude af balance over det skete, idet hun rystede voldsomt over hele kroppen – tænderne klappede højlydt – ligesom hun indimellem havde svært ved at udtrykke sig ved talens brug” (politijournal).

”hun skønnes ædru, klar og orienteret, men dog meget træt og tydeligt påvirket af hændelsesforløbet. Da hun skulle forklare de nærmere omstændigheder for voldtægten, blev hun dårlig og måtte kaste op” (politijournal).

Der er tydelige forventninger til, hvad der er en normal fremtræden og reaktion, når man har været udsat for – eller har begået – et seksuelt overgreb, og dermed bliver der fastsat rammer for, hvad der er et rigtigt eller sandsynligt adfærdsmønster:

”Så er der jo sådan noget helt basalt som personlig optræden hos den pågældende. Der er vi helt nede i de banale ting, som er den pågældende velsoigneret, optræder han ordentligt og høfligt – eller hun – kommer forklaringen i fornuftigt tempo, den kan både komme for langsomt og tøvende, som giver anledning til, at man kan have tvivl, om den forklaring nu også er rigtig. Den kan også komme for hurtigt, kan virke indstuderet. Men kommer den i en fornuftig balancegang, og havde jeg nær sagt, hvis man er offer – nu må du ikke misforstå – græder man på de rigtige steder” (Rasmus, anklager).

Som citatet viser, er der en refleksiv distance til opskriften på rigtig adfærd (*”nu må du ikke misforstå”*), men ikke desto mindre er der en normalitetsforventning, der udgrænser anderledes eller forkert adfærd. Det betyder, at indtrykket sætter sig hos sagsbehandlerne og fra første færd indgår i den overordnede troværdighedsvurdering. Netop fremtræden ved anmeldelse kan være et af de momenter, som anklageren falder tilbage på, hvis sagen er ’påstand mod påstand’ uden meget andet end to modstridende forklaringer:

”så ville jeg spørge den afhørende kriminalmand og så de betjente, som i anmeldelsesfasen havde fat i hende – det vil typisk være ordenspolitifolk – hvordan virkede hun [...] hvordan er, om man så må sige, den psykiske tilstand ved anmeldelsen? Er man oprevet, grædende, bange? Det spiller da en rolle for vurderingen. Hvis man bare kommer ind og er på den høje hest og anmelder en voldtægt – det er måske, havde jeg nær sagt, macho-fordomme – men så vil man nok sige ’arh, det tager man vel ikke så roligt...’” (Rasmus, anklager).

Der er altså forventninger til, hvordan en troværdig forklaring falder: Nemlig i det rette tempo og i den rette sindstilstand – og det kan være den afhørende kriminalbetjents vurdering, der bliver udslagsgivende for, hvorvidt anklageren rejser sagen eller ej.

Kvindernes forklaringer

I det efterfølgende dykker vi yderligere ned i troværdighedsvurderingen af kvindernes forklaringer. Vi ser nærmere på, hvordan og ud fra hvilke rationaler om især køn og seksualitet, vurderingen af forklaringens indhold bliver foretaget.

Forklaringens indhold

Forklaringen skal altså falde i passende tempo og i den rette sindstilstand. Derudover skal forklaringens indhold være både sandsynligt og naturligt: *”Der er et eller andet, der gør, at man bliver på vagt, hvad enten det er, fordi det er en meget usandsynlig historie, eller også fordi der er et eller andet [...]. At det ikke passer med et naturligt adfærdsmønster”* (Lillian, anklager). Hændelsesforløbet i forklaringen af voldtægten skal med andre ord have en grad af realitetssans og sandsynlighed for at virke troværdig.

Seksualitet og køn

Når kvindernes forklaringer skal vurderes for troværdighed og dermed bevisstyrke, kommer man ikke uden om emner som seksuel adfærd, køn og magtforhold. Disse elementer ligger i overgrebets natur og i den kendsgerning, at voldtægt er en seksualforbrydelse, der helt overvejende bliver begået af mænd mod kvinder (og i få tilfælde mod andre mænd). Efterforsknings- og afgørelsesprocessen træder derfor ind over grænsen for intimitet og seksualitet, som normalt er forbeholdt den private sfære, og dermed ikke er for det offentlige øje. Skæringsfeltet ligger dér, hvor det ellers private seksuelle samkvem antager karakter af overgreb og bliver et anliggende for det offentligt sanktionerede straffesystem. Som juristen Maria siger, *”voldtægt er sværere, fordi det handler om seksualitet og tolkning af en situation og jo også forbundet med den egen-seksualitet, som de personer, der skal tolke bevisbyrden, har”* (Maria, menneskerettighedsekspert). Det handler

altså om vurderinger og fortolkninger af, hvornår seksuel samvær mellem to personer har krydset grænsen mellem frivillighed og tvang, mellem lyst og magt. Det er en grænse, som systemets sagsbehandlere må basere på tidligere praksis og erfaring i andre sager, men som også i høj grad handler om de standarder for normal og acceptabel seksuel adfærd, som den enkelte efterforsker eller anklager har med sig i sin personlige og mentale bagage.

Normal seksuel adfærd

Enhver sandsynligheds- eller troværdighedsvurdering bunder i forestillinger og forventninger om, hvad der er normalt og unormalt, hvad enten det gælder adfærd, reaktioner, udseende eller holdninger. Vurderingen af voldtægtssager er ingen undtagelse. Denne undersøgelse er baseret på interview med en gruppe meget reflekterende og opmærksomme politifolk og anklagere. De er yderst bevidste om, at der foregår forskellige bedømmelser og sorteringsmekanismer i mødet med sagens parter og deres forklaringer, og dermed at grænserne for normal og sandsynlig adfærd er bevægelige:

”Men nu er det normale, det er jo meget bredt, og vi ser mange ting. Virkeligheden overgår tit fantasien langt, men alligevel, man skal passe på med det, fordi der er jo folk, der kommer ud for meget usandsynlige ting. Og det er jo ikke sikkert, at jeg i min lille, pæne verden altid kan forestille mig alt, hvad der foregår andre steder, men alligevel er det noget, man ville sige ’åh, det der, det lyder usandsynligt, der kan sgu ikke være rigtigt’” (Lillian, anklager).

Trods denne bevidsthed, så er det politiets og anklagemyndighedens rolle i systemet at adskille rigtig fra forkert. Også selv om det er intime og sårbare områder, der skal belyses. Det gælder om at afdække sandheden i den udstrækning, det lader sig gøre, og ’misforståelser’, ’løgn’ og ’usandheder’ skal sorteres fra.

Her opstår flere udfordringer: **For det første**, at selv om sandheden ifølge flere af informanterne er let at genkende, når den er der, så er den ikke givet og kan se forskellig ud og blive oplevet forskelligt af sagens parter. Der er derfor tale om i ligeså høj grad at *beslutte* sig for en sandhed, som at *afdekke* den. **For det andet**, så er konsekvensen af at dømme noget sandt eller normalt, at alt det, der falder udenfor per definition bliver usandt og unormalt. Dette gælder også de sager, der bliver sluttet og aldrig kommer for retten, (selv om meddelelsen om påtaleundladelse – populært kaldet afvisningsbrevet – er empatisk og pædagogisk i sin forklaring). Risikoen for, at parterne i sagen sidder uforløst tilbage med systemets stempel på, at deres version af sandheden ikke blev accepteret, er derfor betragtelig. **Og for det tredje**, så er de grænser, som

politi og anklagemyndighed trækker omkring normal og unormal, sandt og falsk, i sig selv med til at definere selv samme; virkeligheden bliver skabt af den måde, vi taler om den og handler i den. Hvis en bestemt type adfærd bliver dømt forkert eller unormal, så er det med til at forme synet på og forståelsen af virkeligheden – også selv om denne afgørelse er truffet ud fra efterforskningsmæssige hensyn.

Disse tre udfordringer er ikke rettet som en kritik af de informanter, vi har talt med – tværtimod, så har de selv været med til at fremhæve disse problematikker i vores interview med dem. Udfordringerne er så at sige grundvilkår i mødet med og vurderingen af parterne i en voldtægtssag, og det er derfor vigtigt at forstå dem og være opmærksom på dem – og om nødvendigt at sætte spørgsmålstejn ved grænsernes naturlighed og sandhedsværdi.

Troværdige og utroværdige overgreb

Der er mange forskellige omstændigheder i kvindernes forklaringer, og alle undergår de en troværdighedsvurdering for at kunne indgå i det endelige regnestykke om at rejse tiltale eller slutte sagen. Som vi før har været inde på, vil en hurtig anmeldelse, fysiske mærker og vidner, der kan bekræfte pigens forklaring, som regel støtte hendes forklarings troværdighed. Modsat virkning har for eksempel manglende tegn på vold.

Men hvad, der bliver betragtet som henholdsvis et troværdigt og et utroværdigt overgreb, hænger også sammen med forventninger til køn og seksuelt samvær. Hvad bliver regnet som normal adfærd for kvinder og mænd? Når politi og anklagere skal vurdere mandens forsæt, hvor går da grænsen mellem kvindens kontrol og ret til at sige nej, og mandens følelse af berettiget forventning om sex? Alle informanter tilslutter sig princippet om kvindens ret til at sige nej på ethvert givent tidspunkt ved enhver given lejlighed – også selv om tøjet er taget af, og forspillet har været i gang. Men når politi og anklager skal bevise, at et strafbart forhold er begået, så bliver dette princip udfordret. Der træder en række nuancer frem, der kommer til at handle om, hvilke forventninger, der ligger indlejret i bestemte situationer, og især hvilke forventninger, der er til kvinden.

Kontakt før og efter overgrebet

Hvis parterne kender hinanden og måske oven i købet er eller har været sammen tidligere, bliver det vurderet, at der er en vis sandsynlighed for, at det seksuelle samvær var frivilligt, eller at manden opfattede det som sådan. Det samme er tilfældet, hvis det anmeldte overgreb ikke

har givet anledning til, at kvinden løb skrigende bort for at komme hurtigst muligt væk og i sikkerhed fra gerningsmanden. Disse kendetegn er *for det første* karakteristika ved kontakt- og partnervoldtægter og *for det andet* gængse begrundelser for ikke at rejse tiltale. Omstændighederne omkring kontakt- og, måske i særdeleshed, partnervoldtægter er altså næsten per definition utroværdige og problematiske at rejse tiltale på baggrund af.

Disse elementer genfindes i begrundelserne for ikke at rejse tiltale:

"jeg har desuden lagt vægt på Deres mangeårige kendskab til XX";

"at De selv har oplyst, at De to dage før den anmeldte voldtægt skulle have fundet sted, frivilligt havde samleje med XX";

"at XX ved den seneste afhøring af Dem [...] fortsat boede hos Dem, fordi De ikke kunne få Dem selv til at smide ham ud";

"dertil kommer, at de to venner, der var med jer i byen, har forklaret, at det var Dem, der lagde op til XX, og de opfattede situationen som om, der helt sikkert skulle ske mere mellem jer, når I kom hjem";

"jeg har endelig lagt vægt på, at De oplyser, at De i hele perioden frivilligt har været sammen med den sigtede, uagtet De oplyser, at De løbende har været udsat for vold";

"Under en videre afhøring forklarede De detaljeret om, hvorledes XX mod Deres vilje og under modstand fra Deres side havde opnået samleje med Dem. De havde efterfølgende lagt Dem til at sove ved siden af XX, med hvem De ikke havde talt om det passerede. De forklarede til politiet, at De på trods af det hændte havde været kæreste med XX frem til xxx, hvor de brød forholdet"

(forskellige slutskrivelser til forurettede)

Igen skal det understreges, at der i politiets og anklagemyndighedens vurdering som regel indgår mange elementer, der bliver afvejet mod hinanden, når afgørelsen skal træffes. En af kriminalfolkene pointerer, at det handler mere om grovhed end om type af voldtægt, og at kontaktvoldtægter derfor også kan medføre dom: *"Den er sgu lige så god som enhver anden, selvom man siger 'hvad fanden, de er kærester, de har været i seng sammen før'"* (Peter, kriminalpolitiet). Ikke desto mindre er ovenstående begrundelser gengangere i troværdighedsvurderingen i kontakt- og partnersagerne, hvilket illustrerer deres betydning i forhold til vanskeligheden ved at løfte bevisbyrden og etablere forsæt.

Afgrænsninger af normal seksuel adfærd

Fra de sager, hvor der er rejst tiltale, er det tilsvarende muligt at få et indblik i, hvad der har

gjort overgrebene og forklaringerne troværdige nok til domfældelse. Heri fremgår det klart, hvad der bliver betragtet som unormal seksuel adfærd eller lyst og dermed, hvad der sandsynliggør, at der har været tale om et strafbart forhold. Der sker altså nogle afgrænsninger på baggrund af formodninger om normal seksuel adfærd. Nogle af de skærpende omstændigheder i domsudskrifterne fra voldtægtssager, hvor gerningsmanden er blevet dømt, er, når der har været flere gerningsmænd, når det er foregået et øde sted, og når samlejet har været analt. Det taler altså imod en normalitetsforestilling, at en kvinde ville have lyst til at indgå i en seksuel kontakt med flere næsten ukendte fyre på en gang, at hun ville have lyst til at have seksuelt samkvem i en bil eller på et øde sted udenfor, og det skærper opmærksomheden på et overgreb, hvis det har været analt. Dermed ikke sagt, at der altid bliver rejst tiltale, når disse elementer er til stede i sagerne, og heller ikke sagt, at sådanne seksuelle forhold ikke kunne være indgået frivilligt. Det har dog formodningen imod sig, og det forøger sandsynligheden for – og troværdigheden af – at der har været tale om et overgreb imod hendes vilje.

Sige til eller sige fra

Som udgangspunkt bliver der lagt vægt på at fastslå, om kvinden har sagt tydeligt fra. Hun skal ikke sige til, men sige fra. Dette ligger i forlængelse af straffelovens formulering, der netop handler om tvang og trusler herom og ikke om manglende samtykke, som ellers er den gældende fortolkning af voldtægt ved Den Internationale Straffedomstol. De problemstillinger, der er involveret i kontrasten mellem retten til at sige fra kontra berettigede forventninger om seksuelt samvær, bliver beskrevet af en bistandsadvokat:

”Men det er meget naturligt, de finder ud af, at det er en meget sød fyr, og han spørger, om man giver en kop kaffe eller te, det kan man sagtens gøre. Men når man så kommer op i lejligheden, så vil han gerne have sex. Man havde ikke forestillet sig, at det var det, han ville. Så kan man sige: er kvinden så dum? Fordi vendt om så kunne manden ligeså vel godt tro, at det var det, hun ville, fordi det er meget naturligt. [...] problemet er, at hvis det er ham, der pludselig når til det stadie, hvor de begge står uden tøj og beslutter sig til, at nu vil han ikke alligevel, så kan han bare tage sine ting og gå. Men hvis det er hende, så er det bare ikke så nemt” (Gitte, bistandsadvokat).

Forskellen på princippet om, at et nej er et nej og de reelle forventninger til udfaldet af en seksuel optakt ses også i efterforsker Prebens udsagn:

”når man så går ud og snakker med vidner, så har hun danset rundt på bordene og smidt det meste af tøjet ude på et værtshus. Det berettiger jo ikke til, at hun bliver voldtaget, bestemt

ikke. Men langt hen ad vejen har hun jo med sin opførsel stillet nogle formodninger eller forhåbninger op hos de her mandfolk” (Preben, kriminalpolitiet).

Det lille ’men’ i citatet åbner i realiteten for en fortolkning af, at hendes adfærd annullerer retten til at sige nej – eller i hvert fald gør det forståeligt og dermed potentielt uden for forsæt, at han forventede seksuelt samvær med hende. Der ligger et latent magtforhold i situationen, hvor en kvinde ’har indladt sig’ i seksuel optakt til en mand, og der er en slags kollektiv kønserfaring, der tilsiger, at en tilspidset seksuel situation kan ende farligt for kvinden. Stemningen om den ’berettigede’ forventning om sex kan få kvinden til ikke at turde andet og samtidig undskylde hans adfærd. For det er vel rimeligt nok, når de først er kommet så langt, og hun har lagt op til ham? Hvad havde hun regnet med? Samtidig sætter den kollektive kønserfaring potentielt vide regler op for grænsen mellem berettigede seksuelle forventninger og bevis for et seksuelt overgreb begået med forsæt. Dette er selvsagt at sætte situationen på spidsen, men illustrativt, når man belyser, hvilke koder for normal og forventet adfærd, der ligger i de seksuelle overgreb.

’Ikke dømme og fordømme – men belyse’

En anden grænse for forventet eller normal adfærd handler om indtagelse af alkohol i forhold til at blive udsat for seksuelle overgreb. Et bud fra en af politifolkene går på, at 2/3 af kvinderne, der anmelder en voldtægt har fået *”rigeligt”* at drikke: *”Måske ikke så de er blevet bevidstløse, men de er gået langt, langt over anstændighedens grænser for, hvordan man kan opføre sig”* (Preben, kriminalpolitiet). Der er her tale om en normalforestilling om anstændighed, som igen spiller ind i vurderingen af, hvad der i situationen var ’lagt op til’, og dermed hvorvidt mandens forsæt kan bevises. Følgende illustrerer problematikken, der er involveret i det frie valg til at sige nej over for de bundne seksuelle forventninger:

”hvorfor fanden skal hun ind og have en bajer mere på vejen hjem på det tidspunkt af natten klokken fire eller fem?[Det er jo i orden, men] hun udsætter sig jo også for endnu en risiko. Og det er jo svært bagefter, hvis alle de andre fulderikker siger, ’de dansede og kyssede, de havde det skide hyggeligt’, så er det altså svært at presse den over i voldtægt” (Preben, kriminalpolitiet).

Kvinden har åbenbart en dårlig sag på forhånd på grund af hendes adfærd. Vurderingen af hendes adfærd sker netop, fordi det er systemets opgave at undersøge og bevise mandens forsæt og fastslå, at han vidste eller burde have vidst, at han tiltvang sig samleje mod kvindens vilje. Derfor kan det selvfølgelig have relevans, hvordan deres indbyrdes relationer var op til overgrebet. Det gælder for alle typer af voldtægter. Som Peter fra kriminalpolitiet siger

”så nogle gange kan baggrunden for de spørgsmål, der bliver stillet, de kan have en efter-

forskningsmæssig årsag, som ingen, eller meget sjældent man hører nogen fokusere på. Når vi for eksempel spørger om kvindens adfærd, spillen op, påklædning, så er det sgu ikke så meget for at sige 'så er du selv ude om det' (...) Det er som om nogen gange, at kritikerne kun kan få øje på den ene årsag" (Peter, kriminalpolitiet).

En anden kriminalmand understreger, at *"vi skal jo ikke dømme. Eller vi skal ikke fordømme, vi skal simpelthen belyse (...) Vi skal finde ud af, hvad er det reelle handlingsforløb"* (Preben, kriminalpolitiet).

Men praksis i efterforskningen og afgørelsen er ikke neutrale, isolerede størrelser. Den afgørelse, der falder i sagerne, kommer til at repræsentere samfundets vurdering af hændelsen, og er dermed med til at sanktionere uacceptabel adfærd. Selv om der er alle mulige efterforskningsmæssige og bevismæssige grunde til, at en anmeldt voldtægt ikke kan straffes, så er konsekvensen for den forurettede, at systemet ikke anerkender hendes oplevelse. En psykolog taler om kvindernes behov for, at nogen *"giver deres oplevelse værdi"* (Rie, psykolog). En anklager beskriver den frustrerende oplevelse af en uretfærdig frifindelse i retten: *"det er netop den der, som jeg hader, hvor du har en ung kvinde, hvor konsekvensen af en frifindelse er, at hun får dom for enten at være fuld eller også at være en luder"* (Karsten, anklager). En tilsvarende oplevelse eller reaktion kunne med nogen rimelighed forventes at manifestere sig hos kvinderne selv – hvad enten der så er tale om rettens frifindelse eller en administrativ slutning af sagen. Systemets objektive logik former virkeligheden og er så at sige med til at definere mening og standarder for sagens parter. Hvis man skal sætte det på spidsen, er der kun en anklagers eller en dommers ord mellem at være retmæssigt offer og – med anklagerens eget ord – en luder.

Forskellige tålegrænser for overgreb

Grænserne for vurderingen af troværdig adfærd og overgreb er altså flydende og vil afhænge af, hvem der i den givne situation fortolker. Flere af vores informanter er i denne forbindelse inde på, at der er forskel på *tålegrænser* og *retsfølelsen* alt efter, hvilken type overgreb, der er tale om. Alene udtrykkene illustrerer, at det i praksis er vanskeligt at adskille efterforskningsmuligheder fra værdisætning. Lars fra kriminalpolitiet udtrykker det således:

"Hvor ligger tålegrænsen? Er der en sekstenårig pige, der går i byen, som overhovedet ikke kender den anden part, der har man en grænse, hvor hun bliver krænket. Hvorimod hvis du har en, der har levet i et parforhold med den samme mand i tolv år, har hun samme grænse for, hvornår hun bliver krænket, som den sekstenårige med en fuldstændig ukendt? Det tror jeg ikke på. Det tror jeg heller ikke, retten vurderer. Der tror jeg nok den, som har levet i parforhold

og har dyrket regelmæssig sex med den samme person, må finde sig i en anden tålegrænse for, hvornår det her er en krænkelse, og hvornår det ikke er” (Lars, kriminalpolitiet).

Afsættet er igen muligheden for at bevise forsæt, men konsekvensen er, at man ligesom må *tåle* mere fra en bekendt eller en partner i forhold til en fremmed. Formålet er ikke her at sige, at intimitetsgrænsen for fysisk kontakt ikke er forskellig alt efter, om det er en fremmed eller en kæreste – selvfølgelig er den det. Til gengæld er der en pointe i at være ekstra opmærksom på, at tålegrænser og forudgående bekendtskab ikke bliver synonymt med at sige, at så var overgrebet nok ikke så slemt – eller at så er det ikke helt så strafbart.

Det kan ikke siges for tit, at trods vanskeligheden ved at bevise forsæt i sager om kontakt- og partnervoldtægt, så er det ikke en mindre alvorlig forbrydelse, endsige mindre traumatisk for ofret, når voldtægten bliver begået af en bekendt eller en partner. Alligevel er der en tendens til, at bevismuligheder og praksis efterlader det indtryk og dermed bliver en del af forventningshorisonten for mødet med systemet. Konsekvensen bliver, at den gængse opfattelse er, at en overfaldsvoldtægt reelt har større krav på at komme for retten, og at den kalder på en højere grad af krænkelse end kontakt- og partnervoldtægter. En anklager siger for eksempel, at *”hvis det var [antallet af påtaleundladelser blandt overfaldsvoldtægter], kvindeorganisationerne faldt over og sagde, at sådan foregår det, og det er for galt, så havde det jo virkelig deres berettigelse, de gjorde opmærksom på det”* (Kirsten, anklager). Derimod mener Kirsten, at samme organisationers *”retsfølelse [burde] differentieres”*, hvis deres kritik går på henlæggelserne af kontakt- og partnervoldtægter.

Uanset, at politi og anklagemyndighed foretager vurderinger og træffer afgørelser ud fra et reelt efterforsknings- og bevismæssigt grundlag, så er det værd at holde sig for øje, at der på baggrund af praksis opstår nogle ’sandheder’ eller profetier omkring kontakt- og partnervoldtægter, der kan påvirke kvinden til ikke at anmelde eller forstærke hendes psykiske men og selvbebrejdelser. Ifølge psykolog på Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre er kvinderne netop i de voldtægter, der er begået af en bekendt, ekstra usikre på, om politiet så vil tro på dem:

”Men det jeg kan se, det er jo, at kvinder, hvor det har været kontaktvoldtægt, hvor de har kendt manden i forvejen, at de gør sig flere overvejelser, om de bliver troet på [...] De har enormt mange spørgsmål omkring egen optræden. Det er jo også det, der gør, at mange undlader at anmelde, fordi de egentlig synes, at det var deres egen skyld. Så skyldsspørgsmålet er højere hos dem [med kontaktvoldtægter]” (Rie, psykolog).

Joan-Søstrene har den samme betragtning omkring kontakt- og partnervoldtægter: *”Der er*

mindre skyld og skam, hvis det er en overfaldsvoldtægt” (Kamma, Joan-Søstrene).

De detaljerede spørgsmål

Systemets fordringer til bevis og troværdighed opstiller altså nogle rammer, inden for hvilke sagen og sagens parter bliver forstået, men altså også forstår sig selv. Afhøringerne er politiets vigtigste redskab i efterforskningen. Derfor er det en uomgængelig del af processen, at der bliver stillet mange og detaljerede spørgsmål. Men som allerede beskrevet, så er der en hårfn balance mellem de detaljerede og nærgående spørgsmål og en vurdering af kvindens adfærd og egen ’medvirken’. Psykologen Rie mener, at spørgsmålene kan virke både meget undertrykkende og have negative konsekvenser for kvinderne, der er meget modtagelige over for antydninger om egen skyld og ansvar. Hun siger, at kvinderne reagerer ved at stille sig selv spørgsmålet:

”Sendte jeg nogle signaler? Solgte jeg mig selv eller var jeg billig dér? Hvorfor tog jeg også det dersens tøj på? Hvad tænker andre? Tror andre, jeg selv er ude om det? Er jeg en anden, end jeg troede, jeg var’. Man har sådanne nogle briller, der bliver lagt på i forhold til de billeder, man selv har omkring dem, der bliver voldtaget” (Rie, psykolog).

Både systemets repræsentanter og kvinderne selv tillægger kategorien ’voldtaget’ nogle indbyggede meninger, som er delvist grundet i samfundets normer – måske endda fordomme – om kvinders adfærd og ansvar i forhold til at blive voldtaget. Én af de følelser, som kvinder, der anmelder en voldtægt, ofte sidder med, er, at det er dem, der skal bevise egen uskyld og gerningsmandens skyld.

”Kvinderne tænker meget på, at de skal bevise noget [...]de føler medskyld på et eller andet plan. De er skamfulde og betragter sig selv som mulig medskyldige. Det spørgsmålstegn vil de altid sidde med, tror jeg. Og det ligger ikke langt fra den med, at man skal bevise sin uskyld” (Joan-Søstrene).

De røde sko og g-streng

Retsplejelovens § 185, stk. 2 giver forurettede beskyttelse i forhold til *”bevisførelse om den forurettedes tidligere seksuelle adfærd... En sådan bevisførelse kan kun tillades, hvis den kan antages at være af væsentlig betydning for sagen”*. Det gælder for retsprocessen og ikke for politiet ved afhøringerne. Men som pointeret af en erfaren bistandsadvokat, så udgør politiets afhøringer jo det primærmateriale, som anklageren træffer sin afgørelse på baggrund af, og som ved tiltale ryger videre som sagens akter:

”Det er også derfor, jeg er meget stor fortal for, man har en advokat med fra starten, fordi der

kan være en masse spørgsmål, som bliver stillet af politiet, som jeg dybest set ved, de spørgsmål må man slet ikke stille, når man kommer til retten. Det kan være for eksempel ting, som vedrører pigens troværdighed mere generelt, men navnlig vedrørende hendes tidligere seksuelle adfærd. De spørgsmål må ikke stilles i retten. Politiet må gerne stille spørgsmålene. Men det er jo meget svært ikke at ødelægge sin egen klients troværdighed, hvis det står i politirapporten, og forsvareren har fået adgang til, at hun i øvrigt jævnlige gik der og der [...] og var til det ene og det andet og det tredje, at så gøre gældende, når man sidder i retten, at det må man ikke spørge om” (Gitte, bistandsadvokat).

Det er ikke uskyldigt eller ligegyldigt, hvis politiet under afhøringerne går over grænsen for efterforskningsrelevante spørgsmål og begynder at inddrage en generel vurdering af kvindens karakter og tidligere seksuel adfærd. Flere af vores informanter nævner en sag, hvor en ung kvinde en regnfuld søndag aften går ud for at gå i kiosken og herefter anmelder sig voldtaget. Her blev hendes påklædning pludselig et tema for politiets troværdighedsvurdering. Bistandsadvokatens tolkning af den situation er meget klar: Det har intet med sagen at gøre:

”kriminalassistenten blev ved med at undre sig over, at min klient rendte rundt i høje sko, når hun bare skulle ned og hente cigaretter. [...] Hvorfor koncentrere sig om, hvilken type sko hun havde på? Det er, fordi han gerne vil påvise, at hun et eller andet sted selv har ønsket at få sex, eller hvad ved jeg. Og der ender jeg simpelthen med, lige pludselig sidder jeg og kigger på hende, så kigger jeg på hendes påklædning, og hun er iført høje sko, så siger jeg til hende ’hvor mange flade sko har du egentligt?’. Hun havde et par klipklappere, men ellers havde hun faktisk ikke flade sko. ’Fint, det vil jeg godt have, du skriver i rapporten’. Hun fortsætter: ”det nytter jo ikke noget, at en kriminalassistent sidder og kigger ind over brillen, når han får at vide, pigen havde g-strengstrusser på. Der er jo ikke en syttenårig pige i dag, der går i andet end g-strengstrusser” (Gitte, bistandsadvokat).

Antydningen bliver jo, at kvinden har et medansvar for overgrebet på grund af de sko, hun havde på; at de altså på en eller anden måde skulle signalere lyst eller frivillighed. Ikke alene kan sådan et indtryk blive bragt videre til en eventuel retssag, men det drejer også skyldsspørgsmålet og ansvaret mod forurettede frem for mod den mistænkte gerningsmand.

På trods af lovgivning nævner juristen Maria, *”at man igen kan komme tilbage til at spørge til ofrets seksuelle baggrund, uden at retten stopper det. Det, synes jeg, er virkelig et tilbageskridt”*. (Maria, menneskerettighedsekspert). Der er en del forsvarsadvokater, der holder en stereotyp kønslogik levende ved at spørge til kvindens generelle seksuelle adfærd og antyde, at forklaringen på og ansvaret for voldtægten skal findes heri. Det kan være, om hun tit drikker sig fuld, flirter og scorer – alt sammen kan være med til at tegne et billede af, at kvinden har en moralsk tvivlsom karakter og derfor selv kan have været ude om det. Derudover påpeger flere både anklagere og

bistandsadvokater, at retten ofte ikke griber ind, selv når forsvarsadvokaten går langt over strengen. Det udhuler paragraffens sikring af ofrets retsbeskyttelse og åbner for, at stereotype opfattelser af kvinder og deres adfærd kommer til at spille en rolle for rettens kendelse.

Kvindesyn og kvinder i systemet

Den generelle holdning blandt vores informanter er, at politiet er ret opmærksomt på kvindesyn. Det lader til, at de politikredse, hvor vi har læst journaler også på dette punkt er gode eksempler på anstændig og ordentlig efterforskning og afhøring. Flere informanter understreger, at det er underordnet, om det er mandlige eller kvindelige betjente, der forestår afhøringerne. Flere informanter uden for systemet siger oven i købet, at mandlige betjente af forskellige årsager kan være bedre. Erfaringen fra bistandsadvokaten Gitte er *"at kvinderne kan være enormt hårde til at afhøre. Jeg synes faktisk, at mændene meget ofte er lidt mere forsigtige, lidt mere forstående. De går lidt mere forsigtigt til værks"* (Gitte, bistandsadvokat), mens psykologen Rie har den iagttagelse, at *"der kan være en rigtig god pointe i, at det er en mand, der foretager afhøringen, hvis han også er et ordentligt menneske, der har empati og respekt og medmenneskelighed"* (Rie, psykolog), fordi det også kan handle om at få reetableret tillidsrelationen til mænd. En mandlig betjent kan så være et eksempel på, at mænd er til at stole på og vil den forurettede det godt: *"Og der kan det være en fordel, hvis der er en mandlig betjent, der også rummer og anerkender og spørger på en ordentlig, sober måde, fordi det handler meget om at knytte an igen til sine omgivelser"* (Rie, psykolog). En kvindelig anklager anfører dog, at der kan være forskel på, hvilken fortolkning kvinder og mænd anlægger i visse situationer, for eksempel omkring påklædning og signaler:

"det kan jeg mærke, også når jeg har diskuteret det med politifolk, at man ser forskelligt på tingene, om det er normalt at gå ud en sen aften for at hente cigaretter iført røde sko. Og jeg sagde 'der er mange piger, som har det sådan, som altid vil se smarte ud, uanset hvad de skal', hvor de mere vil sige 'nej, det er sgu usandsynligt, det er nok, fordi hun er ude på et eller andet'. Der tror jeg, vi ser, også med alder, der ser man også forskelligt på tingene [...] jeg har ret til at gå i korte nederdele og røde sko, fordi jeg kan lide det selv, og det er ikke nødvendigvis, fordi jeg inviterer til noget, men jeg har bare lyst til at se sådan ud i dag, og det har jeg ret til'. Det, tror, jeg, man har større forståelse for som kvinde, end mændene har" (Lillian, anklager).

Helt overordnet er der dog enighed om, at det handler mere om betjentens uddannelse og menneskelig egenskaber end om køn. Ifølge Maria er en yderligere pointe her, at netop politiet altid er meget i skudlinien for reformer og forbedringer, for eksempel når ofres retsstilling skal understreges, mens *"vi hører sjældent krav om, at anklagemyndigheden skal uddannes, at dommerne skal uddannes"* (Maria, menneskerettighedsekspert).

Mandens seksualitet er kvindens medansvar

Trods lovgivningens rammer og opmærksomhed på praksis hos politiet, er det altså ikke en undtagelse at støde ind i gamle travere om kvinders adfærd og seksualitet. Men også mandens seksualitet er genstand for fordomme og forestillinger, som er både krænkende og farlige. Forestillingen om manden som et ukontrollabelt testosteron-tog, hvor drifterne ikke kan tøjles, hvis de først er sat i gang, lever stadig. Udover at antyde, at mænd ikke skulle have åndelig og kropslig evne og kontrol til at styre deres begær, så er det en farlig fordom, fordi den igen placerer ansvaret for voldtægt hos ofret. Flere af offer-eksperterne møder stadig kvinder, der har haft oplevelser med, at de er blevet pålagt ansvaret for mandens handlinger ved at være så uimodståelige, at gennemtvangelse af et seksuelt samvær synes retfærdiggjort. Psykologen Rie fortæller om en kvinde, hvor gerningsmandens forklaring lød på, at *”det hun siger, det stemmer overens med det, jeg oplevede, men hun var simpelthen så skøn, og jeg kunne bare ikke styre mig, og jeg hørte godt, hun sagde nej”* (Rie, psykolog). Sagen blev sluttet, da man ikke kunne godtgøre hendes modstand. Joan-Søstrene har lignende erfaringer med mænds argument om, at *”hun var simpelthen så pirrende og hun lagde så meget op, så jeg kunne ikke styre mig”* (Kamma, Joan-Søstrene). Udover en retfærdiggørelse af mandens tilsyneladende mangel på kontrol, så bunder sådanne forklaringer også i en anden stereotyp, nemlig om kvinden som grundlæggende seksualiseret. Det vil sige, at kvindens handlinger og adfærd bliver fortolket i en seksuel referenceramme, hvorfra enhver kontakt til en mand kan læses. Det er også inden for denne optik, at højhælede sko, korte kjoler og dybe udskæringer pludselig får en seksuel betydning og går fra at være beklædningsgenstande til at være tilbud om sex.

Årsagen til, at det desværre ikke mister sin relevans at bringe denne problematik på banen igen er, at det stadig er en del af den virkelighed, som ofrene for voldtægt møder – også selv om der heldigvis i vores møde med systemet er mange, for hvem disse forklaringsmodeller er helt uacceptable. Der er forskel på politikredse og på betjente og anklagere, men der er også forskel på formel og reel nedbrydelse af fordomme. Når lovgivningens rammer skal fortolkes og implementeres, gør det en væsentlig forskel, om adfærd og kønsstereotyper er en del af det tankegods, der udgør referencerammen. Joan-Søstrene siger i denne forbindelse, at problemet i forhold til voldtægt er, at lovgivningen *”holder op på et eller andet plan med at være en fundamental tilstand, når man kommer ud i de der situationer, hvor det bliver meget sen aften, og der er blevet drukket mange øl, og hun havde en lidt for lårkort kjole på”* (Kamma, Joan-Søstrene) og dermed får det konsekvenser for, hvordan voldtægt bliver fortolket og straffet.

Relationen mellem mand og kvinde

De fortolkninger og meninger, som systemets aktører tillægger henholdsvis mandens og kvindens adfærd, har altså en betydning for, hvordan den anmeldte voldtægt bliver forstået og i sidste ende, hvordan sagen bliver afsluttet. Men udover de normalbilleder, der knytter sig til manden og kvinden i voldtægtssager, så ligger der også en troværdighedsvurdering i *relationen* mellem kønnene.

Sandsynlig sex

I forhold til *valget* af relationen er der en række normalitetsbetragtninger om 'det sandsynlige forhold', som fungerer som referenceramme. Når en sigtet i en sag siger, at forurettede ikke *"var særlig køn eller lækker, han have blot et par gange 'fået suttet pik' af hende, og hun var sådan en, man bare kneppede, uden at han dog selv havde prøvet det"* (afhøring af en sigtet, gengivet i politijournal), så ligger der i dét udsagn, at det er usandsynligt, at sigtede ville tvinge denne kvinde til noget, fordi hun hverken er tiltrækkende eller tilsyneladende holder sig tilbage fra samleje. At hun efter sigtedes mening ikke er lækker og er 'løs på tråden' skal altså sandsynliggøre frivilligheden i foretagendet. Det er samme logik, der gør sig gældende, når en anklager i forhold til stor aldersforskel mellem en forurettet og en sigtet vurderer, at kvindens frivillige valg af ham som partner er usandsynligt, fordi *"hun ser ud som om, hun godt kunne få nogle naturlige kontakter normalt, hvis hun gerne ville det. Det [er] ikke sandsynligt, at hun lige har valgt ham der"* (Lillian, anklager).

Problemet er her, at de normale standarder for indgåelse af seksuelle kontakter eller parforhold, som denne fælles referenceramme trækker på, netop har frivilligheden og det frie valg som forudsætninger og derfor er svær at anvende på seksuelle overgreb. Ved overgrebet sætter tvangen eller truslen om tvang netop normale regler og normer ud af spil, hvorfor det mere har at gøre med magt og dominans, end det har at gøre med seksuelle relationer. Uanset, om optakten har inkluderet flirt, kys og berøring, så ændrer den manglende accept af et nej, eller anden form for modstand, kontakten mellem parterne fra (måske) at have handlet om noget seksuelt til at handle om krænkelse og magt.

Længerevarende, voldelige forhold

Det samme magtaspekt gør sig gældende i forhold til *karakteren* af relationen. Det bliver sat på spidsen i forhold med længerevarende forløb af ofte både vold og seksuelt misbrug. Der er et troværdighedsproblem i at blive hos den mand, som gentagne gange slår og voldtager. På spørgsmålet om bevisbyrden i langvarige misbrugsforhold kan løftes til straf, siger en af anklagerne

”det kan man godt, hvis man kan... der er det bare sværere med voksne kvinder at godtgøre, at det nu var imod deres vilje, når de nu bliver i forholdet og finder sig i det igen ’hvorfor gik du ikke på det tidspunkt, eller gik til politiet?’” (Lillian, anklager). Det synes at skabe en vis frustration hos blandt andre politiet, når de efter en lang efterforskning og forsøg på at hjælpe kvinden alligevel finder, at hun ender tilbage hos manden. En politimand fortæller om en sådan en sag med et langvarigt misbrugsforhold: *”Han blev dømt [...] men da han kom ud og ringede til hende, så tog hun hjem til ham og besøgte ham, og så gentog succesen sig [...] men hvorfor fanden gør hun det?! Hun havde alarmtelefon, og hun vidste, hun skulle bare ringe til politiet... så kom de styrtende med det samme”* (Preben, kriminalpolitiet). Ligesom kvinder, der har anmeldt flere voldtægter, kan kvinderne, der går tilbage til gerningsmanden, ende med et troværdighedsproblem.

Troværdighed som utroværdighedens modstykke

Vurderingerne af troværdighed hos den forurettede og den sigtede er ikke uafhængige af hinanden. Med andre ord er troværdighed et relationelt begreb, hvor den enes utroværdighed kan styrke den andens troværdighed. Hvis man for eksempel tager den mistænkte i en løgn *”så bliver hendes forklaring om, hvad der faktisk skete, den bliver tungere, vægtig over for ham der, der siger ’det var slet ikke mig, jeg gik direkte hjem, og det er der ingen, der kan...’”* (Kirsten, anklager). Dette gælder selvsagt også omvendt, hvis hun tages i at lyve.

De personlige forhold

Udover at troværdigheden bliver afvejet mellem de to parter, så er der også en række omstændigheder, der i udgangspunktet synes at styrke troværdigheden særligt for sigtede. Omstændigheder som uddannelse, familie, arbejdssituation m.v. kan indgå som overvejelser, når sigtedes troværdighed skal vurderes. En efterforsker siger direkte, at det ingen betydning har for efterforskningen, men flere anklagere er inde på, at det også er en del af det samlede billede. Idet de to parter troværdighed vejes op mod hinanden, kan det altså i sidste ende også betyde noget for vurderingen af *hendes* troværdighed, at *han* har gode personlige forhold, der ikke normalt ville sandsynliggøre ham som voldtægtsmand. En bistandsadvokat siger:

”der er ikke nogen tvivl om, at der kan politiet foretage en afvejning af den ene kontra den andens troværdighed. Er der tale om en – om man så må sige – pæn, ordentlig forretningsmand, og så kommer der en eller anden pige, som han en aften, hvor han har været til julefrokost, har mødt tilfældigt på en bar, og hun i øvrigt har ry for at være... du ved så fremdeles [...] så er der igen også dér en afvejning” (Gitte, bistandsadvokat).

Heri ligger en fordom om, at forbrydelser kun bliver begået af folk med dårlige socioøkonomi-

ske forhold – en sandhed, der i forhold til voldtægter, ikke synes at have genklang i virkeligheden. At 'gode personlige forhold' hos de sigtede gør sagerne sværere, bekræfter formodningen om, at det ikke er helt ligegyldigt for troværdighedsvurderingen, om den sigtede er direktør eller pusher. Der hæfter sig forskellige normalbilleder på forskellige baggrunde, hvor nogle er lettere at forbinde med tvivlsom adfærd end andre. Det er også denne stereotyp, Joan-Søstrene henviser til i forhold til, om visse overgreb overhovedet bliver anmeldt af kvinderne: *"Sådan en festlig gruppevoldtægt i Gl. Holte på bagtrappen nytårsaften med nogle af de der pæne drenge, hvis forældre i hvert fald tror, de er det, de bliver ikke anmeldt"* (Kamma, Joan-Søstrene).

KAPITEL 8 – ETNISKE MINORITETER OG VOLDTÆGT

Når troværdigheden i voldtægtssager bliver vurderet, kan både offer og gerningsmands etnicitet have betydning, selvom en anklager meget rigtigt siger: *"Der er sgu ikke en kultur i Danmark, i hele verden, der siger, kvinder skal have et par på hovedet, før de skal bolle. Sådan er det jo"* (Karsten, anklager).

Men forestillinger om og vurderinger af normalitet hviler på genkendelse og identifikation. Tilhørsforholdet til en minoritet, der potentielt udskiller sig fra flertallets definerede normalitet, kan derfor komme til at spille ind i vurderingerne af voldtægtssagerne. Samtidig tydeliggør vurderingerne af 'det anderledes' netop, at *alle* gængse normalitetsbetragtninger i voldtægtssagerne ikke er faste størrelser, men bunder i etablerede normer, der bevæger sig.

Der er helt tydeligt forskel på antallet af sager i de enkelte politikredse, hvor forurettede og/eller den formodede gerningsmand har anden etnisk baggrund. Nogle kredse har slet ikke nogen sager, mens de i andre udgør en betragtelig del af den samlede mængde. Herudover er der en vis opdeling i forhold til køn, hvor sagerne oftere har en formodet gerningsmand med anden etnisk baggrund end en forurettet. Flere af vores informanter nævner netop den kendsgerning, at der faktisk er meget få sager, hvor en kvinde med anden etnisk baggrund anmelder sig voldtægtet. Flere informanters fortolkning er, at der ligger nogle kulturelle barrierer for, at kvinder med anden etnisk baggrund overhovedet anmelder et overgreb:

"Jeg tror desværre, det skyldes, de ikke anmelder det. Det er simpelthen, fordi det er så stor en skam og vanærende. Så hellere på en eller anden måde forsøge at skjule, hvorfor de pludselig nu ikke er jomfruer længere" (Gitte, bistandsadvokat).

En del informanter nævner specifikt, at de tror, der er et stort mørketal af uanmeldte voldtægter i denne gruppe:

"...hvis hun så [er] blevet overfaldet, så er det slet ikke sikkert, hun i sin verden og optik kunne drømme om at sige det hjemme til manden med al risiko for at blive udstødt som uren, eller at [...] skulle ligge til gynækologisk undersøgelse [...] så der, tror jeg, ligger et stort mørkeområde, som vi slet ikke kender" (Peter, kriminalpolitiet).

Kultur

Kultur bliver altså en faktor, når normalbilledet for en minoritet skal fortolkes og forstås. Det betyder selvsagt ikke, at kultur ikke indgår i et gennemsnitligt dansk normalitetsbillede, men her forbliver kulturen uudtalt, fordi det er en fælles referenceramme for flertallet, inklusiv systemets egne aktører. Synet på kvinder og normal seksuel adfærd handler i høj grad om kultur, uanset hvor vi befinder os, men det bliver først udpeget som sådan – dvs. anderledes – når det adskiller sig fra den gængse definition af normal. Udover vurderingen af normal adfærd og troværdighed, som gælder i alle sager, bliver etnicitet en yderligere udfordring at fortolke ind i dette billede. Og der er da også tegn på, at der er mere tvivl forbundet med sådanne sager hos mange af vores informanter.

Flere informanterne har forestillinger om, hvordan 'de andres' minoritære kultur og adfærd er i forhold til 'vores' majoritære. Der er tendens til, at de kredse, der har få eller ingen sager, også har mere tvivl eller i hvert fald tydeligere stereotype billeder af, hvad der er normalt blandt etniske minoriteter. Det handler igen om genkendelse og identifikation. De politikredse, hvor befolkningsgrundlaget er mere broget, og hvor der derfor er større kontakt mellem systemet og etniske minoriteter – og ikke kun i forhold til voldtægt eller andre straffelovsovertrædelser – er der samtidig en ganske jordnær tilgang til etnicitet. Det er her ophørt med at være så anderledes.

Anderledes kønsroller og adfærd

En anklager forklarer problematikken med, at *"det kan være svært, fordi man ikke kender [...] det normale adfærdsmønster så godt, som man gør med danskere. [Det er] vanskeligere at foretage denne her normaladfærds-vurdering og afvigende adfærd"* (Lillian, anklager). Det kan altså i udgangspunktet være mere vanskeligt at forstå og genkende handlemønstre, og det kan påvirke fortolkningen af normal seksuel adfærd og kønsroller. Netop kønsrollerne nævnes som et element, hvor kvinder med anden etnisk baggrund er anderledes stillet end danske kvinder:

"... de sorthårede er jo mere opdraget til, at det er manden, der styrer det der, og kvinden skal helst blive hjemme og gøre, hvad hun får besked på. [Mændene har] så et problem med at håndtere den danske frimodighed fra pigernes side" (Lars, kriminalpolitiet).

Dette bliver kædet sammen med de kulturelle barrierer for anmeldelse og bliver en del af forklaringen på, hvorfor så få minoritetskvinder anmelder. Et anderledes kønsrollemønster bliver også brugt som forklaring på, hvorfor det er 'normalt' at støde ind i formodede gerningsmænd med anden etnisk baggrund:

”Vi ved da også, der var da mange af de kvinder, der lever et fuldstændigt usselt liv. De må ingenting, og de skal bare være hjemme. De skal bare gøre, som der bliver sagt. Passe hjem og unger [...] men vi får ikke så mange henvendelser fra dem. Det er først, når det går helt galt, så kan vi godt høre fra dem. Men ellers er der mange, der finder sig i det, fordi sådan er det. Og sådan var det også med deres mor og far derhjemme i Tyrkiet, eller hvor fanden de kommer fra. Og sådan har det altid været. Vi ser jo flere overgreb, hvor det er ’anden g’ere’, som vi kalder dem” (Preben, kriminalpolitiet).

Det er altså både kvindernes og mændenes adfærd, der bliver trukket frem som anderledes end den gennemsnitlige danske adfærd. Hvor kvinderne med anden etnisk baggrund altså vurderes at være mere begrænsede end danske kvinder, så er mændene nærmere uden grænser og normer om normal seksuel omgang:

”Og vi har det med de unge drenge, som er børn af vores indvandrere, hvor seksualitet er ikke noget, man har derhjemme, man taler om. Det tror jeg i hvert fald ikke, det er. Far, og storebrødre, som godt nok kan være gift, de har danske kærester ved siden af. De mænd får lov at køre ud af linen og være seksuelt sammen med mange” (Kirsten, anklager).

Etnicitet præsenterer nogle forskelle mellem vores informanter, som ellers i praksis og i tilgang til voldtægtsproblematikken er meget på bølgelængde. Spektret for fortolkning er så at sige bredere, når det kommer til etnicitet. Forestillingerne om normal seksuel adfærd varierer alt efter, hvilken betydning informanterne tillægger den anden kulturelle baggrund. Spektret går helt fra en anklager, der understreger, at der *ingen* forskelle er i sager, hvor en eller begge af parterne har anden etnisk baggrund, til andre informanters syn på, at netop den anderledes kultur sætter andre grænser for blandt andet oplevelsen af en seksuel krænkelse:

”Hvad er normalbilledet i deres kultur. Hvis normalbilledet er – hvis vi går tilbage til Hestenes Dal og Hulebjørnens Klan for at gøre det helt ekstremt – hvis det er deres kulturbillede, hvornår er det så en krænkelse? Hvis det er det, de selv opfatter som normalbilledet” (Lars, kriminalpolitiet).

Troværdighed og forurettede med anden etnisk baggrund

Udover de elementer i troværdighedsvurderinger, som vi allerede har været inde på, så er der nogle yderligere betragtninger i spil, når det handler om forurettede med anden etnisk baggrund. En af disse handler om en øget opmærksomhed på anmeldelsesmotivet. Flere informanter peger på, at en voldtægtsanmeldelse kan have baggrund i at skjule eller bortforklare et førægteskabeligt seksuelt forhold for familien. Her er det ofte fædre og brødre, der fremhæves, og deres reaktion

på, at deres datter eller søster ikke længere er jomfru. En af anklagerne fortæller, at man i vurderingen af sagerne også medtænker:

"...om hun faktisk med sin egen frivillighed har været sammen med denne her mand, men at hendes familiemæssige baggrund og hendes brødres vrede gør det så vigtigt for hende at fastholde en forklaring, om at det har været med vold, og det har været voldtægt. Den lille facet skal man i hver fald have med" (Kirsten, anklager).

Kirsten sammenligner ydermere dette mulige motiv med de tidligere nævnte forklaringsmodeller om at skjule utroskab for sin kæreste eller over for sine forældre. Der ligger altså i denne opmærksomhed på motiv en sandsynlighedsberegning over, at konsekvenserne af seksuelt samvær kan være ubehagelige, måske endda farlige, for kvinder med etnisk minoritetsbaggrund,

"fordi det kan være så forfærdeligt for dem, hvis familien opdager, at de har været i seng med en mand, før de er blevet gift. Så der kommer nogle andre vurderinger ind. Det der motiv med at anmelde noget som voldtægt kan være mere tungtvejende, end det ellers kan [...] det er mere sandsynligt, at de vil sige, at det her samleje var foregået mod deres vilje" (Lillian, anklager).

Den øgede opmærksomhed på anmeldelsesmotiv går for disse informanter heldigvis hånd i hånd med en generel refleksion og åbenhed over for forskellige 'normaliteter' og eventuelle egne begrænsninger i viden om disse kvinders baggrund.

"Det er rigtig svært. [Man] vil jo så også kontakte nogle andre personer fra miljøet for at høre, hvad normal adfærd er, hvad ville man normalt gøre, prøve at hente noget information om det. Det ville jeg i hvert fald gøre" (Lillian, anklager).

Åbenhed og refleksion er samtidig en nødvendighed, fordi forforståelser også kan være farlige. De kan skabe en skepsis over for sagerne, som kan minde om tidligere tiders praksis med et system, der var på vagt overfor, at kvinder blot anmeldte voldtægt for at få lov til at få en abort.

En anden betragtning i forhold til voldtægtsanmeldelser fra kvinder med anden etnisk baggrund handler nærmest om det stik modsatte: Nemlig at barriererne for at anmelde er så omfattende, at det bliver taget ekstra seriøst, hvis der faktisk kommer en henvendelse. Her er det igen som konsekvens af sandsynlighedsberegning, der går på pigernes formodede seksuelle adfærd og omgang. En bistandsadvokat siger først, at etnicitet ikke spiller en rolle, men siger i samme sætning, at:

"nej, det gør det så alligevel lidt, fordi der er rigtig mange situationer, hvor en pige af anden

etnisk oprindelse siger, hun er blevet voldtaget. [...] Selvfølgelig kan de da også være let på tråden, men alt andet lige, så har det formodningen mod sig, hvis vi når dertil og får deres tillid og får snakket med dem om, hvorvidt de var jomfru forud for det. Så finder man lidt ud af, at det i sig selv gør, at man må tro på, det er en voldtægt, fordi i hendes kultur ville man aldrig have sex forud for ægteskab” (Gitte, bistandsadvokat).

Endelig er der en betragtning i spil, der handler mindre om troværdighed og mere om mødet med pigerne af anden etnisk baggrund. De bliver oplevet som lidt sværere at tale med om de seksuelle ting. Baggrunden herfor har allerede været nævnt fra flere informanter – det handler om skam og mindre åbenhed om det seksuelle i deres familiebaggrunde. Samtidig tilføjer anklageren Rasmus den vigtige pointe, at det ikke er let for nogen, uanset baggrund, at skulle fortælle om kränkelsens intime og grænseoverskridende detaljer over for politiet:

”Men det kan være svært at håndtere specielt kvinder af anden etnisk baggrund. De er meget sky og tilbageholdende. Og lige præcis de emner er ikke særlig nemme for dem at tale om. Det er såmænd svært nok, havde jeg nær sagt, for almindelig etniske danskere, som er liberalt opdraget [...] Men det er meget svært for dem” (Rasmus, anklager).

Troværdighed og gerningsmænd med anden etnisk baggrund

I forhold til mistænkte gerningsmænd med anden etnisk baggrund bringer både informanter og politijournaler nogle særlige betragtninger frem ud over de generelle troværdighedselementer.

Den første betragtning handler om sprog og adfærd. Ligesom det er tilfældet med de forurettede etniske minoritetskvinder, nævner flere, at det kan være svært i voldtægtssager at afhøre en sigtet med anden etnisk baggrund. Det handler både om kommunikation og kvindesyn. En informant fra politiets øvre rækker siger, at sigtede med anden etnisk baggrund er vanskelige at ”*snakke med i det hele taget og kommunikere med. De har en holdning over for kvinder, som... ’kvinder har ingen ret og det de siger, det er løgn’*” (Preben, kriminalpolitiet).

Netop fordi forklaringerne i voldtægtssager er så væsentlige som bevis, bliver et dårligt eller utilstrækkeligt sprog pludselig en faktor, som systemets aktører skal være opmærksomme på:

”Man kan sige, man må ikke som anklager på nogen måde lade sig støde af, at de bruger et mere forsimplet sprog. Der må man sige, det gør de, fordi deres sprog ikke er bredere, og de ikke har lært de der halv-pæne ord, vi har for kønsdele. Det må du ikke lade dig støde af, det må ikke gå ind i din overvejelse. Det skal man jo selvfølgelig lige være opmærksom på, at man ikke

må. Der går det ind, men forhåbentlig som en forståelse også fra anklagers side af, at det ikke har nogen betydning” (Kirsten, anklager).

Der er altså på den ene side en konstatering af en til tider atypisk udtryksform, men på den anden side også en bevidsthed om ikke at lade det påvirke indtrykket og afgørelsen.

Som tidligere nævnt er nogle af kodeordene for de troværdige forklaringer, at de er præcise, detaljerede og sammenhængende. Det bliver nævnt, at det utilsigtet kan tale imod sigtede med anden etnisk baggrund, at de ofte ikke mestrer denne form for forklaring, hvilket i sidste ende kan give et mistænkeligt eller utroværdigt indtryk af vedkommende. Følgende udsagn fra en bistandsadvokat illustrerer denne pointe:

”Der er desværre en ting ind imellem, som jeg faktisk synes, er rigtig synd for mange med anden etnisk baggrund. Det er, at de snakker enormt meget [...] de starter altid med ruder konge. Det gør dem altså ind imellem lidt utroværdige [...]. De har sådan meget med, de forsøger at tale hurtigt og forklare og have et stort ordforråd. Jeg synes sommetider, det er synd for dem, hvor de ville være bedre tjent med bare at svare ja og nej. Men det ligger meget i deres kultur. [Men] vi er opdraget med at tro, at når man starter der, så er det, fordi man har dårlig samvittighed. Det har jeg oplevet en gang imellem. [Men] det er politiet, der skal vurdere den slags, og jeg tror ikke, de lader sig snyde af det” (Gitte, bistandsadvokat).

Endelig er der en sidste betragtning, der handler om stereotyper – ikke nødvendigvis hos systemets aktører, men også fra kvinderne, der anmelder. En del af de sager, vi har gennemgået, som er endt med at blive vurderet som ’tvivlsomme’ eller endda falske, har haft en gerningsmand med anden etnisk baggrund i hovedrollen. Der synes at være en forestilling om, at hvis man beskriver en ikke-dansk gerningsmand, så vil det være mere sandsynligt og legitimt. Der er to sider til denne problematik: På den ene side handler det om de billeder og forestillinger, som flourer i samfundet om andre kulturer, og som får nogle anmeldere til at trække på denne kollektive bevidsthed i deres anmeldelser. På den anden side handler det også om, hvordan systemet agerer, og i hvor høj grad der er bevidsthed om ikke at lade sig styre af disse fordomme.

Den første del omkring forestillingen om det plausible i en gerningsmand med anden etnisk baggrund er der flere af vores informanter, der nikker genkendende til. En informant siger netop, at *”jeg tænker også tit på, indvandrerne får jo skyld for meget”* (Peter, kriminalpolitiet). Betragtningen bliver uddybet i følgende lille udveksling mellem to kriminalfolk:

Lars: *”det er et meget taknemmeligt offer at bruge som gerningsmand, fordi der i forvejen er en masse fordomme om, at de nok kunne finde på sådan noget”*

Rikke: *"ja, det er som om, man har en fornemmelse af, hvis man siger det, så tror myndighederne på det"*

Lars: *"så er man selv lidt mere offer"*

(Lars og Rikke, kriminalpolitiet)

Den anden del går på systemets modtagelse af disse anmeldelser og forestillinger. Her er der lidt divergerende holdninger alt efter, om det er folk inden for systemet eller uden for systemet, der beskriver situationen. Her skal det igen understreges, at der er forskel på politikredse. I forhold til etnicitet er der ingen af de fire medvirkende politikredse, der af offer-eksperter udpeges som problematiske. Men som en mere generel iagttagelse nævner to bistandsadvokater, at nogle gerningsmænd kan formodes at vække større genkendelse og identifikation end andre. Det er igen forestillingen om normalitet, der er i spil.

"Jeg tror til gengæld måske nok, man kunne frygte, at politiet [...] ind imellem [...] kunne sætte nogen i bås i forhold til, om det er denne her pæne familiefar, forretningsmand eller jurastuderende unge fyr kontra, om det er Ali, som aldrig nåede at få en uddannelse, som er blevet anmeldt. Det vil jeg ikke afvise, men det er ikke noget, jeg kan sætte fingeren på" (Gitte, bistandsadvokat).

"[måske vil] politiet i lidt højere grad kunne acceptere, at du, Hansen, Petersen, Jensen med blå øjne og lyst hår, har tolket det signal anderledes, end det som pigen mente. [...] Den samme villighed til at kunne sætte sig ind i, at en med anden etnisk baggrund og en helt anden normdannelse og kulturel baggrund har misfortolket nogle signaler, [er der] måske ikke den samme villighed til at læse" (Lone, bistandsadvokat).

Joan-Søstrene fortæller ydermere om en kvinde, der oplevede, at hendes anmeldelse først blev taget alvorligt, da hun sagde, at gerningsmanden havde anden etnisk baggrund. Samme overvejelse gør sig gældende i forhold til statistikker og mediebilleder af, at etniske minoriteter er overrepræsenteret i forhold til grove forbrydelser: *"Vi har funderet lidt over, om det er, fordi politiet er meget flinkere til at tage imod anmeldelser, når man siger, en eller anden kommer fra et andet sted"* (Kamma, Joan-Søstrene).

Selv om etnicitet altså er underordnet i forhold til voldtægtsforbrydelsens karakter og natur, så bliver det alligevel et element i troværdighedsvurderingen, som stiller krav om refleksion og tolerance fra systemets side. Der er alt andet lige en større risiko for, at forurettede eller sigtede med anden etnisk baggrund bliver misforstået eller slet ikke forstået, når der skal optegnes sandsynligheds-

og normalitetsbilleder i forbindelse med at opklare anmeldte seksuelle krænkelser. Samtidig tydeliggør vurderingerne af 'det anderledes' netop, at *ingen* gængse normalitetsbetragtninger i voldtægtssagerne er faste størrelser, men derimod bunder i etablerede normer i bevægelse.

KAPITEL 9 – HVAD BLIVER ANMELDT SOM VOLDTÆGT

Hvad anmeldes som voldtægt?

Omkring to tredjedele af de anmeldelser, hvor politiet har sigtet en formodet gerningsmand, får i sidste ende anklagemyndighedens stempel på, at de *ikke* er voldtægt i juridisk forstand. Men allerede på anmeldelsesstadiet sker der en frasortering og fortolkning af hændelsen, der afgør, om den overhovedet kvalificerer til at blive defineret som en voldtægtsanmeldelse. Der er forskellig praksis i politikredsene omkring modtagelse af anmeldelser. Hvor nogle kredse med det samme vil registrere et anmeldt seksuelt overgreb som en egentlig voldtægtssag, vil andre i udgangspunktet registrere sagen som en 'undersøgelsessag om sædelighedsforbrydelse'. På et overordnet plan er det en vigtig påmindelse om, at de efterfølgende statistikker ikke er bedre end deres datamateriale. Derfor kan det være svært at sammenligne antallet af anmeldelser mellem politikredse. På et mere konkret plan rejser det spørgsmålet om, hvordan den initiale sorteringsmekanisme fungerer, og om der i undersøgelsessagerne ligger et mørketal for antallet af anmeldte voldtægter. En efterforsker mener, at *"vi har jo næsten ti gange så mange undersøgelsessager, som vi har sigtelser"* (Lars, kriminalpolitiet).

Denne frasortering og fortolkning allerede på anmeldelsesstadiet kan sættes overfor, at mange af vores informanter mener at kunne iagttage, at flere og flere forskellige hændelser eller oplevelser bliver betegnet og anmeldt som voldtægt.

Kvinderne anmelder flere og mere

Med forsigtigt forbehold konkluderer forfatterne til den sidste nye prævalensundersøgelse om vold og voldtægt i Danmark, at der synes at være en tendens til faldende antal overgreb koblet med stigende tilbøjelighed til at anmelde.¹²⁴ Flere informanter fra de fire politikredse, der deltager i nærværende undersøgelse, nævner også, at kvinder er blevet hurtigere til at anmelde seksuelle krænkelser, og at grænsen for, hvornår noget bliver opfattet som en seksuel krænkelse måske også har ændret sig. *"Voldtægt er blevet ord for 'jeg brød mig egentlig ikke om det bagefter. Jeg synes egentlig, det var irriterende, jeg havde været sammen med ham'"* (Kirsten, anklager). Mange

124 Balvig & Kyvsgaard (2006)

af vores informanter har iagttaget en udvikling, hvor der kommer flere anmeldelser, hvor der ikke er umiddelbare tegn på et overgreb, og hvor nogle af ovennævnte utroværdighedsmomenter stikker ud: *"For mig, er associationen ved voldtægt, at det er noget med vold. Bare ordet gør, at jeg synes, det er noget modbydeligt noget, noget grimt noget. Men når man som politimand gentagne gange ser de samme historier gentage sig og gentage sig, så mister det lidt af den betydning"* (Preben, kriminalpolitiet).

Flere informanter understreger, at hovedproblemet er de mange voldtægter, der ikke bliver anmeldt. Derudover er det nogle gange så at sige er 'de forkerte sager', der bliver anmeldt:

"der er måske en større tendens til at gå til politiet i det hele taget. Det er noget med, at man føler, at man ikke vil finde sig i det [...] man forventer ligesom at politiet skal ind og ordne alle mulige sager, og der er jo ikke nødvendigvis godt at blande politiet ind i ting, som kunne være klaret udenfor. Det er ikke alting, der hører hjemme i straffesystemet. Det synes jeg, man ser en tendens til, at der bliver anmeldt mere" (Lillian, kriminalpolitiet).

'De forkerte sager' bliver ikke indgivet af ond vilje, men er oplevelser af seksuelle krænkelser, som ifølge de professionelle, der arbejder på området, er på grænsen til, hvad der juridisk er voldtægt. Informanterne i denne undersøgelse giver forskellige bud, når de forklarer deres oplevelse af, at kvinder anmelder flere oplevelser som seksuelle overgreb. For at gøre det helt klart, så er der *ikke* tale om falske anmeldelser: *"det er væsentligt at skelne mellem den rene falske anmeldelse, hvor man finder på noget og så den store gruppe, som jeg synes vi har mange af, af unge kvinder, som har haft en grim seksuel oplevelse, som de opfatter som voldtægt"* (Rikke, kriminalpolitiet).

Voldtægt som fortrydelse

En af forklaringsmodellerne på 'de tvivlsomme' voldtægtssager, handler om, at kvinden har fortrudt et seksuelt samvær, eller at hun anmelder et frivilligt samleje som voldtægt for at undskylde sin adfærd. *"Gennem de sidste to år synes jeg, der er flere og flere sager, hvor jeg meget hurtigt finder ud af, denne der sag kommer aldrig videre. Hvor det virker meget til, det er et spørgsmål om, at en pige... jeg tror egentlig, hun har fortrudt"* (Gitte, bistandsadvokat). Ræsonnementet er her, at der egentlig ikke er tale om et strafbart overgreb, men at kvinden har fortrudt. Herudover kan retfærdiggørelsen over for omverdenen også spille en rolle: *"Var det fordi, det var under tvang, eller er vi inde i ... 'jeg kunne egentlig ikke lide det, da det skete' eller 'jeg kan ikke lide det over for min far og mor. Jeg kan ikke lide det over for min kæreste eller mand'"* (Kirsten, anklager). Det genfindes også i beskrivelsen fra en politimand: *"Det er nemmere at sige 'jeg er offer, nu må I trøste mig og hjælpe mig' end at komme hjem og sige 'jeg er en idiot'"* (Preben, kriminalpolitiet). Utroskab

og fortrydelse som forklaringsmodel kobles også sammen med kvinders adfærd:

"Og så er der ligesom sammenhængen med, at kvinder har fået mulighed for at gøre så meget – heldigvis – går i byen, og det forventes, at de nærmest færdes hjem selv. Det forventes, at de kan drikke en masse. Nogle kvinder i nogle grupper drikker alt for meget og bliver rigtig dumfulde og kommer så til at blive udnyttet, fordi de er fulde, men ikke udnyttet strafferetligt. Og det bliver man ked af bagefter, fordi selv om man kan det hele og er så sej, så er der nok stadig – jo, det er der – der er en blufærdighed med ikke at kaste sig helt så voldsomt udi grams" (Kirsten, anklager).

Anklageren mener ligesom mange andre informanter, at der er eksempler på, at kvindernes adfærd så at sige er løbet dem af hænde, og at deres handlinger ikke altid kan leve op til deres egne holdninger om anstændig adfærd.

Voldtægt som dårlig sex

"Der er nogle anmeldelser, jeg snakker med mine kvindelige kollegaer om, og siger 'hvad helvede får en kvinde til at gå til politiet?' Ikke fordi de er falske. Historien er utvivlsomt rigtig nok, men hvor vi er inde på denne her, dårlig sex er ikke strafbart" (Karsten, anklager). Flere informanter oplever, at det voksende antal anmeldelser bunder i, at kvinder finder sig i mindre. Som en anklager forklarer det: *"Det har været en dødssyg oplevelse, herom ingen tvivl. Men der er ikke noget vold. Der er heller ikke nogen trusler. At det har været klamt, fred være med det"* (Karsten, anklager). Når hændelsen i efterforskningen bliver sat over for bevis om forsæt, er der en risiko for, at hvis forsættet ikke kan bevises, så bliver anmeldelsen som konsekvens reduceret til at være en dårlig oplevelse: *"hvor går grænsen mellem det at være et dumt svin, som har overskredet offerets grænser, måske endda markant, og så til at der er egentlig forsæt?"* (Lars, kriminalpolitiet).

Voldtægt som stjerne for en aften

En tredje forklaringsmodel, der bliver bragt på bane af vores informanter retter sig især mod helt unge piger, hvor anmeldelsen kan være alt fra behovet for opmærksomhed til ensomhed og et psykisk nødråb om hjælp. Det bliver fortolket af flere af informanterne som en trend i tiden, at presset for at skille sig ud og være speciel er større, og at voldtægt som det ultimativt krænkende for en kvinde netop opfylder kriterierne for at komme i centrum og få opmærksomhed. *"Det er tidens almindelige fokus på opmærksomhed, at komme i centrum, om det ikke lige er fra Stjerne for en aften til Vild med dans, hellere komme i centrum for noget lort, end slet ikke"* (Peter, kriminalpolitiet).

Forældrene presser en anmeldelse igennem

Flere informanter understreger, at forældrene ofte kommer til at overtage sagen og presse en anmeldelse igennem. Det har flere af informanterne en del eksempler på: *"Man bliver rodet ind i noget og får så sagt 'jeg ville heller ikke'. Så siger den handlekraftige far 'så er det voldtægt', for dem har vi mange af [...] de bliver sgu presset til at anmelde det der"* (Peter, kriminalpolitiet). En anklager giver et lignende eksempel: *"Jeg har faktisk haft en sag, den indeholdt ikke fugls føde i retning af voldtægt. Ikke noget, der lignede. Der havde ikke engang været et samleje. Der havde heller ikke været tvang. Der havde heller ikke været trusler. Men qua snak med moren, så var den blevet anmeldt som voldtægt"* (Karsten, anklager). Det er så ofte først med politiets mellemkomst, at den egentlige historie kommer frem: *"Så må jeg så sige, pigerne er mange gange søde til at fortælle den rigtige historie, når de først bliver afhørt af politiet. Så mange gange, hvis det viser sig, den rigtige historie kan ikke dække noget som helst, er der heller ikke mere i den"* (Karsten, anklager).

Systemets svar

Seksuelle krænkelse bliver taget meget alvorligt. Derfor er det jo også det sikre valg at registrere hændelsen som en anmeldelse og dermed få den undersøgt nærmere. Den uundgåelige ulempe er så risikoen for anmeldelse af sager, der allerede i udgangspunktet ikke har bevismuligheder. Det vil have menneskelige omkostninger for både en eventuelt sigtet og for den forurettede, når sagen bliver sluttet på grund af manglende beviser. Når først anmeldelsen er registreret, kan den ikke trækkes tilbage. Bordet fanger så at sige.

Falske anmeldelser

Den sidste kategori af anmeldelser, vi vil inddrage her, er de efterhånden berømte og berygtede falske anmeldelser. Der er ingen tvivl om, at de findes, men i modsætning til den spalteplads de tildeles i medierne, så er det ifølge vores informanter ikke et stort problem. I sammenligning med de overgreb, der *ikke* anmeldes og de anmeldte overgreb, der ikke kan bevises, kan man ligefrem påstå, at det er et lille problem. Det er jo dog en gammel sandhed, at et problem ikke behøver at være omfangsrigt for at fylde meget, og denne sandhed synes at gøre sig gældende netop for de falske anmeldelser.

Falske anmeldelser handler i modsætning til de ovennævnte anmeldelser om deciderede opdigtede historier om overgreb. De mest alvorlige er selvsagt dem, hvor en faktisk person udpeges som gerningsmand, mens de øvrige er historier uden navngivne personer, og hvor hele forløbet er fiktivt. Herudover er der en mellemkategori af anmeldelser, hvor der ganske givet har været et grænseoverskridende seksuelt samvær, men hvor hændelsen placeres i en fiktiv kontekst – for

eksempel i et forsøg på at højne troværdigheden, hvis kvinden frygter, at politiet vil holde hende medansvarlig. Det er altså vigtigt, at få det rette proportionsforhold ind, når vi taler om falske anmeldelser og at huske på, at de bevismæssigt svære sager ikke er synonyme med falske historier. De helt fiktive anmeldelser er altså få: *"det er jeg helt sikker på, det der med de falske anmeldelser, det er ikke noget stort problem. De findes, men det er ikke noget stort problem. Jeg tror bestemt, at langt hovedparten af de kvinder, der kommer og anmelder, i hvert fald subjektivt føler sig udsat for voldtægt"* (Rasmus, anklager) – ligesom kvinders 'ondsindede opdigtede anmeldelser' nævnes af nogen, men uden at der sættes konkrete eksempler på. En bistandsadvokat siger oven i købet om sidstnævnte: *"de her chikaneanmeldelser, dem har jeg ved gud aldrig set. Jeg har set dem med interesse i amerikanske film, men jeg har aldrig været ude for dem"* (Lone, bistandsadvokat).

Når disse forbehold er taget, er der ingen tvivl om, at det er meget problematisk, når der kommer en falsk anmeldelse. Ikke alene risikerer politiet at trække en uskyldig mand igennem en lang og hård proces, men det planter også en skepsis hos nogle politifolk, hvilket i værste fald kommer til at påvirke modtagelsen af seriøse anmeldelser. Det er derfor heller ikke uden berettigelse, at der er opmærksomhed på problemet, for som en af politimændene siger: *"selvfølgelig er man nødt til, hvis man synes, man ser en trend, man skal da ikke være politisk korrekt og sige 'det må vi bare ikke snakke om'. Selvfølgelig må man da det"* (Peter, kriminalpolitiet).

Derudover, skal man selvfølgelig også huske på, at falske anmeldelser ikke er et fænomen, der kun optræder i forhold til kvinder, der anmelder fiktive voldtægter. Politiet modtager falske anmeldelser inden for alle kategorier af overtrædelser, og som en kuriøs generel betragtning får vi fortalt, at kvinder ofte anmelder falsk som ofre, mens mænd anmelder falsk som gerningsmænd – selv for grove forbrydelser som drab. Peter får det sidste ord om de falske anmeldelser:

"Man skal passe på, man ikke siger 'det er kun kvinder, der kan finde på at gå op og anmelde falsk'. Det gør mænd da meget mere, bare ikke lige om voldtægt [...] Problemet på voldtægtsområdet, det er altså, at mænd voldtager kvinder [...]. Det er problemet. Problemet er ikke, at nogle få kvinder anmelder falsk" (Peter, kriminalpolitiet).

Refleksioner over 'det normales' udvidelse og indhold

De normalitetsbetragtninger og vurderinger af troværdighed, som ligger i politiets og anklagerens arbejde, er et produkt af herskende normer og grænser i samfundet. Omvendt er politi og anklagere selv med til at skabe og definere disse normer, når de for eksempel afgrænser, hvad der tæller som voldtægt i juridisk forstand – og dermed hvad der er samfundsmæssig acceptabel og uacceptabel seksuel adfærd.

Puritanisme

Nogle informanter mener, at det danske samfund i dag er blevet mere moralsk og puritansk. *"Jeg tror, samfundet fra at være mere åbent i 60'erne og 70'erne, hvor man kunne flere ting – for den sags skyld måske også i 80'erne – at man er mere puritansk nu, man er ved at gå tilbage lidt i, hvad man må"* (Lillian, anklager). Flere informanter understreger også, at de unge i dag hverken er mere eller mindre eksperimenterende end tidligere. Selv om de ved mere og ser mere på internettet m.v., er de altså ifølge disse informanter stadig generte og tilbageholdende i deres seksuelle praksis.

I denne anskuelse er rammerne altså blevet strammere i forhold til, hvad der er acceptabel og normal seksuel adfærd. Det er dermed ikke sagt, at holdninger og handlinger så følges ad, men snarere at holdningerne til handlingerne er blevet mere begrænsende. En følge heraf kan for eksempel være grænsen for, hvornår kvinder oplever sig krænket, er sænket, og at de dermed anmelder hurtigere. Også forældrenes involvering i anmeldelser på vegne af deres unge døtre kan ses i dette lys. Andre informanter ser også det stigende fokus på anmeldelser inden for sædelighed og børn som et tegn på en noget sexforskrækket udvikling: *"hver gang der er en lille dreng, der i børnehaven siger 'tissemand', så har vi en anmeldelse fra kommunen om seksuelt overgreb i en ellers normalt fungerende familie"* (Rikke, kriminalpolitiet).

Mere sex og porno

Flere informanter oplever derimod, at grænserne for unges adfærd er i bevægelse. De bliver tidligere seksuelt aktive, drikker alkohol og flere helt unge eksperimenterer med stoffer. De unges normer og grænser bliver opfattet som en slags ekstreme udtryk for mere overordnede strømninger og stramninger i samfundets normer og grænser. Forståelsen af disse værdier og normer udgør altså en ramme og en forklaringskontekst til de voldtægtssager, der ender på politiets og anklagemyndighedens bord. Det betyder samtidig, at de er et vigtigt input i den referenceramme, som normal og unormal, acceptabel og uacceptabel seksuel adfærd bliver vurderet ud fra.

Anal- og oralsex bliver former for seksuelt samvær, der udfordrer normalitetsbetragtningerne: *"de taler om blowjob og anal-mig-her, det er da noget underligt noget, når man dårligt nok er myndig. Det kan da godt være, man ad åre begynder at eksperimentere med sin seksualitet. Men det er da noget underligt noget i den alder, synes jeg"* (Peter, kriminalpolitiet). Ved både interview og gennemgang af politijournalerne synes denne normalitetsbetragtning at skinne igennem, sådan at analsex og oralsex stadig anses for unormale seksuelle samværsformer – særligt for de helt

unge. Anmeldelser med denne form for seksuelle overgreb kan virke styrkende for forurettedes sag og omvendt svækkende for sigtedes troværdighed. I de udmålte straffe i retssagerne er analsex også ofte en skærpende omstændighed.

Flere informanter bringer en fornemmelse af en øget seksualisering af især unge piger på banen. Det hænger sammen med fortolkningen af grænser og normal seksuel adfærd, hvor både pigers og drenges måde at være på, klæde sig på og tale på ses som udtryk for et øget fokus på seksualitet – ikke mindst ansporet af mediernes fokus på samme. ”... *medierne [kan] være med til at sælge g-strengstrusser til 600 kroner for en travl til en lille pige på tolv år, som ikke aner, hvad hun skal med det, andet end at hun kan se i fjernsynet, at så er man på. Hun kan jo overhovedet ikke håndtere sådan noget*” (Lars, kriminalpolitiet).

Der er en bevidsthed om, at internettet og en stadig stigende medieglæde ved porno og sex har løftet visse former for seksuel adfærd ud i det offentlige rum. Reklamer, film og populærmusik er med til at definere og fremhæve kønnenes roller og indbyrdes relationer for eksempel ved, at sex og forventningen om samme for længst er blevet den valuta, som varer sælges bedst med. De normer og værdier, som bliver afspejlet i det offentlige rum, er katalysatorer for, hvilke holdninger og handlinger, der bliver vurderet normale og unormale – uanset i hvilken retning det så går: ”*Og der tror jeg også, om nogle af drengene... om det er på grund af Kanal København og al deres lorte pornofilm i fjernsynet. Det bliver vildere*” (Peter, kriminalpolitiet).

Flere informanter oplever, at uden forældrenes grænsesætning bliver de unge piger – i deres kamp for at leve op til tidens fokus på udseende og seksualitet – fanget i situationer, de ikke kan sige fra overfor eller ikke kan overskue konsekvenserne af. Tidens seksuelle fordringer bliver så at sige koblet sammen med pigernes unge alder og dermed den flydende grænse mellem barn og voksen. Nogle informanter mener, at skismaet opstår, når pigerne har udseende, sprogbrug og viden til at indgå seksuelle kontakter og former for samvær, som de ikke er modne og ansvarsbevidste nok til at overskue indholdet i og følgerne af.

DEL 4

MENNESKERETTIGHEDER OG
VOLDTÆGT

– PROBLEMER OG LØSNINGER

KAPITEL 10 – SYSTEMETS REGLER VERSUS FORBRYDELSENS KARAKTER

Vi har vist, at der er mange nuancer og problemområder i spil i voldtægtssager. Det overordnede dilemma udspiller sig mellem systemets spilleregler og forbrydelsens karakter. Det giver en iboende modsætning i systemet mellem retssikkerhed for den sigtede mand og for kvinden udsat for seksuelle overgreb. Dilemmaet har betydning for den daglige praksis for politi og anklagere – og har stor betydning for, om voldtægtssager ender for retten eller ej. Og dilemmaet er reelt. Det bunder hverken i utilstrækkelige kompetencer hos politi og anklagere eller grundlæggende uvilje mod at tage voldtægtssagerne alvorligt. Derimod bliver problemerne skabt i mødet mellem systemets præmisser og voldtægtens nuancer. Politi og anklagere skaber altså ikke dilemmaet, men forsøger at rumme det, når de behandler voldtægtssager.

I denne del rejser vi en diskussion af konsekvenserne af nogle af de problemområder, som vi har peget på i analysen. Med menneskerettighederne som ramme vil vi i dette kapitel pege på nogle retssikkerhedsmæssige implikationer af analysens pointer. Derefter vil vi i det efterfølgende kapitel – med udgangspunkt i vores analyse og dermed grundlæggende i vores informanternes egne udsagn – pege på nogle konkrete tiltag, som vi mener, vil kunne imødegå nogle af disse problemer og bidrage til den mest hensigtsmæssige behandling af voldtægtssager.

Der er aldrig nogen facitliste

Vores undersøgelse og analysens pointer viser tydeligt, at voldtægtsområdet er nuanceret og rummer en lang række vanskelige problemstillinger, som blandt andet politi og anklagere må forholde sig til, hver gang en kvinde anmelder et seksuelt overgreb. Som en bistandsadvokat siger *”der er aldrig nogen facitliste”* (Gitte, bistandsadvokat). Det bakkes op af de fleste øvrige informanter – der er ikke nogle formler og ingen mønstre i sagerne. Men af samme årsag bliver det jo så meget desto mere afgørende, at man kigger konstruktivt på, hvad denne virkelighed og praksis så betyder for sikringen af også offerets retsbeskyttelse, og at der eksisterer nogle retningslinjer og sikringer, der tilgodeser denne virkelighed.

Omfanget af sluttede sager

I Danmark er omfanget af tiltaler lavt. Anklagerne lukker 2 ud af 3 voldtægtssager, hvor politiet

har sigtet en formodet gerningsmand. Som oftest bliver sagen sluttet på 'bevisets stilling' – og kommer altså ikke for retten. En tidligere anklager mener, at de mange lukkede sager er "*en disrespect for ofrene*" (Louise, menneskerettighedsekspert).

Der er synlige tegn på vold i flertallet af *både* overfalds-, kontakt-, og partnervoldtægtssager, hvormed 'manglende tekniske beviser' ikke alene kan forklare det store omfang af voldtægtssager, der ikke kommer for retten. Sammenlignet med, for eksempel, voldssager og andre typer sædelighedssager, bringer anklagemyndigheden i Danmark langt færre voldtægtssager for retten.

Størstedelen af voldtægtssagerne bliver sluttet på 'bevisets stilling', især partner- og kontaktvoldtægterne. Den tidligere anklager Otto mener, det er et problem, at så få sager kommer videre i systemet: "*Jeg kan ikke lide, at vi lukker så mange kontaktvoldtægter*" (Otto, tidligere anklager). Han understreger, at det er et grundlæggende problem i kontaktvoldtægtssager, at det handler om, hvem man tror mest på. Sara, der forsker i voldtægtssager, mener, at langt flere sager burde blive prøvet ved en domstol. Derimod mener de fleste anklagere, at omfanget af sager, der bliver sluttet og dermed ikke kommer for retten, er passende. En bistandsadvokat og en menneskerettighedsekspert er enige om, at hvis flere sager blev rejst, ville det højst sandsynligt ikke resultere i langt flere domfældelser alligevel.

To menneskerettighedseksperter vurderer, at det ekstremt høje omfang af voldtægtssager, der ikke kommer for retten og ender med en fældende dom i Danmark, kan være et brud på menneskerettighederne. Kvinder har nemlig helt grundlæggende ret til *ikke* at blive diskrimineret, når de anmelder en forbrydelse. De har ret til at blive behandlet lige for loven. Når en særlig type forbrydelse i overvejende grad bliver begået mod kvinder, og denne forbrydelse kun sjældent fører til tiltale og dom, så kan man argumentere, at der i praksis er tale om diskrimination af kvinder og en begrænsning i kvinders mulighed for en retfærdig behandling af deres anmeldelse. Maria udtaler: "*...netop med voldtægt, fordi henlæggelsernes omfang er så stort, så giver det kvinder en ringere 'access to justice'*" (Maria, menneskerettighedsekspert). En anden menneskerettighedsekspert vurderer, at selve bevisvurderingen i voldtægtssager kan være decideret diskriminerende, hvis troværdighedsvurderingerne bunder i stereotype forestillinger om køn og seksualitet, som i høj grad er udslagsgivende for sagens afgørelse.

Flere voldtægtssager for retten

Andre informanter bruger netop voldtægtsforbrydelsens særlige karakter til at understrege, at det burde være domstolene og ikke anklagemyndigheden, der skal foretage de vanskelige vurderinger

af troværdighed. I flere tilfælde er det netop dette forhold, som bistandsadvokater har lagt vægt på i klager over opgivelse af påtale:

”...Min klient gør således gældende, at det bør være op til domstolene at vurdere, hvorvidt en forklaring fra hende under strafansvar som vidne under en straffesag vil være tilstrækkelig til domfældelse af sigtede.[...] Det gøres derfor gældende, at vurderingen af de foreliggende bevisligheder bør ske ved retten” (klage over påtaleopgivelse).

Domstolsprøvelse af troværdighed og andre momenter i voldtægtssager er den mest formaliserede og transparente form for vurdering. En retssag giver mulighed for, at nuancer og særegenheder i sagen kommer frem, *”fordi når vi fører sagerne i retten, så kommer alle nuancerne jo frem på en rigtig god måde. [...] Jeg bliver tit slået over, at tingene jo er anderledes, end man lige forestiller sig på papiret. Meget mere nuancerede”*, siger anklageren Lillian. Når en sag bliver rejst bliver beslutningsgrundlaget for afgørelsen uddybet, hvilket er et hensyn, der selvsagt kan tjene til både den sigtedes og forurettedes fordel.

For store krav til beviserne – eller diskriminerende bevisførelse

En anden væsentlig indvending mod den nuværende praksis, der ikke lader mange sager slippe igennem til en retssag, er, at der ganske enkelt bliver stillet for store krav til beviserne. Anklagerne er for forsigtige med at rejse sager, der i så høj grad handler om troværdighedsvurderinger. Flere sager burde derfor blive prøvet ved en domstol. Som menneskerettighedsekspert Louise siger: *”Der er helt sikkert nogle af de sager, der bliver sluttet, hvor der er sket en voldtægt. Det, synes jeg selvfølgelig, er ekstremt stødende mod retsbevidstheden”* (Louise, menneskerettighedsekspert).

På den anden side understreger samme ekspert dog, at det vil være problematisk, hvis man laver særlige regler for voldtægtssager – eksempelvis at voldtægtssager altid skal for retten, fordi *”... vi lever i et retssikkerhedssamfund, hvor der er nogle krav til bevisbyrden, hvor der er nogle krav til, hvilke beviser der skal til, for at man overhovedet vælger at rejse en sag. Det, synes jeg ikke, man skal glemme, man kan også se det fra gerningsmandens synspunkt”*. (Louise, menneskerettighedsekspert). Det nytter ikke noget, at det bliver sådan at, *”...nu skal vi bare rejse alle sager inden for det her område.”* Hun understreger, at det er vigtigt, at man fastholder de faste principper i dansk straffeproces om forsæt og bevisbyrde osv., og at disse principper er fuldstændig ens, ligegyldigt om det drejer sig om vold, økonomisk kriminalitet eller voldtægt.

Dette er en vigtig pointe, men når man ser på, hvor få sager, der kommer igennem systemet, så bør man sætte spørgsmålstegn ved, hvorvidt voldtægtssager i praksis bliver behandlet 'lige' i

forhold til andre typer sager – eller hvorvidt bevisvurderingen, som en af vores informanter siger, reelt er diskriminerende.

Problemet opstår igen i det overordnede dilemma, hvor disse faste principper ikke kan indfange voldtægtsforbrydelsens karakter. Trods retssikkerhedsmæssigt fornuftige regler og rammer, er der et reelt dilemma i, at voldtægtssagerne meget sjældent kan opfylde formelle betingelser for at blive prøvet ved domstolene og i sidste instans få domfældt gerningsmænd.

Begrundelser for sluttede sager

De internationale menneskeretlige retningslinjer, der blandt andet sætter rammerne for anklagemyndighedens mandat i straffesager, understreger, at anklageren repræsenterer offentligheden og dermed spiller en afgørende rolle i at sikre retssystemets troværdighed og validitet ved, at ofrene – og offentligheden – accepterer udfaldet af deres sager. Det betyder ikke nødvendigvis, at resultatet skal være en domfældelse. Sagen kan sagtens have andre udfald, så længe ofrene bliver behandlet med respekt i forløbet og forstår baggrunden for resultatet.¹²⁵

Når anklagemyndigheden slutter en sag, skal forurettede have en passende begrundelse for, hvorfor sagen ikke skal for retten.¹²⁶ Selv inden for de fire kredse i denne undersøgelse, som offer-eksperter samstemmende vurderer som nogle af 'de gode eksempler', er der stor forskel på, hvordan denne forpligtelse bliver efterlevet. Der er blandt andet stor forskel på forklaringens omfang og ordlyd i brevene. I den ene ende af skalaen er der afvisningsbreve, hvor begrundelsen for afvisningen af sagen nærmer sig et cirkulært argument, der siger, at begrundelsen for, at sagen ikke kommer for retten er, fordi den ikke kan holde i retten. Offer-eksperterne samt voldtægtsforsker Sara vurderer, at mange andre politikredse i høj grad bruger korte, cirkulære argumenter, når en sag bliver afvist. I nogle tilfælde – også i de fire politikredse, der indgår i denne undersøgelse – bliver det cirkulære argument dog uddybet en smule. For eksempel understreger politiassessoren, at beslutningen er begrundet i, at mandens påstand – ofte om frivillighed – ikke kan modbevises: *"...ved afgørelsen har jeg vurderet, at tiltalerejsning efter alle foreliggende omstændigheder ville medføre en frifindelsesdom. Jeg har i den forbindelse lagt særlig vægt på, at hans benægtelse ikke kan modbevises"* (slutskrivelse).

125 Brien & Köhne-Hoegen (2001)

126 Grothe Nielsen (2000) I: Grothe Nielsen (2000)

Andre afvisningsbreve har mere detaljerede begrundelser for afgørelsen. Her i en sag om fuldbyrdet voldtægt:

”...Vedrørende anmeldelsen af voldtægt kan jeg oplyse, at jeg ved min afgørelse navnlig har lagt vægt på, at De under afhøring [...] har forklaret, at De inden samlejet med X rullede Dem sammen i sengen for på den måde at vise, at De ikke ønskede at have X i sengen hos Dem. De har endvidere forklaret, at De under samlejet hverken gjorde modstand eller sagde noget, idet De dog græd. Jeg finder på baggrund heraf ikke, at det vil være muligt at føre bevis for, at X var bevidst om, at De faktisk modsatte Dem at gennemføre samlejet med ham. Jeg har i den forbindelse ligeledes lagt vægt på, at X nægter at have tiltvunget sig samleje med Dem, idet han har forklaret, at De ikke modsatte Dem samlejet, og at dette fandt sted, efter at De havde bedt X om at lægge sig i sengen ved siden af Dem. Der er således i begge forhold tale om påstand mod påstand, og jeg finder herefter ikke, at der vil kunne føres det til domfældelse nødvendige bevis for, at X udøvede vold mod Dem og den efterfølgende dag tiltvang sig samleje med Dem” (slutskrivelse).

Ifølge menneskerettighedsekspert Maria er begrundelserne i slutskrivelserne ofte mangelfulde. Hun mener, det ganske enkelt ikke er nok at begrunde en henlæggelse med, at ‘sagen falder på bevisets stilling’. Anklagemyndigheden bør argumentere for, hvorfor de *ikke* fører sagen og altså også for *hvorfor* sagen falder på bevisets stilling. Det skal ske for at råde bod på *”...den der totale lukkethed om henlagte sager og kriterierne for henlæggelse hos anklagemyndigheden”* (Maria, menneskerettighedsekspert). Maria påpeger, at anklagemyndigheden i langt højere grad, end det er tilfældet i dag, burde argumentere for, hvorfor de ikke gennemfører sagen på samme måde, som når de argumenterer for at rejse en sag: *”...Når de gennemfører sagen, så skal de argumentere for hvorfor [...] Men de henlægger sager uden yderligere argumentation”* (Maria, menneskerettighedsekspert).

Hensynsfuld begrundelse i slutskrivelsen

Udover forklaringens omfang eller grundighed, betyder ordlyden eller formen meget. Nogle slutskrivelser har en ekstra dimension af hensynsfuldhed i forklaringen til den forurettede om, hvorfor hendes sag ikke kommer for retten:

”Det skal indledningsvis understreges, at der ikke ved min gennemgang af sagen er foretaget nogen vurdering af, hvorvidt du med rette har følt dig udsat for et seksuelt overgreb. Jeg har alene foretaget en juridisk gennemgang af, om der er nogen udsigt til, at X ville kunne straffes for det, han er sigtet for” (slutskrivelse).

I dette brev understreger politiassessoren, at offeret rent faktisk *med rette* kan have følt sig udsat

for et seksuelt overgreb – og at afgørelsen alene er en juridisk vurdering af, om sagen vil føre til domfældelse. Offer-eksperterne anfører dog, at deres generelle erfaring fra samtlige politikredse er, at *"begrundelserne fylder 3 linjer"* (Rie, psykolog). Som en af de interviewede eksperter siger, så har hun faktisk aldrig oplevet eksempler på en hensynsfuld forklaring som ovenstående eksempel, hvor politiassessoren har forsøgt at understrege, at det ikke er fordi, man ikke tror på hende, men man kan bare ikke bevise noget.

Svært at begrunde

Anklageren Kirsten mener, at anklagerens rolle i sager, der bliver sluttet er blevet sværere, netop fordi man skal sætte ord på og begrunde afgørelsen. Hun synes, at udviklingen har betydet, at man fra blot at skulle skrive to linjer som begrundelse for at slutte sagen, skal bruge meget tid og mange argumenter for at begrunde henlæggelsen. Det kan ifølge anklageren Rasmus være svært at leve op til kravet om at begrunde sluttede sager: *"...Det kan lejlighedsvis være sværere at begrunde en slutning, end det er at begrunde tiltalerejsning"* (Rasmus, anklager). Ifølge en anden anklager er netop udformningen af disse afvisningsbreve et fokusområde. Karsten udtaler: *"...vi gør meget ud af det. Jeg har selv gjort meget ud af det"* (Karsten, anklager). Samme anklager fortæller, at de bruger en gammel sag som model for de unge fuldmægtige: *"...der er nogle bestemte ting, man skal forklare, noget med man skal ikke bruge udtrykket forsæt – der skal stå, vi kan ikke bevise, det er gjort med vilje ud fra en ond hensigt, forklare ting, så kan vi komme længere. Det er nok sådan noget, vi skal have fat i"* (Karsten, anklager). Anklageren er her opmærksom på, at det er væsentligt at kommunikere hensynsfuldt.

En A4-side kan vælte ens liv

"...Lige pludselig står man med sådan en A4-side, og det vælter ens liv" (Rie, psykolog). Ifølge psykologen Rie har både anklagemyndighedens afvisning af sagen samt formen på denne afvisning stor betydning for kvindernes mulighed for psykisk rehabilitering. Når en kvinde modtager besked om, at sagen ikke kommer for retten, så påvirker det hende ved at *"der ligesom ikke kommer nogen afslutning på det [...] Hun har svært ved at give det mening, det der er sket og få en forløsning"* (Rie, psykolog). Som før nævnt kan det sætte gang i en uheldig psykisk proces for kvinden. Hun har måske hele tiden været i tvivl om, hvad der er 'en rigtig voldtægt', og om hun selv har været ude om det på den ene eller anden måde, og om politiet ville tro på hende. Afvisningen gør, at hun føler: *"...hun bliver ikke mødt i systemet"* (Rie, psykolog).

Under alle omstændigheder bakker ingen af offer-eksperterne op om anklagerens vurdering af, at en henlæggelse er bedre psykisk for kvinden end en frifindelse. Derimod understreger psykologen,

at ofrene oplever henlæggelsen af sagerne som *"...meget fortvivlende og meget frustrerende, at det er ligesom deres skæbne, der bliver afgjort"* (Rie, psykolog). Vurderingen fra personalet på Rigshospitalets Center for Voldtægts ofre er, at man ikke generelt kan konkludere, hvorvidt en frifindelse efter en retssag er værre end en henlæggelse uden retssag. Hvad der er værst for offeret, er helt individuelt.

Paragraf ditten og datten

Ifølge de adspurgte offereksperter er måden, beslutningen *"bliver serveret på ikke i orden"* (Rie, psykolog). Selve måden, beslutningen er formuleret på *"...i forhold til paragraf ditten og datten, så vælger vi at henlægge sagen"* (Rie, psykolog), er meget formelt, stift og bureaukratisk, og det resulterer yderligere i, at kvinderne står tilbage som magtesløse over for beslutningen. Når kvinderne modtager brevet med posten en lørdag formiddag, hvor de ikke kan komme i kontakt med nogen, forstærker det yderligere magtesløsheden. Ifølge psykologen Rie er det vigtigt for kvinder, at de har mulighed for *"aktivt at tage til genmæle"*, når de er blevet krænkede for at komme psykisk ovenpå igen. Samtidig understreger hun, at det ikke kun skal ske *"via det bureaukratiske system, så bliver det stadig noget med potens og magt og system"*. Psykologen Rie mener, at det ville være langt bedre, hvis *"kvinderne sad over for et andet menneske og kunne stille nogle relevante spørgsmål"* (Rie, psykolog).

Politiets opfølgende samtaler med kvinden

I en af politikredsene forsøger man rent faktisk at tage opfølgende samtaler med kvinden, når anklagemyndigheden har besluttet sig for ikke at rejse tiltale. Ifølge Rikke så fungerer det sådan, at *"...Sagsbehandleren tager en opfølgende samtale og siger 'nu skal du høre, det er ikke, fordi vi ikke tror på, at dine grænser er overskredet, eller at du har haft en dårlig oplevelse, men pga. de og de omstændigheder, så kan vi simpelthen ikke bevise det'"* (Rikke, kriminalpolitiet). Rikke understreger, at dette tiltag er et resultat af, at de på stationen prøver at gøre mere og mere ud af *"psykologisk offerpleje"*. Rikke understreger selv, at denne ordning netop kan være med til at modvirke, at kvinden føler at *"der ikke er nogen, der tror på mig"* (Rikke, kriminalpolitiet). Under alle omstændigheder rummer beslutningen enten en anerkendelse eller underkendelse af overgrebet. Men selve formen på afvisningen kan være med til at gøre en underkendelse mindre smertefuld for offeret.

Ensartethed og vilkårlighed i sagsbehandlingen

At alle voldtægtssager er forskellige, og at afgørelsen ofte i sidste ende er resultat af anklagerens personlige skøn og vurdering, kan gøre det vanskeligt at tale om ensartethed i sagsbehandlingen.

Voldtægtsforsker Sara vurderer, at næsten ens voldtægtssager falder meget forskelligt ud. Det er en konklusion, der bliver underbygget af andre informanter. Selv inden for de blot fire politikredse, der er med i denne undersøgelse, er der forskel i anklagernes vurdering af, hvor meget bevis, der skal til for at rejse en voldtægtssag. Anklageren Lillian understreger for eksempel, at hun godt er klar over, at *"vi sidder med hver vores vurdering og har sikkert også forskellige grænser for, hvor meget, der skal til, før vi kører en sag, og hvor meget bevis vi mener, vi har brug for for at gå i retten"* (Lillian, anklager).

Hovedreglen i de fire retskredse er dog, at de fleste vanskelige sager ender for retten. Desuden nævner en anklager, at voldtægtssager, der er under stor mediedækning kan ende for retten, også selvom de er 'tvivlsomme'. Så er det nemlig 'rarere' at lade domstolen tage stilling – selv om den højst sandsynligt frikender. Flere offer-eksperter nævner, at de fire politikredse, der deltager i denne undersøgelse, er atypiske og bedre end andre kredse. Det er deres vurdering, at mange andre kredse er langt mere 'nærlige' med at rejse tiltale og i højere grad slutter sager, som burde være blevet prøvet ved en domstol.

Både anklagere og menneskerettighedseksperter understreger dog samstemmende, at Rigsadvokatens og Statsadvokatens klagesystem og tilsyn er med til at sikre ensartethed i afgørelserne i de forskellige kredse. Så selvom alle interviewpersoner erkender, at ensartethed i afgørelserne kan være svær at opnå, så vurderer de, at retssystemet er godt sikret mod vilkårlighed. Som en anklager udtrykker det: *"...Statsadvokaterne har jo et klagesystem med kvalitetskontrol, og der ligger jo en meget væsentlig ensartethed og regulering i det"* (Rasmus, anklager).

Lukkethed om kriterier for afgørelserne

Selv om en række informanter er enige om, at Statsadvokaturen og Rigsadvokaten er garanter for ensartethed i afgørelser, så påpeger de samtidig, at subjektive vurderinger vil være uomgængelige i enhver sagsbehandling og afgørelse. To menneskerettighedseksperter vurderer i denne forbindelse, at vi i Danmark bør forbedre systemets gennemsigtighed og åbenhed om disse subjektive vurderinger og begrundelser for afgørelserne, så borgerne har mulighed for at tjekke afgørelsen efter i sømmene.

Når der ikke er fuldstændig åbenhed om anklagerens baggrund for afgørelsen om ikke at rejse en sag, er det vanskeligt at tjekke afgørelsen efter i sømmene. Som en menneskerettighedsekspert Maria siger: *"...det er uigennemskueligt, hvad det er, sagerne henlægges på"* (Maria, menneskerettighedsekspert). Denne uigennemskuelighed og lukkethed i beslutningerne er ikke god for

retssikkerheden. Hun mener, det er et retssikkerhedsmæssigt problem, at borgerne ikke har adgang til at få at vide, hvad kriterierne for henlæggelse og bevisvurdering er. Det bliver bakket op af juristen og menneskerettighedseksperter Kristian. Han mener, at slutskrivelserne som minimum bør have samme detaljerede begrundelse og angivelse af de faktiske forhold, der fører til, at sagen bliver sluttet – på samme måde, som hvis det havde været en domfældelse. På den anden side påpeger en anden menneskerettighedsekspert, Louise, at det er lettere sagt end gjort at opstille kriterier for henlæggelse og bevisvurdering netop i voldtægtssager – selv med menneskerettighederne i hånden:

”Så dét med menneskerettighederne som middel, i virkeligheden er det jo bare et spørgsmål om at have nogle ordentlige retsprincipper for, hvor meget der skal til for, at man rejser en sag. Og der er problemet jo, at man ikke kan sætte det i skemaer og sige, at hvis vi har tre vidner så skal vi rejse den, eller hvis hun går i gymnasiet, så rejser vi den, for så er hun måske klogere, end hvis hun står nede i Bilka og sælger flasker” (Louise, menneskerettighedsekspert).

Klager

Når en kvinde modtager et brev fra anklageren om, at sagen er lukket, bliver hun samtidig gjort opmærksom på, at hun kan klage over anklagemyndighedens afgørelse til Statsadvokaten inden for fire uger. Det er som regel kvindens bistandsadvokat, der indgiver en klage. Den lovfæstede klageadgang skal være med til at sikre ensartethed i anklagemyndighedens praksis, når det nu er så svært at opstille faste kriterier for at rejse tiltale i voldtægtssager. Flere informanter udtrykker dog betænkeligheder ved indretningen af systemet, som det er i dag. For det første, klager næsten ingen, fordi man praktisk taget aldrig får medhold hos Statsadvokaten. For det andet, er det systemet, der tjekker sig selv, og derfor opstår der tvivl om uvildigheden i behandlingen af klagen. Vi kigger nærmere på begge indvendinger her.

Næsten ingen klager

”Det er ikke sådan mit indtryk, at der generelt set er nogen voldsom utilfredshed med anklagemyndighedens afgørelser om tiltale, ikke tiltale”, siger en anklager. Når tilfredshedsgrad bliver vurderet på antallet af klager over afgørelser, så passer udsagnet godt. Der er nemlig ganske få klager over sluttede sager, der ikke kommer for retten.¹²⁷ Både voldtægtsforsker Sara samt flere offer-eksperter og bistandsadvokater peger dog på, at de få klager ikke nødvendigvis er udtryk for tilfredshed

127 Grothe Nielsen (2000) I: Grothe Nielsen (2000)

med afgørelserne, men snarere, at det ikke kan betale sig at klage, fordi det alligevel ender med, at Statsadvokaten giver anklagemyndigheden medhold. Et eksempel på Statsadvokatens afvisning på en klage lyder:

”Begrundelsen for påtaleopgivelsen var, at videre forfølgning i øvrigt ikke kunne forventes at føre til, at den sigtede findes skyldig til straf [...] Jeg skal herved meddele, at jeg kan tiltræde Politimesterens afgørelse med den begrundelse, der er anført af Politimesteren. Jeg er således enig i, at oplysningerne i sagen fremstår som påstand mod påstand, og at der ikke i forbindelse med en straffesag vil kunne føres det til domfældelse fornødne bevis for, at XX har gjort skyldig i overtrædelse af straffeloven, som beskrevet af Deres klient” (Afvisning på klage fra Statsadvokaten).

Ifølge juristen og menneskerettighedseksperter Maria er det *”... jo pokers vanskeligt, at få genoptaget en henlagt sag”*, og derfor kommer henlæggelsen reelt til at virke som endelig og uden ankenmulighed. Hun mener, at det i praksis bliver sådan, at der *”ikke er adgang til at få prøvet sin sag, hvis den først er henlagt”* (Maria, menneskerettighedsekspert). Bistandsadvokaterne og offer-eksperterne bakker op om, at kun ganske få klager ender med medhold. En af bistandsadvokaterne har dog i den seneste tid oplevet at få medhold i flere §218-sager uden dog at ville udtale sig om, hvorvidt der tegner sig en ny udvikling. Bistandsadvokat Lone fortæller i denne forbindelse, at *”normalt ville jeg jo bestemt fraråde folk at klage til statsadvokaten, fordi det er normalt ikke noget, der kommer noget ud af, men det har jo virket”* (Lone, bistandsadvokat). Hun understreger, at man som bistandsadvokat faktisk burde klage over endnu flere afgørelser.

Klager = besvær

Ifølge anklageren Kirsten udfordrer klagesystemet i høj grad anklagerens arbejde. Hun mener, der bliver klaget i højere grad nu – selvom afgørelserne sjældent bliver omgjort. Hun mener rent faktisk, at det er fordi anklagemyndigheden er begyndt at begrunde afvisningerne bedre, at det fører til flere klager: *”...fordi når en anklager bruger argumenter og ord, det giver jo også anledning til, man går ind og siger, prikker til det enkelte ord, og går ind i en argumentation”* (Kirsten, anklager). Selve klagesystemet er besværligt for anklagemyndigheden. Anklageren Rasmus fortæller, at når man har en sag, hvor man tænker, det er *”nok er en, der klager”*, så kan det være nemmere bare at rejse sagen og køre den, selvom man nok egentlig ikke burde. En klage over en sluttet sag er lig med besvær – og løsningen kan være at lade tvivlsomme sager køre ved domstolen.

Klager = fejlurdering

De interviewede politifolk og anklageres opfattelse af klagerne underbygger, hvordan voldtægts-

sager udfordrer systemet: Ikke nok med at sagerne tit er vanskelige for anklagemyndigheden, simpelthen på grund af voldtægtsforbrydelsens karakter, men offeret klager endda over afgørelsen – også selvom afgørelser kun sjældent bliver omgjort. Både frifindelser og klager over henlæggelser bliver af mange anklagere opfattet som konsekvens af personlige fejlvurderinger. Som anklageren Rasmus udtrykker det:

”... den slags afgørelser der jo er min personlige vurdering. Grundlæggende set er det min personlige vurdering af, om jeg synes, der er et bevis eller ej. Og så kan jeg så tage fejl. Og det kan enten føre til, at jeg rejser en sag, og der sker frifindelse, eller jeg slutter en sag, som bliver påklaget, og som bliver lavet om af statsadvokaten” (Rasmus, anklager).

Få klager = systemet fungerer godt

Når så få kvinder klager over henlæggelserne af voldtægtssager, så må systemet fungere godt. Det er den generelle opfattelse blandt anklagere og politifolk. At Statsadvokaten kun giver medhold i ganske få sager underbygger deres holdning til, at afgørelserne er rigtige. Få klager betyder, at sagerne er rigtig afgjort. Opfattelsen er, at når anklagemyndigheden har lavet en forkert vurdering, så giver det sig enten til udtryk i, at en rejst sag ender i en frifindelse, eller en klagesag over at sagen ikke er kommet for retten. Ingen af de interviewede anklagerne nævner, at en forkert vurdering også kan betyde, at sagen bliver henlagt, selvom der faktisk er sket en voldtægt, men at afgørelsen bare ikke bliver påklaget. Den mulighed er offer- og menneskerettighedseksperter derimod meget opmærksomme på. De påpeger nemlig, at de få sager, der påklages, og den ringe rate af medhold inden for disse, nærmere er udtryk for, at systemet ikke kan håndtere og rumme voldtægtssager.

Klagesystemet – undersøge klager over egne afgørelser

Flere informanter påpeger, at man som borger kan være i tvivl om, hvorvidt Statsadvokatens behandling af klagerne over politimesterens/anklagemyndighedens afgørelse foregår fuldstændig uvildigt og retfærdigt.

I nogle lande, for eksempel Holland, kan borgere få prøvet selve afgørelsen om at lukke en sag ved en domstol.¹²⁸ Den overordnede fordel ved dette system er, at navlestrengen til politiet i klagesager er kappet helt over. Det er domstolen, der vurderer klager og ikke anklagemyndigheden, der så at sige vurderer klager over sig selv. Det løser rent formelt problemet med mulighed for manglende uvildighed ved sammenblanding af myndigheder.

128 Se: Kruize (2004)

Selv om menneskerettighedseksperter og flere øvrige informanter vurderer, at den ringe andel af medhold i klager er udtryk for, at systemet er skruet forkert sammen i forhold til voldtægtssager, så mener de *ikke*, at løsningen er at lade en domstol afgøre klagesagerne. Det vil af flere forskellige grunde være for problematisk. *For det første* vil det være en slags undersøgelsesdommer-funktion, som er helt uvant i dansk retstradition. *For det andet* ville domstolen ifølge flere informanter blot få den samme rolle, som anklageren har i dag. *For det tredje* vil det lidt kringlet sagt blive domstolen, der tager stilling til, om domstolen skal tage stilling til, om beviset er tungt nok til at dømme. Hvis beviset bliver vurderet 'tungt nok', ja så indvender flere anklagere, at sigtede nærmest reelt allerede er dømt på forhånd.

En uvildig domstols-løsning står altså ikke øverst på nogen af vores informanternes ønskeliste. Derimod påpeger juristen Kristian, at den optimale løsning til at sikre uvildighed og objektivitet i Statsadvokaternes legalitetskontrol af politiets arbejde, vil være en udskillelse af anklagemyndigheden fra politiet. Det ville rent formelt tydeliggøre en uvildig og objektiv udøvelse af Statsadvokaternes kontrolmyndighed og øge borgernes tillid til, at behandlingen er retfærdig og objektiv.

Sammenblanding af politi og anklagemyndighed

I det hele taget er netop sammenblandingen af politi og anklagemyndighed et spørgsmål, som flere af de interviewede politifolk og anklagere mener, kan have særlig betydning netop i voldtægtssager.

Efterforskeren Peter udtrykker ganske klart, hvordan politiet og anklagemyndigheden adskiller deres arbejde: *"Vi prøver at holde tungen lige i munden. Vi efterforsker og belyser sagerne. Og så afgør anklagemyndigheden, om der skal rejses tiltale, og så afgør domstolene, om der skal ske domfældelse. Det er jo så enkelt"* (Peter, kriminalpolitiet). Men flere andre informanter er ikke enige i, at det er helt så enkelt. I Danmark er der nemlig ikke vandtætte skotter mellem politi og anklagemyndighed. Det danske retsvæsen er bygget så usædvanligt op, at anklagemyndigheden i første instans ligger hos politimesteren og politijuristerne, når der er tale om straffesager ved byretterne. Den lokale anklagemyndighed er altså integreret i de lokale politikredse, og politimesteren er derfor både chef for politiet i en politikreds og chef for anklagemyndigheden i samme retskreds.¹²⁹

129 Anklagemyndigheden i anden instans (og straffesager, som rejses ved landsretterne som første instans) ligger hos statsadvokaterne.

Flere – heriblandt Regeringens Visionsudvalg – har kritiseret denne sammenblanding af myndigheder for at være problematisk i forhold til uvildighed. I udvalget sidder repræsentanter for blandt andet Rigspolitiet, Rigsadvokaten, politimestrene, Politiforbundet og Justitsministeriet. I deres rapport fra 2005 understreger de blandt andet: *”Efter flertallets opfattelse rejser den nuværende ordning problemer både i forhold til grundlæggende hensyn til anklagemyndighedens uafhængighed og gennemslagskraft over for politiet – og dermed til retssikkerheden og legalitetskontrollen med politiet [...]”*¹³⁰. Visionsudvalget påpeger, at det danske system er anderledes end den sædvanlige konstruktion i andre demokratiske retsstater, hvor anklagemyndigheden er organiseret som en selvstændig myndighed, der er helt adskilt fra politiet, så de principielle retssikkerhedsmæssige hensyn til anklagemyndighedens uafhængighed bliver sikret.¹³¹ I en kommentar til den tætte kollegiale tilknytning og det tætte samarbejde mellem politi og anklagemyndighed i Danmark siger Visionsudvalget:

*”Der er således i det daglige arbejde i en politikreds et nært samarbejde, men også en vanskelig grænseflade, mellem politiets arbejde og anklagemyndighedens arbejde. Da de to myndigheder er underlagt en fælles chef – politimesteren – er det dog ikke nødvendigt at undergive denne grænse nærmere analyse ved hvert enkelt sagsskridt. I den praktiske dagligdag i politikredsene er der tale om et integreret samarbejde mellem de to forskellige myndigheder.”*¹³²

Grænsefladen særligt udfordret i voldtægtssager

Flere informanter gør opmærksom på, at den vanskelige grænseflade mellem politiets og anklagemyndighedens arbejde, som den danske sammenblanding af myndigheder resulterer i, bliver særligt forstærket i netop voldtægtssager. I størstedelen af voldtægtssager betyder troværdighedsvurderinger af offeret og den formodede gerningsmand virkelig meget for afgørelsen. Voldtægtsforbrydelsens karakter betyder derfor, at den uformelle snak mellem politi og politijurister om sigtede og forurettedes troværdighed i voldtægtssager bliver meget betydningsfuld for beslutningen om, hvorvidt der bliver rejst tiltale eller ej.

Osteklokke eller snak over frokostbordet

De interviewede anklagere og efterforskere mener ikke, at det tætte samarbejde mellem politi og anklager generelt er problematisk i forhold til beslutningen om, hvorvidt der bliver rejst tiltale eller ej i straffesager. Anklager Rasmus mener for eksempel, at de fleste sager for ham som udgangspunkt er papir. Han diskuterer ikke sagen frem og tilbage med politifolk, men sidder

130 Visionsudvalget (2005), p. 18

131 Visionsudvalget (2005), p. 143

132 Visionsudvalget (2005), p. 145

nærmere i sin egen 'osteklokke'. Men i forbindelse med de svære voldtægtssager, for eksempel i sagerne med påstand mod påstand, understreger samme anklager dog, at han netop rådfører sig med efterforskerne for at vurdere især offerets troværdighed. Som anklageren udtrykker det: *"...det er sådan noget, vi så snakker om, hvor de [kriminalpolitiet] så siger til mig 'hende kan vi godt stole på, hun giver fornuftig fremtræden'"* (Rasmus, anklager).

Det er samme billede, der tegner sig generelt. Vurderinger i voldtægtssager foregår tit som uformel snak mellem kriminalpolitiet og anklageren. Ebbe fra kriminalpolitiet synes, det er positivt,

"...at vi sidder så tæt på anklagemyndigheden for det bliver mere uformelt. [...]. Det er dem [anklagemyndigheden], der skal rejse tiltale og føre sagerne i retten, hvor vi skal give dem et oplæg. Så derfor drøfter vi da sagerne med dem. Det gør vi da. Ud over det skrevne ingen tvivl om det" (Ebbe, kriminalpolitiet).

Flere anklagere påpeger, at beslutningerne om tiltale eller ikke-tiltale bliver taget på et bedre grundlag, når der har været *"dialog om sagerne"*. Det kan for eksempel være en fordel, at anklagerne ret uformelt kan bede politiet undersøge elementer i sagerne nærmere. Anklageren Karsten forklarer for eksempel: *"...jeg går ned og snakker med folk,"* hvis han mener, at politiet skal efterforske en sag yderligere.

Formaliserede troværdighedsvurderinger

Flere informanter mener, at der netop i voldtægtssager reelt ofte foregår en form for uformel, ikke-gennemsigtig snak mellem politi og anklagere om bevisvurdering, der lægger til grund for vurderingen af, om en sag bliver rejst. Det uformelle forløb kan være godt og skidt for både sigtede og forurettede. Det overordnede problem består i, at netop den uformelle karakter af samarbejdet og dialogen mellem politi og anklager ikke er gennemsigtig og åben. Ifølge menneskerettighedseksperter Louise er det ikke optimalt for retssikkerheden, at politi og anklagemyndighed sidder over frokostbordet og diskuterer, om offer og formodet gerningsmand er troværdige, om sagen holder, eller om de skal blive enige om for eksempel at slutte en sag. Flere informanter mener, at åbenhed og gennemsigtighed i anklagemyndighedens afgørelse er særligt påkrævet netop i voldtægtssager, fordi det i høj grad er troværdighedsvurderinger, der er udslagsgivende for, om en sag bliver sluttet af anklageren eller bliver rejst ved en domstol.

Også i denne undersøgelses fire valgte politikredse er der forskel på anklagernes vurdering af, hvor meget bevis, der skal til for at rejse en voldtægtssag. Særligt i kontakt- og partnervoldtægterne er troværdighedsspørgsmålet kompliceret. Formelle og gennemsigtige vurderinger og beslutninger er helt afgørende i voldtægtssager, der handler om så nuancerede og vanskelige forhold som

troværdighed, seksualitet og grænseflader mellem frivillighed og tvang. Vurderinger om normal seksuel adfærd og forventninger til køn og seksualitet vil uvægerligt spille ind i sagsbehandlingen af en type forbrydelse som voldtægt. Det gør gennemsigtighed i sagsbehandlingen afgørende endnu vigtigere. Som før nævnt er domstolsprøvelse af troværdighed og andre momenter i voldtægtssager den mest formaliserede og transparente form for vurdering. Desuden vil det give dommer og domsmænd mulighed for at danne sig et indtryk af blandt andet troværdigheden hos kvinden og den formodede gerningsmand – så troværdighedsvurderingen ikke kun bliver foretaget af kriminalpolitiets efterforskere og en anklager.

Men selv med den nuværende praksis, der ikke lader mange sager slippe igennem til en retssag, er det muligt at formalisere politiets og anklagemyndighedens troværdighedsvurderinger. Det vil både kunne tjene til at åbne en diskussion og refleksion i de enkelte politikredse om politiet og anklageres oplevelse af, hvad der er 'normalt', og vil derudover gøre baggrunden for mange afgørelser mere tydelig. Det må være til fordel for både retssystemets egne aktører, ofrene og de øvrige professionelle, der arbejder med seksuelle overgreb.

Specialisering, fokusering og professionalisering

Denne undersøgelse slår fast, at der i voldtægtssagerne er en række elementer, der adskiller dem fra andre forbrydelser: Grænsen mellem frivillighed og tvang i seksuelt samkvem mellem to personer; seksualitet og relationer mellem køn som efterforskningsgenstande og den store betydning af troværdighedsvurderinger for sagens udfald.

Viden og bevidsthed om nuancer og problemområder er en forudsætning for at håndtere dilemmaet mellem systemets præmisser og voldtægtsforbrydelsens karakter. Hvis man sammenligner med andre typer sædelighedsforbrydelser, har der for eksempel i mange år været stor fokus på at forbedre processen i sager, der involverer børn. Her har man anerkendt, at en forbrydelses særlige karakter har gjort det nødvendigt at optimere redskaberne til at håndtere sådanne sager. Med andre ord, har man udskilt en type straffelovsovertrædelse på grund af dens særlige omstændigheder og gjort den til genstand for specialisering, fokusering og professionalisering i efterforsknings- og retsprocessen.

De fleste fagfolk i denne undersøgelse mener, at retssystemet i voldtægtssager med fordel kunne gøre en ekstra indsats, ligesom det er tilfældet med sager, der involverer børn. Nogle mener, at der automatisk vil ske en udvikling i retning af professionalisering og specialisering, når

Politireformen og Domstolsreformen træder i kraft per 1. januar 2007. Det er uden tvivl rigtigt, men kredsenes størrelse og dermed øgede hyppighed af voldtægtssager, der skal behandles, kan ikke stå alene. Det kræver samtidig en særskilt indsats og vilje til forbedring.

Fokus fra oven

Til imødegåelse af nogle af de berørte dilemmaer, siger Louise om voldtægt, at *"...det burde måske singles ud på grund af forbrydelsens karakter, at der skulle være meget mere fokus fra overordnet anklagemyndigheds side"* (Louise, menneskerettighedsekspert). Her mener Louise ikke, at det umiddelbart er nødvendigt med en decideret særlig Statsadvokatur for voldtægt, ligesom man for eksempel har for økonomisk kriminalitet. Det springende punkt er snarere, at mere fokus 'fra toppen' ville være på sin plads. Rigsadvokaten burde i højere grad informere om, at voldtægtssager skal efterforskes på en speciel måde. Der skal strammes op på, hvordan politi og anklager ser på disse sager. Louise, der selv er tidligere anklager, siger: *"...det er i virkeligheden mere et spørgsmål om at forbedre den måde, som politi og anklagemyndighed efterforsker og ser på de her sager på"* (Louise, menneskerettighedsekspert). Nogen taler om særlige 'ekspertanklagere', der ville få opbygget specialviden og -kompetence på voldtægtsområdet, mens andre ønsker særligt tilknyttede fagfolk, man kunne kalde ind i voldtægtssager.

Under alle omstændigheder understreger samtlige informanter, at den enkelte politimester, ledelsen og i sidste ende Rigsadvokaten har overordentlig stor betydning for behandlingen af voldtægtssager. Det er ledelsens ansvar, at der bliver understreget, at der skal være god tone, grundig efterforskning, og at der slås ned på de 'dårlige eksempler'. Juristen Maria mener, det kræver en intern fortaler *inden for systemet* før noget ændrer sig: *"...Det kræver en person i systemet, for at systemet vil lytte"* (Maria, menneskerettighedsekspert). Faste krav og tjek fra toppen kunne desuden være med til at modarbejde, at politiet ofte bliver frustreret over at skulle lægge et kæmpe efterforskningsarbejde i svære voldtægtssager, når de alligevel ved, at *"de ikke bliver til noget"*. Der er i hvert fald en reel fare for, at det ender i en slags ond cirkel – som går ud over efterforskningens grundighed.

X, Y, Z funktioner og specialenheder

Flere af vores informanter er selv inde på behovet for viden og specialisering i forhold til voldtægtssager:

"... man kunne også forestille sig et internt system, hvor man siger, at når der er tale om en voldtægt, så går x, y, z funktioner i gang; det er de her folk, der skal foretage afhøring, man

skal sikre de her ting i den tekniske bevisførelse, og når man skal tage stilling til, om der skal rejses tiltale, så skal det gå gennem en overordnet inden for politikredsen, der kun sidder med ansvaret for de sager, ligesom man har sektioner på økonomisk kriminalitet, så man også på en eller anden måde får opbygget en specialviden om det” (Louise, menneskerettighedsekspert).

Louise foreslår, at Rigsadvokaten udarbejder ’VIP guidelines’ for politi og anklagere, som de er forpligtet til at følge i voldtægtssager, jf. FN’s Police Commissioner’s guidelines.¹³³

Afhøringsformen

Som analysen viser, er afhøringerne og parternes forklaringer afgørende elementer i efterforskningsprocessen. Ikke alene er de ofte eneste eller væsentligste element i at kort- og klarlægge hændelsesforløbet, men formen har stor betydning både for offerets oplevelse af hele processen og dermed for, hvor god viden og opklaring, der kommer ud af dem. Generelt påpeger alle informanter, hvor vigtigt det er, at afhøringerne ikke virker mistroiske eller diskriminerende. I denne forbindelse er betjentens køn underordnet. En mulighed, som flere peger på i højere grad ville sikre ofrets retsstilling og grundighed i afhøringerne, er videoafhøring. Det er en mulighed som Europarådet anbefaler i rekkommendation (97) 13,¹³⁴ og som allerede bliver anvendt i voldtægtssager ved Den Internationale Straffedomstol. En af de garvede efterforskere på børneområdet mener, at videoafhøring også med fordel kunne bruges i sager om voldtægt. Ikke alene kan afhøringen indgå i en eventuel retssag og dermed lette processen for kvinden som hovedvidne, men i efterforskningsøjemed ville det muliggøre et langt mere nuanceret og detaljeret grundlag for politiets efterforskning og senere for anklagerens afgørelse. En efterforsker giver som eksempel en drabssag, hvor han fik tilladelse til at forsøge sig med videoafhøring af den formodede gerningsmand. Hvor en tidligere afhøring på 4 timer gav 6 siders sammendrag af afhøringens essens, resulterede en videoafhøring på lidt over en time i en rapport på 270 sider. Samtidig viser dette eksempel tydeligt, at en sådan indsats også vil være et spørgsmål om ressourcer, idet videoafhøringens grundighed og detaljeringsgrad selvfølgelig forudsætter mere tid til efterbehandlingen af materialet.

Specialuddannet politi og anklagere

I de fire politikredse, der deltager i denne undersøgelse, sikrer man den bedst mulige sagsbehandling ved at sætte de mest erfarne betjente og anklagere på sædelighedssager, og i det

¹³³ Kelly (2003)

¹³⁴ Council of Europe (1997): *Recommendation No R (97) 13 of the Committee of Ministers to member States concerning Intimidation of Witnesses and the Rights of the Defence*

hele taget sætte mange ressourcer af til den såkaldte 'personfarlige kriminalitet'. Men flere informanter mener, det vil være en god idé med en specialuddannet enhed, der kunne tage sig af voldtægtssager. Igen nævnes processen med opklaring og håndtering af børnesager som et eksempel til efterfølgelse i voldtægtssager. Der kunne for eksempel være tale om mobile enheder, der var specialuddannet til at håndtere seksualforbrydelser, og som kunne tage sig af voldtægtssager på tværs af kredse. Den nye politireform vil gøre det strukturelt muligt at sammensætte særlige specialenheder i de nu kun 12 kredse, og dermed vil man kunne opbygge en pulje af viden og erfaring inden for hver kreds – og i bedste fald samarbejde på tværs af kredse. Enheder inden for politikredsene med specialviden og -erfaring i voldtægtssager ville anerkende forbrydelsens særlige karakter uden at adskille den fra det øvrige efterforskningsapparat. Der er i det hele taget bred enighed om, at fokuseret viden på et område giver et bedre grundlag at arbejde ud fra og et bedre grundlag at træffe afgørelser på: *"Jo mere du ved på forhånd, jo bedre kan du opfatte og sortere de nye oplysninger, du får i en sag"* (Lars, kriminalpolitiet).

Flere eksperter ved domstolene

Specialisering er også en mulighed i forhold til domstolene. Når der for eksempel sker en skibssulykke, så kommer der efterfølgende et søforhør med eksperter inden for netop dét område. Nogle af informanterne foreslår, at man burde blive inspireret af det civilretlige systems brug af eksperter, når det gælder så speciel en type forbrydelse som voldtægt. Fordi det er en ganske særlig type sager, bør man nemlig *"have fagfolk på"* (Rikke, kriminalpolitiet).

Lars fra kriminalpolitiet ser som et af formålene med domstolsreformen, at der kommer flere dommere med større viden på specifikke områder, men *"om det gælder sædelighedsområdet kan jeg ikke svare dig på"* (Lars, kriminalpolitiet). I erkendelse af, at specialisering og fokusering kan være nødvendigt for de professionelle i håndteringen af specielle sager, har man flere steder i verden udskilt særlige domstole for særlige typer af straffelovsovertrædelser. I staten New York i USA er der for eksempel oprettet en særlig domstol, der tager sig af sager om vold i hjemmet, ligesom der i Sydafrika er særlige domstole for seksuelle overgreb. Etableringen af disse særlige domstole er et produkt af et for Danmark helt usammenligneligt omfang af overgreb mod kvinder, hvad enten det er i hjemmet eller seksuelt. På den anden side er begrundelsen bag den samme, som flere af vores informanter bringer på bane, nemlig at jo bedre de professionelle er kvalificeret til at håndtere voldtægtforbrydelsens særlige karakter, jo mere kvalificerede afgørelser vil der falde i disse sager.

Retten til en retfærdig rettergang

En af menneskerettighedernes absolutte hjørnesteen er den anklagedes ret til en retfærdig rettergang. Denne rettighed må aldrig blive kompromitteret. Men der er inden for de sidste år kommet større menneskeretligt fokus på at sikre retsstillingen også for ofre for forbrydelser. De skal have beskyttelse, oprejsning og retfærdig behandling i det strafferetlige system. Når det handler om voldtægtsforbrydelser spiller en lang række elementer ind, for at kvindelige ofre rettigheder reelt bliver beskyttet. Både de lovgivningsmæssige formelle rammer og praksis spiller en rolle. Derfor er retssystemets måde at opfatte, håndtere og imødegå de anmeldte seksuelle overgreb vigtige at betragte, hvis kvinders menneskerettigheder reelt skal beskyttes.

Manden ud af busken er undtagelsen og ikke normalen

Forståelsen af voldtægt som forbrydelse hos politi og anklagere definerer de mulighedsbetingelser, som sagerne bliver håndteret ud fra. Derfor er forståelsen af voldtægt helt afgørende for at sikre en fair sagsbehandling, der giver både kvinde og mand adgang til en retfærdig rettergang. Systemets repræsentanter behandler næsten konsekvent voldtægtssager med udgangspunkt i den klassiske 'fremmed-mand-springer-ud-af-busken-og-overfalder-kvinde' som det 'normale'. Men virkelighedens seksuelle overgreb er, som vist, ofte helt anderledes. Når de formelle spilleregler og forståelsen af overgreb i overvejende grad bliver fastsat ud fra overfaldsvoldtægten, skaber det som konsekvens en uligevægt i håndteringen af de mange kontakt- og partnervoldtægter. Dermed bliver systemets begrænsninger udstillet i størstedelen af sagerne. Samtidig gør denne uligevægt det meget frustrerende at arbejde med for både politi og anklagere, der gerne vil gøre et godt stykke arbejde.

Det er kontakt- og partnervoldtægterne, der er 'normalen'. Derfor bør samtlige professionelle, der håndterer voldtægtssager, stoppe med at behandle dem ud fra en forestilling om, at de er undtagelser til reglen. Flere informanter siger, at systemet simpelthen ikke er skruet godt nok sammen, når det gælder partner- og kontaktvoldtægter. Derfor er det tvivlsomt, om der reelt er adgang til retfærdighed for kvinder, der har været udsat for denne type af seksuelle overgreb.

Højere straf giver ikke mere retfærdighed

Politisk har højere straffe været et af de forsøgte midler til at understrege den alvor og afsky, hvormed samfundet ser på voldtægtsforbrydelser.¹³⁵ En forøgelse af strafferammen er således introduceret som en måde at give kvinderne bedre adgang til retfærdighed. Det paradoksale

135 Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (2001)

er selvsagt, at ud af de sager, der bliver anmeldt, er det en forsvindende lille del af sagerne, der ender med domfældelse. Det betyder, at det reelt er ganske få gerningsmænd, der bliver straffet. Det er altså ikke dér, retfærdigheden så at sige sker fyldest. Ifølge menneskerettighedsekspernten Maria, så skriger tiden på straf. Der er meget mere politik i at skærpe straffene – selv om det er tvivlsomt, om højere straf virker præventivt, og selv om strafudmåling altså reelt ikke overgår særlig mange gerningsmænd. Alle er enige om at ville have mere retfærdighed. Men højere straffe kan ikke stå alene, netop fordi så få sager bliver rejst. Samtidig er flere informanter dog tilfredse med, at strafferammen er sat op, fordi der i sådan et tiltag ligger et signal om, hvordan samfundet anskuer forbrydelser mod kvinder.

Manglende 'access to justice'

Det faktum, at så mange sager lukkes uden at blive prøvet ved domstolene, kan også fortolkes som et problem i forhold til 'access to justice'. En retssag er ikke en forudsætning for at få oprejsning, men er dog et meget væsentligt element heri. Menneskerettighedsekspernten Maria nævner, at man kunne prøve en sluttet sag ved menneskerettighedsdomstolen. Hun siger *"...Måske skulle man prøve, om en henlagt sag, hvor man kunne sige, kan den føre til en sag om 'access to justice'. Hvis man havde en rigtig god henlagt sag, så også sige, har kvinder 'access to justice' i denne her sammenhæng?!"* (Maria, menneskerettighedsekspert). Sagsgangen skulle så være, at en sag uden flere ankemuligheder i Danmark, dvs. når Statsadvokaten har afvist en klage om påtaleopgivelse, ville kunne forsøges behandlet ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Da Danmark har forpligtet sig til at følge Domstolens retskendelser, ville et eventuelt medhold til en kvinde over manglende adgang til at få prøvet sin sag i det danske retssystem betyde, at praksis i Danmark skulle tage højde herfor.

Uagtsom voldtægt

For at imødegå problemerne med kvinders 'access to justice' i voldtægtssager, har nogle af informanterne alternative forslag til ændringer i de lovgivningsmæssige rammer. Tilføjelse af en uagtsomhedsparagraf for voldtægt i Straffeloven er det tiltag, der hyppigst bliver nævnt.

Som analyserne har vist, er det særligt i kontakt- og partnervoldtægter vanskeligt at bevise den formodede gerningsmands forsæt. Fastsættelsen af den svære grænse mellem frivillighed og tvang er en forudsætning for, at et seksuelt overgreb kan findes juridisk strafbart. Netop problemet med at bevise forsæt i voldtægtssager er begrundelsen for, at både Joan-Søstrene og en af de interviewede menneskerettighedseksperter er fortalere for en decideret lovændring – så vi i Danmark får en uagtsomhedsbestemmelse i forbindelse med seksuelle overgreb. Man finder

en lignende bestemmelse i forhold til andre typer af personfarlige forbrydelser, for eksempel uagtsomt manddrab.

Politisk blev der i 2004 stillet forslag fra Dansk Folkeparti om en uagtsomhedsparagraf for voldtægt, men der var ikke politisk opbakning hertil.¹³⁶ Uagtsom voldtægt var tænkt som en måde at imødegå de få tiltaler og de endnu færre domfældelser.

Menneskerettighedseksperter Maria påpeger, at en bestemmelse om uagtsomhed kunne være med til bedre at sikre, at kvinder bliver behandlet lige for loven, så en forbrydelse, der primært går ud over kvinder, risikerer at være straffri. Hun mener også, at beviskravene i voldtægtssager simpelthen er blevet for skrappe til at få dømt voldtægtsforbrydere. Derfor kunne en uagtsomhedsparagraf være et konkret forsøg på at modvirke de meget få domfældelser i voldtægtssager.

Hovedparten af denne undersøgelses repræsentanter fra politiet og anklagemyndigheden er dog ikke meget for at indføre en uagtsomhedsbestemmelse. De mener, at en bestemmelse om uagtsomhed ikke nødvendigvis vil være en fordel for kvinden, fordi den vil føre til, at dommer og domsmænd kunne foranlediges til at ty til denne mindre alvorlige bestemmelse, selv når der er tale om forsætlig voldtægt. Frygten for, at forbrydelsens alvor og straf så at sige ville 'skride' med indførelsen af uagtsomhed, blev også anført af politiadvokat Michael Jørgensen i forbindelse med ovennævnte forslag om en uagtsomhedsbestemmelse i Danmark: *"Det vil være et forkert signal til voldtægtsmanden, at han kan slippe med en bøde"*.¹³⁷ Joan-Søstrene er de stærkeste fortalere for en uagtsomhedsparagraf, og de mener, at denne konsekvens simpelthen er den pris, som samfundet må betale for at få retsforfulgt og dømt flere voldtægtsforbrydere.¹³⁸

En anden indvending mod netop en uagtsomhedsbestemmelse er, at det i høj grad vil komme til at handle om vurderinger af seksualitet, kønsnormer og forventninger, som vil være overordentligt vanskeligt at administrere. Vores undersøgelse her viser dog, at også afgørelserne under de nuværende regler i høj grad er influeret af sådanne vurderinger.

136 www.retsinfo.dk (maj 2006)

137 www.retsinfo.dk (maj 2006)

138 I Norge indførte man en uagtsomhedsbestemmelse i år 2000 i straffelovens § 192: *"Den som ved grov uagtsomhet gjør sig skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år"*. Se: Almindelig borgerlig Straffelov. Bestemmelsen er stadig meget ny, men foreløbige resultater tyder ikke på, at det har ført til en væsentlig stigning i antallet af dømte for voldtægt. Den første dom for uagtsom voldtægt faldt i januar 2002. Manden fik ni måneder i fængsel heraf de 45 dage som ubetinget fængsel.

Bistandsadvokater og offerets vidnestatus

Også mere procesuelle tiltag i forhold til sikring af kvinders 'access to justice' bringes på bane fra flere informanternes side. På den ene side fremhæves den seneste lovændring om blandt andet voldtægtsfres krav på bistandsadvokater som et rigtigt og vigtigt skridt. Omvendt mener Joan-Søstrene, at mange kvinder slet ikke får tilbudt en bistandsadvokat. Der er samtidig forlydender fra bistandsadvokater om, at fortolkningen af de nye regler er blevet mere restriktiv i nogle kredse. En af de adspurgte bistandsadvokater har nylige erfaringer med flere afslag på anmodning om beskikkelse af en bistandsadvokat med henvisning til, at der ikke er tilstrækkeligt grundlag til at beskikke. I afslaget bliver det nævnt, at der kan fremsættes en ny anmodning, hvis der senere bliver rejst tiltale på baggrund af anmeldelsen. Denne praksis er klart imod både ånd og hensigt med lovændringen. Samtidig er det i modstrid med menneskeretlige anbefalinger om behandling af ofre.

Et andet element af procesuelle rettigheder handler om offerets status som vidne og ikke part. En menneskeretsekspert peger på, at systemet tager konflikten ud af hænderne på sagens rette parter: *"...det er et problem, at ofre ikke har en bedre status"* (Louise, menneskerettighedsekspert), men samtidig er langt de fleste af vores informanter bestemt ikke tilhængere af, at det skal være anderledes. Statens overtagelse af sagen er både en anerkendelse af forbrydelsens alvor og en beskyttelse af kvinden. Strafferetsplejeudvalget arbejder pt. på en undersøgelse af netop dette område med henblik på at vurdere, om ofres procesuelle retsstilling med fordel kunne ændres i det danske retssystem.

Mægling

Der er bred enighed blandt alle interviewede om, at seksuelle overgreb er så krænkende, at det offentlige skal straffe og sanktionere. Alternative tilgange til behandling af seksuelle overgreb, som for eksempel mægling, bliver dog modtaget meget positivt som et supplement til konventionel straf. Mægling kan ses som 'restorative justice'. Særligt når der er tale om partner- og kontaktvoldtægter mener flere politifolk, at mægling vil være et godt tilbud og en god måde for sagens parter at komme videre på. Det bliver dog understreget gentagne gange, at mægling netop er et supplement og ikke en erstatning for det strafferetlige system, hvor behandlingen af straffelovsovertrædelser må og skal høre til. Politiets og anklagerens interesse i mægling kan ses som en forlængelse af det øgede fokus på hensynsfuld behandling af offeret.

Mægling kan med sin anden forståelse af retfærdighed bidrage til at ansvarliggøre gerningsmanden og give kontrollen tilbage til ofret: *"Beslutningen om at tage til genmæle og give udtryk for de følelser,*

reaktioner og konsekvenser, overgrebet har medført, har givet kvinderne en oplevelse af at have fået oprejsning”.¹³⁹ Man kan med andre ord se mægling som en alternativ form for ’access to justice’, der retter sig mere mod personlige og moralske forhold end mod strafferetlige. Det er også i dette lys, at det kan ses som et supplement til en offentlig sanktionering.

Behandlingen af ofre i det danske retssystem

Flere politifolk påpeger, at der er et misforhold mellem at ”at den sigtede får dit, og han får psykologbistand, han får gratis kaffe, han får lægebesøg, hudlæge. Vores ofre har vi nogle gange overset en lille smule” (Rikke, kriminalpolitiet). En menneskerettighedsekspert påpeger, at ”..der er totalt negligeret af ofre i det danske retssystem, ikke kun inden for voldtægt” (Louise, menneskerettighedsekspert). Samtidig understreger de fleste informanter, at en forbedring af ofrets retsstilling ikke behøver at betyde en forringelse af den sigtedes retsstilling.

Internationalt, især med afsæt i ’international human rights law’, er der i løbet af de sidste år kommet mere fokus på ofres retsstilling, ”men jeg synes ikke, det på samme måde giver sig udtryk i eksempelvis dansk strafferet” (Louise, menneskerettighedsekspert). Også menneskeretligt er det primære udgangspunkt de stærke garantier for den sigtede og den tiltalte, for eksempel i Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 6 om ’fair trial’. Louise påpeger i den forbindelse, at man generelt må spørge sig selv ”hvor er ofre egentlig henne i det? Og det er et problem” (Louise, menneskerettighedsekspert).

I Danmark følger man en lang række meget positive og konstruktive retningslinjer og praksisformer. Ofte er denne positive praksis dog ikke funderet i lovgivning. Flere informanter mener, at man i Danmark med fordel kunne lovgive for at forbedre ofres retsstilling, fordi der simpelthen er for lidt lovgivning, der retter sig mod ofre i dansk strafproces. Louise understreger samtidig, at det manglende fokus på ofres retsstilling er et generelt problem og ikke kun i forhold til voldtægts ofre. Omvendt skal man være bevidst om faren for, at ”det kan fra politisk side blive en meget nem ting at sige ’ofre, ofre, ofre’, og det bliver så på bekostning af en retssikkerhed” (Louise, menneskerettighedsekspert). Det er altså igen en afvejning mellem sigtede og offeret, som dog netop ikke skal betragtes som et nul-sums-spil. Men menneskerettighedseksperterne er samtidig enige om, at de juridiske rammer på sin vis er på plads i Danmark, og at det snarere handler om forbedring af interne retningslinjer og gennemsigtighed i praksis.

139 Madsen (2005), p. 5

Adgang til retfærdighed er også et spørgsmål om ressourcer

Øgede ressourcer til systemet spiller også en rolle i forhold til kvinders adgang til retfærdighed. Kravene om effektiv sagsbehandling kan i sig selv være en hindring for, at flere sager bliver ført ved retten og for, at der er tid og overskud til grundig og hensynsfuld behandling af ofrene i voldtægtssagerne. Både omfanget og fordelingen af ressourcer har noget at sige. Den politiske trend med synlighed af politiets ressourcer, for eksempel øgede bevillinger til mere politi på gaden, rammer ikke den mere skjulte sagsbehandling, såsom grundig efterforskning og anklagernes mange sager, der skal afgøres. Som Louise udtrykker det:

"...Og det er så nemt at sige "så skal I det og det og det", men hvad er det for nogle odds, politiet står med? Fordi det er det samme, hvis man vil ændre de interne retningslinjer, så skal der også de nødvendige ressourcer til. Og der bliver politikerne jo relevante. Jeg kan huske på et tidspunkt omkring de der politiforlig, der blev sagt 'mere politi på gaden', og i nogle politikredse sad anklageren simpelthen med sagsbyrder herfra og til himlen, men det er bare ikke ligeså sexet at give ressourcer til anklagemyndigheden. Det er meget mere sexet at sige 'nu har vi tohundrede flere uniformerede på gaden'" (Louise, menneskerettighedsekspert).

Forebyggelse

Forebyggelse handler om at imødegå begrænsende og stereotype forestillinger om køn og seksualitet. Forebyggelse handler også om, hvordan disse forestillinger om køn og seksualitet bliver formidlet, for eksempel gennem medierne, og hvordan oplysning og viden kan være medvirkende til at forebygge eller i bedste fald forhindre seksuelle overgreb.

Viden om og opgør med stereotype forestillinger om køn og seksualitet spiller direkte ind i det system, der modtager og behandler anmeldelserne om seksuelle overgreb, både i form af de sager, det skal behandle, men også som en referenceramme for normal seksuel adfærd. Med forebyggelse sætter man så at sige ind forud for de seksuelle overgreb ved for eksempel at forsøge at ændre de stereotype forestillinger om køn og seksualitet, der i hvert fald ligger til grund for en del anmeldelser – og nok særligt de såkaldt svære kontakt- og partnervoldtægter, som også er de hyppigst sluttede. Forebyggelse er en måde at imødekomme statens menneskeretlige forpligtelse til at forhindre seksuelle overgreb og fremme kvinders rettigheder og muligheder.

Den traditionelle form for forebyggelse handler om oplysning og undervisning af særligt unge mennesker i ligestilling og ligeværd mellem kønnene. En bistandsadvokat peger på, at man godt kan målrette forebyggelsen til at handle direkte om seksuelle overgreb og konsekvenserne heraf:

”Jeg kunne også forestille mig, det samme kunne gøres mht. både at fortælle de unge kvinder og mænd i folkeskolen, gymnasier, handelsskoler, sportsklubber osv., at fortælle om de kolossale eftervirkninger, det har for nogen at være udsat for det her. Og også hvad der er risikoadfærd, og hvad er følgerne af det” (Lone, bistandsadvokat).

Flere af vores informanter er inde på emnet risikoadfærd, når de taler om sager med særligt unge mennesker. Her refererer risikoadfærd som oftest til kvinders adfærd i forbindelse med fest, alkohol, påklædning og flirt – og de virkninger som disse kan have på det modsatte køn. Denne fortolkning er ikke uproblematisk, idet den henviser til, at det er pigers adfærd, der udgør problemet i forhold til seksuelle overgreb – og dermed, at der er rigtige og forkerte måder at være pige på – og mere eller mindre selvforskyldte negative følger af at være pige på den forkerte måde. Den forebyggende oplysning må handle om begge køn og gensidige regler og normer for samvær og ansvar. Med et fokus udelukkende på pigers og kvinders adfærd risikerer man at placere ansvaret for potentielle gerningsmænds handlinger hos det potentielle offer.

Flere informanter peger på, at samfundet efter deres mening skulle sætte mere ind i forhold til oplysning og undervisning omkring seksualitet og køn. Et længere citat fra en af menneskerettighedseksperterne understreger manglen på, men samtidig betydningen af relevant forebyggelse:

”Vi har en elendig seksualundervisning, vi har engang haft en god seksualundervisning, men den er blevet udhulet, og alle medieskabte billeder er meget seksualiserede. Og hele det modbillede, der skulle være til mediebillederne, eksisterer i noget udhulet form [...] kønsstereotyper bliver grundlagt og videreført af medier, men ikke bliver imødegået af resten af samfundet [...] hvis man anerkender, at kønsstereotyperne fortsættes på den måde, fordi det kan de sagtens håndtere, de kan sagtens håndtere at skelne mellem fiktion billeder og realitet, så fastholder vi jo mønstret frem for at prøve at bryde det i henseende til at forebygge. Og jeg tænker ikke bare på at forebygge de direkte seksuelle overgreb, men også på tolkninger, det system, der skal tolke beviser og handlingsmønstre” (Maria, menneskerettighedsekspert).

Medierne

Fra vores informanter lyder det nærmest samstemmende, at medierne spiller en stadig større rolle i forhold til sager om seksuelle overgreb – og rollen kan udfyldes både som medspiller og modspiller. Fra en konstruktiv vinkel er medierne en vigtig kilde til at viderebringe information, efterlyse vidner m.m., der kan være en aktiv hjælp for politiet i opklaringen af voldtægtssagerne. Fra en mindre konstruktiv vinkel er den sensationslystne dækning af seksuelle overgreb, hvor voldtægt bliver et underholdningsmoment.

Medierne opfattes af flere informanter som medansvarlige i formidlingen af stereotype forestillinger om køn og seksualitet, der er med til at forme det virkeligheds- og normalitetsbillede, som for eksempel unge mennesker har med sig i bagagen, når de indgår i seksuelle relationer. Billeder af, hvad piger gerne vil, og hvad drenge gerne må, går hånd i hånd med historier om overgreb og krænkelse, uden at disse to sider dog kædes sammen. Det fokus, der har været på gruppevoldtægter, falske anmeldelser og de såkaldte drug rapes, er på den ene side med til at skabe et billede af meget større forekomster end egentligt er tilfældet, og på den anden side risikerer man ifølge en informant at generere flere anmeldelser: *"Det er en eller anden form for smittevirkning, som kommer af den meget voldsomme mediefokusering på emnet"* (Rasmus, anklager).

Mediefokuseringen kan ikke alene betyde flere henvendelser med anmeldelser om særlige former for voldtægt, men det opleves også af nogle af de offer-eksperter som om, det påvirker mødet mellem kvinderne og systemet, for eksempel at meget fokus på falske anmeldelser afføder en vis skepsis:

"lige så snart der er et interview i de landsdækkende nyhedsmedier om, at nu er der igen så og så mange falske anmeldelser, og overordnede politifolk der udtaler sig om, at det er groft krænkende osv., at så kommer der nogle sager derefter, hvor man i den grad behandler sagen som en falsk anmeldelse fra start til slut" (Lone, bistandsadvokat).

Mediernes fokuseringer og prioriteringer har altså også i denne forståelsesramme en betydning for den praksis, som politi og anklagemyndighed anlægger i forhold til voldtægtssagerne.

"Der spiller pressen jo en væsentlig rolle, i virkeligheden også for tiltalespørgsmålet. Sager med meget stor mediebevågenhed, kan man vel sige, selvom man så har den der fornemmelse af, at den kan sgu nok ikke holde, men så er måske tilbøjeligheden til at sige 'vi tager den sgu i retten, og så må retten frifinde', den er måske større i en situation, hvor sagen har en voldsom mediebevågenhed, end hvis den ikke havde haft det" (Rasmus, anklager).

Medierne spiller altså både en rolle i forhold til udgangspunktet (normer og værdier om synet på køn, seksualitet og seksuelt samkvem), og i forhold til konsekvenserne (hvordan de seksuelle overgreb modtages og fortolkes i systemet).

Undervisning af professionelle

Flere informanter påpeger vigtigheden af undervisning og oplysning af de professionelle, der er i kontakt med voldtægtssagerne, ikke mindst viden om seksuelle overgrebs særlige karakter

og betydningen af normer og værdier i fortolkningen heraf. Mange fremhæver, at der i løbet af de sidste år er kommet en øget viden om seksuelle overgreb blandt især politifolk. Det skyldes særligt den undervisning på Politiskolen, som bliver varetaget af Center for Voldtægtsofre. Til gengæld påpeger flere, at både anklagere og dommere bliver forbigået, når det handler om tilbud om uddannelse i for eksempel håndteringen af voldtægtssager. Menneskerettighedseksperten Maria påpeger, at det næsten altid er politiet, der er i skudlinien for reformer og forbedringer – også når det handler om at tage hensyn til for eksempel ofres retsstilling, mens *”vi hører sjældent krav om, at anklagemyndigheden skal uddannes, at dommerne skal uddannes”* (Maria, menneskerettighedsekspert).

Da det jo altså ikke kun er unge mennesker, der er potentielle bærere af stereotypiske forestillinger om kønsnormer og -forventninger, så bliver undervisning også blandt de professionelle et middel til at forebygge diskrimination i sagsbehandlingen af voldtægtssager og

”forbedre det blandt politi og anklagemyndighed, så der ikke findes den der kyniske indstilling til det: ”jeg gider ikke gå i retten med den her, fordi jeg ved, jeg alligevel taber den” eller politiet, der har den der ”hun var nok selv ude om det, havde hun ikke også nogen store bryster, og hun var også lidt fuld, og det var jo en fest” (Louise, menneskerettighedsekspert).

Overvejelser over menneskerettigheder og voldtægt i Danmark

Menneskerettigheder bliver tit forbundet med noget internationalt og eksternt, som med jævne mellemrum dukker op til overfladen som en løftet pegefinger. Men menneskerettighederne er faktisk meget nærværende og har konkret betydning for retstilstanden i Danmark – enten direkte som juridiske forpligtelser eller indirekte som den fortolkningsramme, vores retsprincipper skal efterleve. Derfor er det ikke en abstrakt øvelse, når vi sammenstiller menneskerettigheder med voldtægt. Menneskerettigheder er nemlig både jura, der bliver en del af vores retssystem, men også de værdier, som vi diskuterer og påberåber i debatter og verbale slagsmål. Mest af alt er menneskerettighederne et levende redskab, der dagligt bliver forhandlet og fortolket politisk, juridisk og kulturelt i det danske samfund.

Menneskerettighederne er ikke en satellit

Louise understreger, at menneskerettighederne ikke er en eller anden satellit, men derimod dét, som politi, anklagere og domstole arbejder efter. Det er simpelthen vores værdigrundlag. *”Det er derfor, det er så ekstremt vigtigt for mig, at man ikke kommer og tæsker med kvindekonventioner og det ene og det andet”* (Louise, menneskerettighedsekspert). Danmark har underskrevet de

internationale menneskeretskonventioner efter eget valg og i egen interesse, og efterlevelsen af dem sker ikke for at tilfredsstille det internationale samfund, men for at sikre gode og retfærdige rammer i det danske samfund. Udfordringen ligger i, at staten efterlever disse standarder for retmæssig, ensartet og retfærdig sagsbehandling.

Danmark har vedtaget og gennemført mange konkrete tiltag både i forhold til den sigtedes retssikkerhed og ofrets retsbeskyttelse. Disse tiltag er meget konkrete og nærværende for den mand, der bliver sigtet for at have begået et seksuelt overgreb, og for den kvinde, der har været udsat for et seksuelt overgreb. Der er derfor god grund til at gøre op med holdningen til menneskerettigheder som en verdensfjern og unødigt indgribende løftet pegfinger – og at gøre op med den holdning, som en af menneskeretsekspertene ofte møder: *”...menneskerettighederne? Tag til København, det er de der københavn-advokater, der kører frem med dem”* (Louise, menneskerettighedsekspert).

Konkretiser menneskerettighederne

Det er nødvendigt at konkretisere og manifestere menneskerettighederne i den almindelige danske retspraksis. Denne rapport er netop et bidrag, der ser på, hvordan praksis er i voldtægtssager, deres sagsbehandling og afgørelse. At indsamle viden om og få indsigt i, hvordan praksis rent faktisk fungerer, er en forudsætning for, at staten kan udøve rettidig omhu – og forbedre og fremme retsbeskyttelsen, hvor det er hensigtsmæssigt. I Danmark kommer omkring to tredjedele af de voldtægtssager, hvor en mand er blevet sigtet, aldrig for retten. Som en menneskerettighedsekspert påpeger, så er det også for retssystemets egen skyld hensigtsmæssigt at stoppe op og spørge: *”kan det virkelig være rigtigt, at der er så mange kvinder, der har kastet sig i grams?!”* (Louise, menneskerettighedsekspert).

KAPITEL 11 – ANBEFALINGER

Vi har i rapporten vist, at de retlige instrumenter for retssystemets sagsbehandling af voldtægtssager i Danmark er til stede. De formelle rammer tager hensyn til både sigtede og til offer i voldtægtsforbrydelser. Både de juridiske og procesuelle rettigheder i sagsforløbet bliver i rimelig grad sikret i Danmark for både sigtede og offer.

For særligt at sikre kvindens retsstilling, når hun har været udsat for et seksuelt overgreb, har Danmark iværksat en række særlige tiltag. For eksempel har kvinden krav på advokatbistand, når hun anmelder en voldtægt, anklagemyndigheden skal begrunde, når de ikke rejser sagen, og der er klageadgang for kvinderne, hvis deres sag ikke skal for retten. Alt sammen medvirker til, at Danmark kan leve op til FN's Kvindekonventions krav om at sikre kvinder effektiv beskyttelse mod diskrimination ved de nationale domstole. Derudover har Danmark på mange måder været i front, når det handler om at sikre en ordentlig behandling af kvinderne, der har været udsat for seksuelle overgreb. Der er blevet oprettet centre for voldtægts ofre og frivillige offerrådgivninger, hos politiet har offeret en kontaktperson, og der er kommet mere fokus på hensynsfulde afhørings teknikker m.m.

Disse gode tiltag er med til at sikre kvinders menneskerettigheder, når de har været udsat for seksuelle overgreb. Men selvom de formelle rammer er på plads i Danmark, er det ikke ensbetydende med, at de ikke kan blive bedre og mere hensigtsmæssige. Derudover er det heller ikke ensbetydende med, at den daglige praksis i sagsbehandlingen nødvendigvis altid modsvarer rammernes gode intentioner. Teori er én ting, praksis en anden.

Det, som ofrene møder, når de henvender sig til politiet eller får en afgørelse fra anklageren, er ikke teori, men praksis. Der, hvor sikringen af juridiske rettigheder og retsbeskyttelsen skal stå sin prøve, er altså i den daglige efterlevelse af rammer og regler; den daglige forhandling og forvaltning af systemets præmisser. I spændet mellem systemets præmisser og voldtægts karakter opstår det store dilemma omkring mandens og kvindens retssikkerhed. Men det er også her, at staten menneskeretligt kan sætte ind for at imødekomme dilemmaets konsekvenser.

Menneskerettighederne kan altså bruges til at pege på, hvordan voldtægts efterspil bliver mest hensigtsmæssig for både den mistænkte mand og for kvinden. På baggrund af rapportens påviste problemstillinger vil vi pege på en række realistiske tiltag, som med fordel kan blive

iværksat for at forbedre behandlingen af voldtægt og voldtægtens ofre i det danske retssystem. Anbefalingerne retter sig mod både forebyggelse, beskyttelse og fremme af rettigheder, og går fra forslag om specifikke strafferetlige ændringer til forslag om mere generelle tiltag til forbedring af retsbeskyttelsen i voldtægtssager i Danmark.

Forbedret retsbeskyttelse og retssikkerhed

Domstolsprøvelse af troværdighed

Det store omfang af voldtægtssager, der ikke kommer for retten i Danmark, kan i sig selv være et brud på menneskerettighederne. Når en særlig forbrydelse i overvejende grad bliver begået mod kvinder og kun sjældent fører til tiltale og dom, kan der være tale om diskrimination af kvinder og en begrænsning i deres mulighed for at få en retfærdig behandling af deres sag. Især kontakt- og partnervoldtægterne får sjældent adgang til retssalen. Der bliver stillet for store krav til beviserne, og anklagerne er for forsigtige med at rejse sager, der i så høj grad handler om troværdighedsvurderinger.

Voldtægtsforbrydelsens særlige karakter gør troværdighedsvurderinger særlig vigtige for afgørelsen. Derfor bør flere voldtægtssager prøves ved en domstol, så troværdigheden bliver afprøvet her. Domstolsprøvelse af troværdighed og andre momenter i voldtægtssager er den mest formaliserede og transparente form for vurdering. En retssag giver mulighed for, at nuancer og særegenheder i sagen kommer frem, som ellers ikke ville være tilgængelige for den anklager, der skal træffe afgørelsen om at rejse tiltale. I første omgang bør anklagerne derfor som minimum rejse samtlige tvivlsager.

Gennemsigthed i sagsbehandlingen

Alene muligheden for, at vurderinger af troværdighed kan foregå mellem politi og anklagemyndigheden uformelt over frokostbordet er problematisk for borgernes retssikkerhed. En måde at imødegå denne risiko er en fuldstændig adskillelse mellem politiet og anklagemyndigheden. Det vil også øge tiltroen til Statsadvokaternes uvildighed i de mange afvisninger af klager over voldtægtssager, der ikke kommer for retten. Men med baggrund i Visionsudvalgets overvejelser om manglende skotter mellem politiet og anklagemyndigheden er en så gennemgribende ændring af det danske retssystems noget specielle opbygning ikke en realistisk mulighed. Vi anbefaler derfor, at der som minimum bliver sikret mere gennemsigthed i de troværdighedsvurderinger, der gør udslaget i voldtægtssager. Når anklagemyndigheden vælger

ikke at rejse tiltale, bør der som minimum være grundig argumentation og gennemsigtighed i slutskrivelsen, så man kan undersøge, på hvilket grundlag sagerne bliver henlagt på.

Flere ressourcer til behandling af voldtægtssager

De seneste års fokus på øget retfærdighed for ofrene har resulteret i en forøgelse af strammerammen for blandt andet voldtægt. Men straf har kun en tvivlsom forebyggende virkning på forbrydelser, og strafferammen har reelt kun betydning for den meget lille del af voldtægtssagerne, der ender i retten. Den høje strafferamme kan endda ifølge flere informanter være med til at stille større krav til beviserne og gøre det *endnu* sværere for voldtægtssagerne nogensinde at nå retten. Derfor bør fokus på retfærdighed udmønte sig i mere end muligheden for længere straf – nemlig i øgede ressourcer til behandlingen af sagerne hos politi og anklagere. Politiet oplever, at det er frustrerende at bruge mange ressourcer på 'de dårlige voldtægtssager', vel vidende, at de alligevel bare ender med at blive henlagt på 'bevisets stilling'. Det skaber en potentiel ond cirkel i sagsbehandlingen og er ikke særlig befordrende for retssikkerheden – vel at mærke i et system, hvor arbejdspresset er stort, og både politi og anklagemyndighed bliver målt på effektivitet. Tilførsel af flere øremærkede ressourcer til indsatsen i voldtægtssager vil kunne modvirke den onde cirkel i sagsbehandlingen.

Særlige retningslinjer og specialisering

Retningslinjer og synlig ledelse

Der er ingen tvivl om, at en forbrydelse som voldtægt rummer mange svære elementer og sætter høje krav til politi og anklageres professionelle, personlige og psykiske egenskaber. Men det er ikke acceptabelt, at sagsbehandlingen og sagens udfald er afhængig af sagsbehandlerens personlige egenskaber. Der bør være klare og grundige retningslinjer fra Rigsadvokaten for, hvordan en voldtægtsanmeldelse skal modtages, efterforskes og vurderes. Der bør fastsættes klare og specifikke retningslinjer for blandt andet optagelse af anmeldelse, afhøringsmetoder, efterforskningsmetoder og for anklagerens vurdering af beviser og parternes troværdighed. Denne ensartethed vil tjene til fordel for både professionelle og sagens parter. Både Rigsadvokaten, Statsadvokaterne og de lokale politimestre bør sætte behandlingen af voldtægtssager højt. Fra flere af de fire politikredse i undersøgelsen er der særdeles gode erfaringer med, at politimestrene vier området stor interesse. Ledelsen i politikredsene bør lægge en klar linje og bakke op om at prøve vanskelige sager ved domstolen.

Specialisering af professionelle

Vi anbefaler en decideret specialisering af politi, anklagere og dommere, så færre aktører får større ekspertise og viden. De forestående reformer inden for politi og retsvæsen vil være en oplagt anledning til at nedsætte specialiserede enheder der, ligesom ved forbrydelser mod børn, kan afprøve og iværksætte for eksempel særlige afhørings- og efterforskningsmetoder, der tager særligt hensyn til forbrydelsens karakter. Specialisering vil medvirke til at optimere erfaring, viden og kompetencer hos de professionelle.

Brug af eksperter og ekspertviden

Det vil være en klar styrke at gøre brug af tilgængelig viden og ekspertise i forhold til voldtægt – i efterforskningen, sagsbehandlingen og i behandlingen af sigtede og offer. For eksempel er der i de fire politikredse, vi har talt med, på nogle områder tæt dialog og vidensudveksling med Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre. Det er til gensidig fordel: Politikredsen drager nytte af den viden, som offer-eksperterne har om fysiske, psykiske og sociale implikationer af overgreb, mens offer-eksperterne får indblik i de præmisser, som politi og anklagere arbejder under. Dermed kan de informere og hjælpe ofrene bedre. Desuden anbefaler vi, at man bliver inspireret af det civile retlige system og bruger fagfolk og eksperter i selve retsprocessen – i anerkendelse af forbrydelsens kompleksitet.

Etniske minoriteter

Forurettede eller sigtede med anden etnisk baggrund har risiko for at blive misforstået eller slet ikke forstået, når der optegnes sandsynligheds- og normalitetsbilleder i forbindelse med at opklare anmeldte seksuelle krænkelser. Det bør derfor sikres, at der altid er professionelt uddannet tolkebistand til rådighed. Derudover bør forsøg med brug af kulturelle mediatorer overvejes for at imødekomme den udfordring, som anderledes normer, værdier og udtryksformer er for systemet. Derudover skal det sikres, at viden og oplysning om rettigheder og muligheder i sagsbehandlingen af voldtægtssager er tilgængelige for etniske minoriteter i voldtægtssager, for eksempel ved at have oplysningsmateriale på flere sprog.

Forebyggelse og fremme

Vejledning og støtte til ofre

Der er allerede mange gode tiltag til hjælp og støtte for ofre for forbrydelser i Danmark. Ordningen med kontaktpersoner er et eksempel på en positiv, generel foranstaltning, og Justitsministeriets vejledning til ofre udsat for blandt andet voldtægt er en anden positiv og mere målrettet

foranstaltning – til trods for, at den reviderede udgave efter den seneste ændring i Retsplejeloven er betydeligt forsinket. Vi anbefaler at fortsætte med at forbedre vejledning og støtte til ofre, blandt andet ved at styrke og institutionalisere gode tiltag, som denne undersøgelses politikredse har iværksat. Det drejer sig for det første om, at kontaktpersonen hos politiet så vidt muligt tager personlige samtaler med de kvinder, hvis sager bliver sluttet af anklageren. Derudover drejer det sig om videoafhøringer, som både vil skåne ofre og få bedre, mere detaljeret og nuanceret datamateriale at foretage efterforskning og afgørelse på baggrund af.

Mægling og behandling af seksuelle krænker

Som supplement til strafferetlige sanktioner kan mægling mellem kvinden udsat for seksuelt overgreb og gerningsmanden være en form for 'restorative justice' – et tilbud og en måde for sagens parter at komme videre på, særligt når der er tale om partner- og kontaktvoldtgæter. Som et led i forebyggelsen af yderligere overgreb bør seksuelle krænker desuden tilbydes gratis behandling.

Undervisning af politi, anklagere og dommere

Der bør sættes mere på den undervisning, som politiet modtager i forhold til seksuelle overgreb, så politiet får endnu bedre redskaber til at håndtere sådanne sager. Men vi efterlyser, i lighed med flere informanter fra denne undersøgelse, at også anklagere og dommere får undervisning. De har i ligeså høj grad som politiet brug for viden om seksuelle overgreb, deres konsekvenser for kvinderne, deres komplicerede karakter og deres udfordring af systemets logik.

Forebyggelse og oplysning

Forebyggelse og oplysning er to sider af samme sag, når det kommer til at bekæmpe stereotype holdninger til køn og seksualitet. Helt basalt handler det om almen kundskab og kendskab til ligebehandling og ligestilling mellem mænd og kvinder. Det er nødvendigt at opgradere og kvalificere seksualundervisning af de unge i skolerne. Det gensidige ansvar i det seksuelle møde og gensidig respekt for andre mennesker – uanset køn eller etnicitet, for dens sags skyld – bør være udgangspunktet. Der bør iværksættes en målrettet indsats for at give et modbillede til mediernes præsentationer af piger og unge kvinder som genstande for andres seksuelle fornøjelse samt andre medieskabte forestillinger om unges vilde og seksualiserede adfærd, som i bedste fald er misrepræsenterende og i værste fald er medvirkende til at skabe ekstrem adfærd. Overordnet efterlyser vi en særskilt politisk handlingsplan for seksuelle overgreb.

Mere viden

Viden om internationale erfaringer på voldtægtsområdet

Den politiske beslutning om at øge strafferammen for voldtægt var et signal om, at voldtægt som forbrydelse bliver taget alvorligt. Men de fleste sager kommer aldrig for retten og dermed aldrig i nærheden af spørgsmålet om strafudmåling. Som konsekvens af den lave tiltalefrekvens opfordrer vi til at lave en tilbundsgående undersøgelse af andre landes erfaringer med at introducere tiltag, der skal imødegå den truende straffrihed for særlige typer af voldtægter. Vi tænker især på at undersøge forholdene i Norge efter introduktionen i Straffeloven af uagtsom voldtægt. Det norske rets- og straffesystem minder på mange måder om det danske, hvorfor erfaringerne med og konsekvenserne af uagtsomhedsparagraffen umiddelbart ville kunne bruges i en dansk kontekst. I det hele taget opfordrer vi til at løfte blikket mod andre lande, der har andre erfaringer, for på den måde at kunne rejse en kvalificeret diskussion af den bedst mulige indretning af det danske system i forhold til seksuelle overgreb.

Bredere undersøgelse af praksis i tiltalespørgsmål

Et andet tiltag i forhold til at optimere vores retssystem er en gennemgribende undersøgelse af de lave tiltalefrekvenser i voldtægtssager sammenlignet med andre sædelighedsforbrydelser og andre straffelovsovertrædelser generelt. Viden om de forskellige forbrydelsers karakterer, sagsbehandling og efterspil er en forudsætning for at kunne placere indsatsen der, hvor den er mest nødvendig og for at blive klogere på, hvilke forskelle og ligheder, der er mellem voldtægt som forbrydelse og andre overgreb.

Løbende monitorering af eksisterende tiltag

Der ligger også en opgave i løbende at monitorere området for seksuelle overgreb for at sikre, at nye og eksisterende tiltag virker og rent faktisk er en del af den daglige praksis i politikredsene. Der er også meget viden at hente i Rigsadvokatens indberetningsordninger, hvor flere permanente ordninger kunne danne grundlag for en løbende og systematiseret videns- og erfaringsopsamling. Dette er samtidig en måde at introducere en ensartethed og kontrol mellem politikredsene samt en måde at introducere sammenlignelighed mellem sager, der bliver vurderet og fortolket forskelligt af de mange involverede aktører.

Endelig anbefaler vi, at der bliver etableret en midlertidig indberetningsordning af alle sluttede sager med forklaring på, hvorfor der ikke bliver rejst tiltale. På den måde bliver det muligt at tilvejebringe mere og sammenlignelig viden som grundlag for mulige forbedringer af retssystemets måde at håndtere voldtægtssager på.

SUMMARY

This study takes its point of departure in the fact that very few reports of rape in Denmark are prosecuted and brought to trial. Of the approximately 500 reported rapes every year, the police are unable to proceed with the investigation in 200 cases. One third of the remaining 300 cases results in a conviction in court and in the remaining two thirds, charges are dropped mostly on grounds of insufficient evidence. Knowledge of the actual practice and process of reported rape cases and of the apparent difficulties of prosecuting and convicting sexual assault is scarce.

The process and result of reported rape cases are linked to the respect and fulfilment of human rights. All citizens have a right to fair trial, equality of law and presumption of innocence. In rape cases, these rights mainly apply to the accused. However, during the past decade, international human rights have paid increasing attention to the rights and protection of the victim as well. The difficulty or failure of prosecuting rape has raised the question of whether women are in fact equal before the law. The appointment of the *UN Special Rapporteur on the Difficulties of Establishing Guilt to Crimes of Sexual Violence* is a step towards recognition of human rights implications of the attrition process¹⁴⁰.

With human rights as the reference, the aim is to gain more knowledge on the background for and implications of the majority of rape cases not reaching the courts. By way of police records and interviews with representatives of the police and the public prosecution, this report studies the attrition process and its many elements and nuances in the practice of police investigation and the prosecution's decisions to bring a case to trial for conviction or to end it administratively on the basis of lack of or inadequate evidence. To add an outside perspective to the practice of the police and prosecution, interviews have also been conducted with legal counsellors of rape victims, medical and psychological professionals working with rape victims, and human rights experts.

Rape is perceived and treated as a very serious crime in the Danish legal system. This is emphasised both in the letter of the law and by the actual practice of police and prosecutors. There seems,

140 Attrition refers to "the number of reported cases that drop out of the legal process before reaching court/trial". Kelly and Regan (2001)

however, to be an inherent dilemma between the abstract and objective rules of the system on the one hand and the nuances and character of the rape cases on the other hand, which impedes the required objective measurement of the crime to fit the frames defined by the law. This further posits a balance between the guaranteed rights of the alleged rapists and the protection of the rape victim.

In order to examine the reported rape, the police and prosecution have to make a series of assessments, which often rest uneasily with the demands of objectivity and rationality posed by the system. The daily practice of implementing and negotiating the rules reveals an array of potential problems in the rape cases, e.g. determining whether the sexual encounter was entered into voluntarily or by force, determining the credibility of both the accused and the victim, judging the likeliness of the explanations given by the parties etc. Ultimately, the subjective reasoning and assessment by the prosecutor in question determines the outcome of the reported rape. These assessments are thus inevitable but nevertheless they introduce an element of arbitrariness and uncertainty as to how and on what grounds a decision is reached.

The assessment of credibility plays a critical role in determining the outcome of the reported rapes. Although based on experience, the assessments cannot avoid being subjective and influenced by the norms and values of the police investigator and the public prosecutor. These norms and values most likely correspond to the societal majority's views on proper sexual relations and behaviour, leaving more or less deviant variants – whether based on sexuality, gender or ethnicity – in a minority position.

As a general observation, the reported rapes involving a rapist acquainted with the victim pose the biggest problems of assessment. These cases are often experienced as difficult or even impossible to prosecute by the police and the prosecution, whereas reported rapes committed by strangers are characterised as 'real' and 'easy' rape cases. This distinction usually refers to difficulties of establishing intent, but in practice it risks hampering the process and the result for cases involving acquaintances, friends and current or former partners, which make up the vast majority of rape cases in Denmark.

As legal standards and societal values, human rights can serve as guidelines and inspiration for improvement in relation to dealing with rape and in ensuring that justice is sought for the victims of rape as well. There are already many positive measures in place in the Danish legal system. However, it is recommended that steps are taken to ensure that the assessments

of credibility become formalised and transparent, e.g. by trying more cases in court and if charges are dropped, that the reasoning for not proceeding with the case in court is clear and comprehensive. Moreover, it is suggested that close attention to cases of sexual assault from high-ranking personnel, specialised units of police and prosecutors using specialised methods of investigation, and an extended use of and cooperation with professionals and experts within the field of sexual assault would improve the process of prosecuting rape cases. Finally, more research, information and education in the field of sexual assault are identified as means to prevent, protect and prosecute.

LITTERATUR

- Almindelig borgerlig Straffelov, Norge (www.lovdato.no)
- Amnesty International (2005a): *Making rights a reality. Violence against women in armed conflicts*, London: Amnesty International Publications
- Amnesty International (2005b): *Stop violence against women: How to use international criminal law to campaign for gender-sensitive law reform*, London: Amnesty International Publications
- Amnesty International (2004): *It's in our hands. Stop violence against women*, London: Amnesty International Publications
- Amnesty International (2001): *Broken bodies, shattered minds. Torture and ill-treatment of women*, London: Amnesty International Publications
- Amnesty International (1990): *Pakistan: Honour killings of girls and women*, London: Amnesty International Publications
- Askin, Kelly D. & Koenig, Doreen M. (eds.) (1999): *Women and International Human Rights Law. Volume 1. Introduction to Women's Human Rights Issues*, New York: Transnational Publishers, Inc.
- Balvig, Flemming & Britta Kyvsgaard (2006): *Vold og overgreb mod kvinder. Dansk rapport vedrørende deltagelse i International Violence Against Women Survey (IVAWS)*. Københavns Universitet/Justitsministeriets Forskningsenhed
- Barkin, Maria (2001): *Voldtækt som retslig konstruktion. En feministisk analys. Examensarbejde 20 poäng vid Lunds Universitet*, Lund: Juridiska Fakulteten
- Bell, Christine (1999): "Women's rights as human rights: old agendas in new guises". I: Hegarty, Angela: *Human rights: an agenda for the 21st century*. UK: Cavendish Publishing Limited
- Benninger-Budel, Carin & Joanna Bourke-Martignoni (2002): *Violence against women: 10 reports/year 2001. For the protection and promotion of the human rights of women*, Geneva: World Organisation Against Torture (OMTC)
- Brienen, Marion & Ernestine Köhne-Hoegen (2001): *Victims and witnesses: a European overview*, article, abridged version of a lecture the authors gave at the miniconference that the International Association of Prosecutors organised in The Hague from 28th to 30th March 2001
- Brink, Ole (red.) (2000): *Voldtægts ofre. Håndbog for fagpersoner*, Århus: Center for Voldtægts ofre ved Århus Universitetshospital
- Carstensen, Gitte; Annalise Kongstad, Sidsel Larsen & Nell Rasmussen (1981): *Voldtægt - på vej mod en helhedsforståelse*, Danmark: Delta Forlag A/S
- Center for Voldtægts ofre (2004): *Løft sløret for seksuelle overgreb*, København: Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet
- Center for Voldtægts ofre (2003): *Rapport fra Center for Voldtægts ofre 2002*, København: Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet
- Center for Voldtægts ofre (2002): *Rapport fra Center for Voldtægts ofre 2001*, København: Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet
- Center for Voldtægts ofre (2001): *Rapport fra Center for Voldtægts ofre 2000*, København: Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet
- Center for voldtægts ofre, Århus (2004): *Årsrapport 2003*, Århus: Center for voldtægts ofre, skadestuen, Århus Sygehus, Tage Hansensgade
- Charlesworth, Hilary & Christine Chinkin (2000): *The boundaries of international law. A feminist analysis*, Manchester: Manchester University Press
- Cirkulæreskrivelse vedrørende politiets relationer til ofre for forbrydelser og ulykker og deres pårørende, CIS nr. 688 af 23/01/2006 (Gældende)

- Cook, Rebecca (red.) (1994): *Human Rights of Women. National and International Perspectives*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Cook, Rebecca J; Bernard M. Dickens, & Mahmoud F. Fathalla (2003): *Reproductive Health and Human Rights. Integrating Medicine, Ethics and Law*, Oxford: Clarendon Press
- Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (2003): *Denmark - Concluding observations adopted up to December 31, 2003*: CEDAW A/41/45 (1986); CEDAW A/46/38 (1991); CEDAW A/52/38 (1997); CEDAW A/57/38 part II(2002)
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women (2002): *Report of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 27th session 2002* (A/57/38 (Part II))
- Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (2001): *Consideration of reports submitted by States parties under article 18 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Fifth periodic report of States Parties. Denmark. Addendum* (CEDAW/C/DEN/4/Add.1 (2001))
- Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (1997): *Concluding Observations: Denmark, 16th session 1997* (A/52/38/Rev.1, paras. 248-274)
- Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (1992): *General Recommendation 19, Violence against women (11th session 1992), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Rights Treaty bodies, UN Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 84 (1994), para 24 (b).*
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights (2004): *Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights* (14/12/2004 - E/C/12/1/Add.102)
- Council of Europe, Committee of Ministers (2003): *Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence* (Adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2003 at the 794th meeting of the Ministers' Deputies)
- Council of Europe, Committee of Ministers: *Recommendation Rec(2001)10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics* (adopted by the Committee of Ministers on 19 September 2001 at the 75th meeting of the Ministers' Deputies)
- Council of Europe (2000): *Recommendation No R (00) 19 on the Role of Public Prosecution in the Criminal Justice System; samt tilhørende Explanatory Memorandum*
- Council of Europe (1997): *Recommendation No R (97) 13 of the Committee of Ministers to member States concerning Intimidation of Witnesses and the Rights of the Defence*
- Council of Europe (1985): *Recommendation No R (85) 11 on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure*
- Cowling, Mark & Paul Reynolds (red..) (2004): *Making Sense of Sexual Consent*, Hants & Burlington: Ashgate
- Danmarks Statistik (2005): *Kriminalitet 2004*. København: Danmarks Statistik
- Det Danske Center for Menneskerettigheder (1999): *Menneskeret i Danmark. Status 1999*, København: Det Danske Center for Menneskerettigheder
- Dansk Forening for Kvinderet (2003): *Voldtægt. Retsbeskyttelse for den krænkede – retssikkerhed for gerningsmanden*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Deleuran, Jeanette (2004): *Man voldtægt da piger*, København: Høst & Søn
- Dixon, Rosalind (2002): "Rape as a Crime in International Humanitarian Law: Where to from Here?" In: *European Journal of International Law*, Vol. 13, no. 3 (2002), 697-719
- Ehrlich, Susan (2001): *Representing Rape. Language and Sexual Consent*, London and New York: Routledge
- Eide, Asbjørn (1999): "Article 28". I: Alfredsson, Gudmundur & Asbjørn Eide: *The Universal Declaration of Human Rights. A Common Standard of Achievement*, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers / Kluwer Law International
- Ekström, Simon (2002): *Trovärdighet och ovärdighet. Rättsapparaten hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott Stockholm 1946-1950*, Stockholm: Gidlunds förlag
- Eriksson, Maja Kirilova (2000): *Reproductive freedom. In the Context of International Human Rights and Humanitarian Law*, The Hague, Boston and London: Martinus Nijhoff Publishers
- Europarådet (1950): *Konvention til beskyttelse af Menneskerettigheder og grundlæggende Frihedsrettigheder* (1950) med tilhørende tillægsprotokoller

- FN (2000): Valgfri protokol til konventionen om afskaffelse af alle former for diskrimination mod kvinder
- FN (1979): Konvention om afskaffelse af alle former for diskrimination mod kvinder
- FN (1966): Den internationale konvention om borgerlige og politiske rettigheder
- FN (1966): Den internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder
- FN (1948): Verdenserklæringen om menneskerettigheder
- FN's Generalforsamling (1993): *Erklæringen om afskaffelse af vold mod kvinder*. Resolution 48/104 af 20. december 1993
- Frohmann, Lisa (1991): "Discrediting Victims' Allegations of Sexual Assault: Prosecutorial Accounts of Case Rejections". I: *Social Problems*, vol. 38, no. 2, 1991
- Gardam, Judith G. & Michelle J. Jarvis (2001): *Women, Armed Conflict and International Law*, The Hague, London and Boston: Kluwer Law International
- Greve, Vagn & Jørn Vestergaard (2002): *Strafansvar*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Grothe Nielsen, Beth (red.) (2000): *Kriminalitetens ofre og straffesystemet*, Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Grothe Nielsen, Beth (2000): "Offerets rolle under efterforskning, tiltalerejsning og domsforhandling". I: Grothe Nielsen, Beth (red.) (2000): *Kriminalitetens ofre og straffesystemet*, Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Gunner, Göran & Åkermark Spiliopoulou (red.) (2001): *Mänskliga rättigheter – aktuella forskningsfrågor*, Uppsala: Iustus Förlag AB
- Hallmann, H. (1997): *Tilbydes voldtægts ofre i Danmark en psykologisk hensigtsmæssig behandling?* Psykologisk Skriftserie, Aarhus Universitet, vold. 22 (1).
- Hanmer, Jalna & Maynard, Mary (red.) (1987): *Women, Violence and Social Control*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: The MacMillan Press Ltd.
- Hegarty, Angela & Siobhan Leonard (red.) (1999): *Human Rights: An Agenda for the 21st Century*, London and Sydney: Cavendish Publishing Limited
- Hegarty, Angela (1999): "Women's rights as human rights: old agendas in new guises". I: Hegarty, Angela & Siobhan Leonard (ed.) (1999): *Human Rights: An Agenda for the 21st Century*, London and Sydney: Cavendish Publishing Limited
- Helweg-Larsen, Karin & Marie Kruse (red.) (2004): *Mænds vold mod kvinder. Omfang, karakter og indsats mod vold*, Danmark: Det Nationale Voldsobservatorium i Kvinderådet, Statens Institut for Folkesundhed og Minister for Ligestilling
- Hester, Marianne; Liz Kelly & Jill Radford (red.) (1996): *Women, Violence and Male Power. Feminist Activism, Research and Practice*, Buckingham and Philadelphia: Open University Press
- High Commissioner for Human Rights, Centre for Human Rights (1997): *Human Rights and Law Enforcement. A manual on Human Rights Training for the Police*, New York and Geneva: United Nations
- Holmstrom, Lynda Lytle & Ann Wolbert Burgess (1983): *The Victim of Rape. Institutional Reactions*, New Brunswick and London: Transaction Books
- Honkatukia, Päivi (2001): "Rough sex? Understandings of Rape in Finnish Police Reports". I: Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, Vol 2, no 1 (2001), 15-30
- Höglund, Anna T. (2001): "Kvinnor, krig och mänskliga rättigheter". I: Göran Gunner & Sia Spiliopoulou Åkermark (red.) (2001): *Mänskliga rättigheter – aktuella forskningsfrågor*, Iustus Förlag, Uppsala
- International Criminal Court (2000): *Rules of Procedure and Evidence* (U.N. Doc. PCNICC/2000/1/Add.1 (2000))
- Joan-Søstrene (2005): *Joan-Søstrenes Årsrapport 2003-2004*, København: Joan-Søstrene
- Jordan, Jan (2004): *The word of a Woman? Police, Rape and Belief*, Hampshire and New York: Palgrave Macmillan
- Justitsministeriet (2005): *Foranstaltningsdomme 2004*, København: Justitsministeriet
- Justitsministeriet (2005): *Betænkning 1458/2005. Betænkning om forbedring af voldtægts ofres retsstilling*. Afgivet af Justitsministeriets Strafferetsplejeudvalg, København: IT- og Telestyrelsen
- Justitsministeriet (1987): *Betænkning 1102/1987 Betænkning om den forurettedes stilling i voldtægts- og voldssager*. København: Justitsministeriet, www.jm.dk
- Justitsministeriet: "Til den, der har været udsat for voldtægt, incest (blodskam) eller andre seksuelle overgreb", informationsfolder

- Jørgensen, Stine (2003): Om tvangsægteskab som indgreb i kvinders rettigheder, Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet, 2003
- Kelly, Liz & Linda Regan (2003): *Rape: Still a Forgotten Issue*, London: Child and Woman Abuse Studies Unit, University of North London.
- Kelly, Liz & Linda Regan (2001): *Rape: The Forgotten Issue? A European Networking and Research Project*, London: Child and Woman Abuse Studies Unit, University of North London
- Kelly, Liz (2003): *Violence against women and children. Vision, Innovation and Professionalism in policing. VIP guide, produced for the Council of Europe. Police and Human Rights 1997-2000 Programme*, Strasbourg: Council of Europe Publishing
- Kelly, Liz (2005): *Promising Practises addressing sexual violence*. Expert paper, UN Division for the Advancement of Women in collaboration with UN Office on Drugs and Crime, Austria
- Kelly, Liz and Jo Lovett (2005): *What a Waste. The Case for an Integrated Violence Against Women Strategy*, UK: Women's National Commission
- Kelly, Liz, Jo Lovett and Linda Regan (2005): *A gap or a chasm? Attrition in reported rape cases*, London: Home Office Research, Development and Statistics Directorate, February 2005.
- Khushalani, Yougindra (1982): *Dignity and Honour of Women as Basic and Fundamental Human Rights*, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers
- Knop, Karen (ed.) (2004): *Gender and Human Rights*, Oxford: Oxford University Press
- Knop, Karen (2004): "Introduction". I: Knop, Karen (ed.) (2004): *Gender and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press
- Kruize, Peter (2004): *Beviskrav, ressourcer og opportunitet. En retssociologisk analyse af påtaleopgivelser og tiltalefrafald*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Lahti, Raimo: "Article 11". I: Alfredsson, Gudmundur & Asbjørn Eide: *The Universal Declaration of Human Rights. A Common Standard of Achievement*, Martinus Nijhoff Publishers / Kluwer Law International, The Hague, 1999
- LaFree, Gary D. (1989): *Rape and Criminal Justice. The Social Construction of Sexual Assault*, Belmont, California: Wadsworth Publishing Company
- Lehtimaja, Lauri & Matti Pelonpää (1999): "Article 10". I: Alfredsson, Gudmundur & Asbjørn Eide: *The Universal Declaration of Human Rights. A Common Standard of Achievement*, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers / Kluwer Law International
- Lov om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (LovBibliotek nr. 39 1992-04-29-L.285)
- Lov nr. 558 af 24. juni 2005 om ændring af retsplejeloven (Forbedring af voldtægtsfres retsstilling og beskikkelse af bistandsadvokat for pårørende til afdøde i straffesager mod politipersonale)
- Lundgren, Eva et.al. (2002): *Captured Queen. Men's violence against women in 'equal' Sweden – a prevalence study*, Uppsala: Uppsala Universitet
- Luopajarvi, Katja (ed.) (2001): *Sexuellt våld som folkrättskränkning*, Ekonomisk-Statsvetenskapliga Fakulteten, Åbo Akademi
- Nybondas, Maria: "Definitionen på brott mot mänskligheten: med särskild betoning på brottet våldtäkt". I: Luopajarvi, Katja (red.) 2001: *Sexuellt våld som folkrättskränkning*, Åbo: Åbo Akademi, Finland
- Heikkilä, Mikael: "Skydd av offer och vittnen vid mål gällande sexuella övergrepp inför den Internationella tribunalen som behandlar brott som har begåtts i det forna Jugoslavien (1993-1998)". I: Luopajarvi, Katja (red.) 2001: *Sexuellt våld som folkrättskränkning*, Åbo: Åbo Akademi, Finland
- Madsen, Karin Sten (2005): *Hvor ku' du gøre det? Konfliktmægling ved seksuelle overgreb*, København: Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet
- Madsen, Svend Aage; Michael Kaster, Mette Nielsen, Øystein Holter & Berit Schei (2005): *Kønnetts betydning i det professionelle arbejde med ofre for voldtægt. En kvalitativ interviewundersøgelse med politifolk, sygeplejersker og gynækologer, der arbejder med ofre for voldtægt*, København: Psykologisk og Psykosocial Forskningsenhed, Rigshospitalet.
- Maskell, Ann & Tenna Roepstorff Poulsen (2004): *En voldtægt er en voldtægt – eller er den? Politiets forståelser af voldtægtsager & arbejdet hermed*, speciale ved Københavns Universitet og Roskilde Universitetscenter

- Matoesian, Gregory M. (1993): *Reproducing Rape. Domination through Talk in the Courtroom*, Chicago: The University of Chicago Press
- Minister for ligestilling Henriette Kjær og Justitsminister Lene Espersen (2002): *Regeringens handlingsplan til bekæmpelse af vold mod kvinder*, København
- Minister for ligestilling Eva Kjer Hansen (2005): *Handlingsplan til bekæmpelse af mænds vold mod kvinder og børn i familien 2005-2008*, København: Ligestillingsafdelingen
- Moustgaard, Ulrikke (2003): "De "løsagtige" ofre". I: *Jyllands-Posten*, 29. juni 2003
- Møller, Pia (2005): "Bistandsadvokat med et åbent sind". I *Advokaten* 2/2005.10.27
- Møse, Erik: "Article 8" I: Alfredsson, Gudmundur & Asbjørn Eide: *The Universal Declaration of Human Rights. A Common Standard of Achievement*, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers / Kluwer Law International, 1999, p. 198
- Ni Aolain, Fionnuala (1997): *Radical rules: the effects of evidential and procedural rules on the regulation of sexual violence in war*, 60 Albany Law Review 1997
- Odlöw, Torbjörn (1998): *Våldtäkt och grov misshandel – jämförelse mellan brottstyper*. I *Retfærd* nr. 82, 21. årgang 1998, 79-94.
- Peters, Julie & Andrea Wolper (red.) (1995): *Women's Rights Human Rights. International Feminist Perspectives*, New York and London: Routledge
- Reasbeck, Nicola (2001): *Victims and Witnesses, Developments and Issues in England and Wales*; Presentation at Mini Conference that the International Association of Prosecutors organised in The Hague from 28th to 30th March 2001
- Regan, Linda & Liz Kelly (2003): *Rape: Still a forgotten issue. Briefing document. For Strengthening the Linkages – Consolidating the European Network Project*, Child and Women Abuse Studies Unit, London Metropolitan University
- Reinicke, Kenneth (2005): *Behandling af voldsudøvende mænd – virker det? Forsknings- og praksiserfaringer*, Danmark: Center for Ligestillingsforskning
- Reinicke, Kenneth (2004): *Mænd i lyst og nød*, Danmark: Det Schønbergske Forlag
- Rigsadvokaten (2005): Målsætninger for sagsbehandlingstiden i voldtægtssager og indberetning til Rigsadvokaten om sagsbehandlingstiden, *Rigsadvokaten Meddelelse nr. 3/2005*, 29. juni 2005
- Rigsadvokaten (2004): Straffene i voldtægtssager og i sager om overtrædelse af straffelovens § 222 samt indberetning af sådanne sager (j.nr. 2004-120-0014 og -0015), *Rigsadvokaten Informerer Nr. 8/2004*, 25. februar 2004
- Rigsadvokaten (2004): Straffene i voldtægtssager efter ændringen af straffelovens § 216, varetægtsfængsling efter dom og sagsbehandlingstiden, *Rigsadvokaten, J.nr. 2003-120-0003*
- Rigsadvokaten (2001): Vejledning til ofre for forbrydelser og udpegning af kontaktperson for vidner, *Rigsadvokaten Meddelelse nr. 2/2001*, 24. oktober 2001
- Rigspolitichefen (1998): *Voldtægters omfang og karakter i Danmark. En undersøgelse af voldtægtsanmeldelser i 1990, 1991 og 1992 & Voldtægtsudviklingen i Danmark*, København: Rigspolitichefen.
- Robberstad, Anne (2002): *Kontradiksjon og vertighet. Komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske lande, med sikte på forslag om styrking af fornærmedes rettigheder i straffeprocessen*, Oslo: Justisdepartementet, 1, februar 2002
- Rome Statute of the International Criminal Court* (U.N. Doc. A/CONF.183/9)
- Rust, Annalise (2005): "Voldtægtsofres begrundelse for ikke at politianmelde". I: *Retfærd* 108, Nordisk juridisk tidsskrift, 28. årgang, nr.1 (2005), 42-56
- Schuler, Margaret A. (1995): *From Basic Needs to Basic Rights: Women's Claim to Human Rights*, Washington D.C.: Women, Law & Development International
- Sexualbrotten. Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor. Betänkande av 1998 års Sexualbrottskommitté*, Stockholm: Statens offentliga utredningar, SOU 2001:14
- Sidenius, Katrine & Karin Sten Madsen (red.) (2004): *Center for Voldtægts ofre. Status 2000-2004 & Årsrapport 2003*, København: Center for Voldtægts ofre, Rigshospitalet
- Steiner, Henry J. & Philip Alston (2000): *International Human Rights in Context. Law, Politics, Morals*, Oxford: Oxford University Press

- Straarup Søndergaard, Per (2005): *Ud af mørket – om unge, voldtægt og andre seksuelle overgreb*, Vejle: Kroghs Forlag
- Sundhedsstyrelsen (1999): *Vejledning om den fremtidige organisation af sundhedsvæsenets indsats for volds- og voldtægtsramte kvinder*, Danmark: Sundhedsstyrelsen
- Sutorius, Helena & Kaldal, Anna (2003): *Bevisprøvning vid sexualbrott*, Stockholm: Norstedts Juridik
- Temkin, Jennifer (1987): *Rape and the Legal Process*, London: Sweet & Maxwell
- Thomas, Dorothy Q. and Michele E. Beasley (1993): "Domestic Violence as a Human Rights Issue". In: *Human Rights Quarterly*, vol. 15, no. 1 (1993), 36-62
- UN (1993): Vienna Declaration, World Conference on Human Rights, Vienna, 14-25 June 1993, UN Doc.A/CONF.157/24 (Part I) at 20 (1993)
- UN Economic and Social Council (2004a): *Expanded working paper on the difficulties of establishing guilt and/or responsibilities with regard to crimes of sexual violence submitted by Lalaina Rakotoarisoa*, Commission of Human Rights, Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Fifty-sixth session.
- UN Economic and Social Council (2004b): *Working paper by Francoise Hampson on the criminalization, investigation and prosecution of acts of serious sexual violence*, Commission of Human Rights, Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Fifty-sixth session.
- UN Economic and Social Council (2000): *Integration of the human rights of women and the gender perspective. Violence against women. Report of the special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, ms. Radhika Coomaraswamy, on trafficking in women, women's migration and violence against women, submitted in accordance with Commission on Human Rights Resolution 1997/44*, Commission on Human Rights, fifty-sixth session
- UN General Assembly Resolution 52/86 concerning crime prevention measures and criminal justice for the elimination of violence against women, UN Document A/RES/52/86
- UNHCHR Office of the High Commissioner for Human Rights (1985): *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, adopted by General Assembly resolution 40/34 of 29 November 1985*
- UN (2004): *Sub-Commission Appoints Special Rapporteur on Difficulties of Establishing Guilt to Crimes for Sexual Violence*, UN press document 12.08.04
- Vesterberg, Heidi (2006): "Jeg er blevet voldtaget", I: *Alt for Damerne 1/2006*
- Vesterby Charles, Annie; Ole Brink & Jytte Banner (2001): *Politi- og ikke-politianmeldt voldtægt og voldtægtsforsøg i Århus Amt i perioden 1. november 1999 – 1. november 2000*. I: Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab nr. 4, 88. årgang 2001, 330-336
- Videnscenter for Ligestilling (2001): *Køn og vold – om voldsforskning i Danmark*, København: Videnscenter for Ligestilling
- Visionsudvalget (2005): *Fremtidens Politi*, København: Justitsministeriet
- Weldon, S. Laurel (2002): *Protest, Policy and the Problem of Violence Against Women*. A cross-national comparison, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press
- Wennstam, Katarina (2002): *Flickan och skulden. En bok om samhällets syn på våldtäkt*, Sverige: Albert Bonniers Förlag
- Wennstam, Katarina (2004): *En riktig våldtäktsman. En bok om samhällets syn på våldtäkt*, Sverige: Albert Bonniers Förlag
- Zahle, Henrik (2000): *Menneskerettigheder. Dansk forfatningsret 3*, København: Christian Ejlers' Forlag